

Till Statsrådet och chefen för Försvarsdepartementet

Regeringen beslutade den 25 september 1997 (dir. 1997:106) att tillsätta en kommitté för att göra en översyn av systemet med totalförsvarsplikt m.m.

Med stöd av beslutet förordnade chefen för Försvarsdepartementet den 13 januari 1998 som ledamöter landshövdingen Ulf Lönnqvist, även ordförande, f.d. riksdagsledamoten Gudrun Norberg, riksdagsledamoten Annika Nordgren, byggnadsingenjören Sven-Olof Petersson, riksdagsledamoten Jan Jennehag, riksdagsledamoten Henrik Landerholm, numera kommunalrådet Else-Marie Lindgren, riksdagsledamoten Christer Skoog och riksdagsledamoten Karin Wegestål.

Jan Jennehag entledigades den 5 februari 1999. I stället förordnades som ledamot f.d. riksdagsledamoten Oswald Söderqvist. Annika Nordgren ersattes den 9 februari av riksdagsledamoten Lars Ångström. Studeranden Nicklas Attefjord förordnades den 27 januari 2000 i stället för Ångström som ledamot av utredningen.

Gudrun Norberg ersattes den 28 september 1999 av riksdagsledamoten Runar Patriksson. Sven-Olof Petersson entledigades den 29 oktober 1999. I hans ställe förordnades f.d. riksdagsledamoten Anders Svärd.

Till experter åt kommittén utsågs den 17 mars 1998 dåvarande översten av första graden Paul Degerlund, beredskapsplanläggaren Ulla Ekvall, regionkontorschefen Christer Franzén, avdelningschefen Kjell Larsson, direktören Hans Wehlin och konsulenten Evert Zetterberg, den 25 mars 1998 generaldirektören Rolf Holmquist, den 8 maj 1998 hovrättsassessorn Jan Bergman och departementssekreteraren Tobias Steen samt den 17 februari 1999 utredaren Johan Friberg.

Paul Degerlund ersattes den 1 september 1998 av dåvarande översten Lars Bergström och Jan Bergman av hovrättsassessorn

Maria Hedegård. Lars Bergström ersattes i sin tur den 7 september 1999 av översten av första graden Tony Stigsson. I stället för Johan Friberg förordnades den 3 juni 1999 säkerhetschefen Owe Ringdahl.

Experterna har bidragit med faktamaterial och synpunkter i frågor som omfattas av expertuppdraget.

Som sekreterare förordnades den 3 mars 1998 hovrättsassessorn Stefan Olsson, den 17 mars 1998 avdelningschefen Sven Rune Frid och den 7 april 1998 kommandören Mats Lindemalm. Stefan Olsson entledigades den 1 februari 1999 som sekreterare och förordnades i stället som expert. Till sekreterare utsågs den 1 mars 1999 kammarrättsassessorn Lars-Åke Ström. Majoren Anders Oltorp har deltagit i arbetet inom sekretariatet.

Kommittén har antagit namnet *1998 års pliktutredning*.

Utredningen har i enlighet med de ursprungliga direktiven och de senare av regeringen utfärdade tilläggsdirektiven (dir. 1998:49 och 1999:85) sett över olika delar av pliktssystemet, bl.a. skyldigheterna för män och kvinnor att tjänstgöra, mönstring och inskrivning, uppskov och utbildning för internationella fredsfrämjande insatser.

Utredningen har i arbetet lagt stor vikt vid åtgärder som syftar till att förbättra inställningen till plikttjänstgöringen hos de tjänstgöringsskyldiga. Till dessa åtgärder hör en förbättring av de ekonomiska förmånerna. En viktig fråga som påverkar viljan att genomgå grundutbildning är in- och utryckningarnas förläggning i tiden med hänsyn till bl.a. högskoleterminerna. Utredningens överväganden har vidare omfattat personskadeskyddet, disciplinpåföljderna, påföljderna vid totalvägran och en särskild tjänsteplikt för insatser vid svåra påfrestningar på samhället i fred.

Sammanställning av fakta och annat bakgrundsmaterial har i stor utsträckning skett i arbetsgrupper sammansatta av företrädare för berörda myndigheter.

Synpunkter har inhämtats från företrädare för myndigheter, arbetsmarknadens organisationer och politiska ungdomsförbund i de referensgrupper som stått till utredningens förfogande. Överläggningar har ägt rum med företrädare för Civilpliktsrådet och Värnpliktsrådet.

Utredningen har studerat systemen för plikttjänstgöring i Danmark, Finland och Norge.

Utredningen anser att det finns goda förutsättningar att utveckla det svenska pliktssystemet så att det även under perioder med en begränsad rekrytering från varje årskull går att upprätthålla respekten för reglerna. Detta är en grundläggande förutsättning

för folkförankringen av totalförsvaret. Den utveckling av plikt-systemet som utredningens förslår syftar till att både innehållet i utbildningen och villkoren för tjänstgöringen skall förbättras. Strävan måste vara att utforma systemet så att plikttjänstgöringen kommer att vara en lockande uppgift för unga människor.

Ledamöterna Nicklas Attefjord, Henrik Landerholm, Else-Marie Lindgren, Runar Patriksson, Christer Skoog och Oswald Söderqvist har lämnat reservationer samt ledamöterna Runar Patriksson och Karin Wegestål särskilda yttranden.

Utredningen får härmed överlämna betänkandet *Totalförsvarsplikten*.

Utredningens arbete är med detta slutfört.

Stockholm den 22 mars 2000

Ulf Lönnqvist

Nicklas Attefjord Henrik Landerholm Else-Marie Lindgren

Runar Patriksson Christer Skoog Anders Svärd

Oswald Söderqvist Karin Wegestål

/Sven Rune Frid

Mats Lindemalm

Lars-Åke Ström

Innehåll

Sammanfattning.....	19
Författningsförslag	31
1 Utredningsarbetets bakgrund och genomförande.....	77
1.1 Pliktsystemet i stora drag	77
1.1.1 Något om volymerna och tillämpningen	78
1.1.2 Statsmakternas principer för den framtida plikt- tjänstgöringen	79
1.2 Utredningens uppdrag	80
1.2.1 De ursprungliga direktiven till utredningen.....	80
1.2.2 Tilläggsdirektiven år 1998.....	82
1.2.3 Tilläggsdirektiven år 1999.....	83
1.3 Försvarsmaktens underlag till regeringen den 19 maj 1999.....	84
1.4 Annat underlag för utredningens arbete	85
1.5 Utredningsarbetets genomförande.....	87
1.6 Betänkandets disposition.....	88
2 Totalförsvarspliktens innehåll.....	91
2.1 Regelverket.....	91
2.1.1 Tjänstgöring.....	91
2.1.2 Förmåner och disciplinregler.....	91
2.1.3 Myndigheternas instruktioner.....	92
2.1.4 Tillämpningsföreskrifter utfärdade av myndig- heterna	93
2.2 Skyldigheter för den totalförsvarspliktige.....	94
2.2.1 Skyldigheter att tjänstgöra.....	94
2.2.2 Inskrivningen.....	97
2.3 Pliktutbildning.....	98
2.3.1 Utbildning för befattningar med civilplikt	98
2.3.2 Utbildning för befattningar med värnplikt	100
2.3.3 Uppskov och avbrott	101

2.4	Krigsplacering	102
2.4.1	Principer	102
2.4.2	Ansvarig myndighet	103
2.5	Den allmänna tjänsteplikten	103
2.5.1	Tjänstepliktens omfattning	103
2.5.2	Tjänsteplikt hos statliga myndigheter.....	104
2.5.3	Uppgiftsskyldighet.....	104
3	Försörjningen med pliktpersonal under 1990-talet – en statistisk översikt	105
3.1	Tillgången på pliktpersonal och användningen i stora drag.....	105
3.1.1	Mönstringen under år 1998	105
3.1.2	Förändringarna under 1990-talet.....	110
3.2	Inte lämpliga för lång grundutbildning.....	111
3.2.1	Skälen till bedömningarna under år 1998.....	111
3.2.2	Förändringar under tidigare år.....	112
3.3	Regionala och lokala förhållanden.....	113
3.4	Inskrivna till olika verksamheter.....	115
3.5	In- och uttryckningar av värnpliktiga.....	117
4	Försörjningen med pliktpersonal m.m. i andra länder.....	121
4.1	Rekryteringen av pliktpersonal och yrkespersonal – en översikt	121
4.1.1	De civila och militära uppgifterna i stora drag..	121
4.1.2	Försörjningen med personal	121
4.1.3	Stater med värnplikt	122
4.1.4	Stater med både värnpliktiga och anställda soldater	123
4.1.5	Stater med yrkesförsvar.....	124
4.1.6	Stater som håller på att införa yrkesförsvar.....	125
4.2	Danmark.....	127
4.2.1	Det danska pliktsystemet i stora drag.....	127
4.2.2	Det praktiska genomförandet av eget val och lottning.....	128
4.3	Finland.....	130
4.4	Norge.....	131
5	Statsmakternas riktlinjer – myndigheternas bedömningar och förslag	133
5.1	Grunderna i säkerhets- och försvarspolitiken.....	133
5.1.1	Utvecklingen i omvärlden	133

5.1.2	Den svenska säkerhetspolitikens mål.....	135
5.1.3	Användningen av totalförsvarsresurserna	136
5.2	Behovet av personal för totalförsvarets olika upp- gifter	139
5.2.1	Anställda, avtalsbundna och pliktpersonal.....	139
5.2.2	Försörjningen med pliktpersonal enligt statsmakternas beslut våren 1999	142
5.2.3	Försvarsmaktens redovisning till regeringen den 19 maj 1999	143
5.2.4	ÖCB:s redovisning av personalbehovet efter år 2001	148
5.3	Behovet av utbildning för de olika slagen av plikt- personal	151
5.3.1	Försvarsmakten.....	151
5.3.2	Civila myndigheter	154
6	Skyldigheterna att tjänstgöra	155
6.1	Direktiven m.m.	155
6.2	Utredningens uppfattning om den allmänna plikten	156
6.3	Skyldigheter för de totalförsvarspliktiga.....	158
6.3.1	Allmänna bestämmelser	158
6.3.2	Lång och kort utbildning	159
6.3.3	Rätt till vapenfri tjänst.....	160
6.4	Kvinnors roll i pliktssystemet.....	161
6.4.1	Bakgrund	161
6.4.2	Utvecklingen fram till dagens system	162
6.4.3	Antalet kvinnor som genomgått lång grund- utbildning.....	165
6.4.4	Allmänna erfarenheter av kvinnors tjänst- göring.....	165
6.4.5	Utredningens överväganden och förslag	166
6.5	Värnplikt för samer	168
6.5.1	Inledning.....	168
6.5.2	Regeringsformen och diskrimineringsförbudet.	169
6.5.3	Lagstiftningen i Norden.....	169
6.5.4	Utredningens överväganden och förslag	170
7	Folkförankring och information	173
7.1	Direktiven.....	173
7.2	Folkförankring.....	173
7.3	Ansvar och uppgifter för myndigheter och andra.....	175
7.3.1	Inledning.....	175

7.3.2	Uppgifter för organisationer	176
7.3.3	Information till de mönstrande	176
7.4	Attityder till samhälle, totalförsvaret och plikttjänst.....	178
7.4.1	Ungdomars attityder till samhället	178
7.4.2	Ungdomars attityder till totalförsvaret och plikt- tjänstgöring.....	179
7.4.3	Synen på olika samhällsfrågor inom grupperna.....	182
7.4.4	Vuxnas attityder till samhälle, försvar och plikt- tjänstgöring.....	184
7.5	Utredningens överväganden och förslag	185
7.5.1	Syftet med informationsverksamheten	185
7.5.2	En strategi för information om totalförsvaret och plikttjänstgöring.....	187
7.5.3	Organisatoriska åtgärder för genomförande av förslaget till informationsstrategi	191
7.5.4	Åtgärder som ökar skolans användning av materialet	194
7.6	En allmän totalförsvarsutbildning för alla tjänst- göringsskyldiga	197
7.6.1	Bakgrund	197
7.6.2	Byggstenar	198
7.6.3	Tre modeller	199
8	Rekrytering och inskrivning av pliktpersonal för grund- utbildning	201
8.1	Direktiven.....	201
8.2	Nuvarande system för mönstring och inskrivning av pliktpersonal	201
8.2.1	Utvecklingen från 1960-talet.....	201
8.2.2	Tidigare förändringar – nuvarande planer.....	203
8.2.3	Åldersgränser för rekrytering	205
8.3	Utgångspunkter för utredningens överväganden.....	208
8.3.1	Pliktverkets erfarenheter i stort av plikttjänst- göringen och mönstringssystemet	208
8.3.2	Pågående förändringsarbete inom Pliktverket...	210
8.3.3	Försvarsmaktens förslag till nytt mönstrings- och inskrivningssystem	211
8.3.4	Den framtida tillgången på pliktpersonal	213
8.4	Utredningens principiella överväganden.....	216
8.4.1	Åldersgräns för rekrytering till väpnade styrkor.....	216

8.4.2	Ett rekryteringsperspektiv på mönstringen och inskrivningen av pliktpersonal	219
8.4.3	Faktorer som styr utformningen av systemet....	220
8.5	Utredningens överväganden om ett system för rekrytering av pliktpersonal i tre steg.....	225
8.5.1	Bakgrund	225
8.5.2	Skälen för en förändring av rekryterings-systemet.....	228
8.5.3	Utredningens modell för en rekrytering i tre steg.....	229
8.5.4	Förberedelser för prövning (Steg 1).....	230
8.5.5	Prövningens genomförande (Steg 2).....	232
8.5.6	Slutligt val av utbildning (Steg 3).....	240
8.6	Försöksverksamhetens genomförande	240
9	Förmåner och andra motivationshöjande åtgärder	243
9.1	Inledning.....	243
9.1.1	Direktiven.....	243
9.1.2	Behov, kvalitet och medinflytande.....	243
9.1.3	Tre slag av åtgärder	244
9.2	Ekonomiska förmåner	245
9.2.1	Nuvarande regler	245
9.2.2	Utredningens överväganden och förslag	246
9.3	Kvalificering för A-kassa.....	251
9.3.1	Inledning.....	251
9.3.2	Regler för rätt till ersättning	252
9.4	Utredningens överväganden och förslag.....	255
9.4.1	Rätt till ersättning från grundförsäkringen	255
9.4.2	Rätt till inkomstrelaterad ersättning	258
9.4.3	Återkvalificeringsvillkoret	258
9.5	Andra motivationshöjande åtgärder	259
9.5.1	Inledning.....	259
9.5.2	Civila skolpoäng.....	260
9.5.3	Utvecklade tjänstgöringsintyg.....	261
9.5.4	Gratis högskoleprov.....	261
9.5.5	Antagning till utbildning för statlig verksamhet.....	261
10	Grundutbildningens genomförande, m.m.....	263
10.1	Inledning.....	263
10.1.1	Direktiven.....	263
10.1.2	Två grundläggande frågor.....	263

10.2	Utbildningstidens längd.....	264
10.2.1	Nuvarande regler och planering.....	265
10.2.2	Myndigheternas bedömning av vilken utbildningstid som fordras.....	266
10.2.3	Utredningens överväganden och förslag.....	274
10.3	Samordning av tiderna för totalförsvarets grundutbildning med tiderna för annan utbildning	277
10.3.1	Nuläge	277
10.3.2	Antalet högskoleterminer som blir berörda....	280
10.3.3	Tidpunkter för gymnasieutbildningens slut....	282
10.3.4	Vad skall räknas till gymnasieutbildningen? ..	284
10.3.5	Grundutbildning inför studier utomlands.....	287
10.3.6	Anstånd med påbörjande av högskolestudier..	288
10.3.7	Samverkan mellan utbildningsansvariga myndigheter inom totalförsvaret och högskolan	291
10.4	Formerna för grundutbildningen (utbildningssystemet)	292
10.4.1	Försvarsmakten	292
10.4.2	Civila myndigheter.....	295
10.4.3	Utredningens överväganden och förslag.....	297
10.5	Värnpliktiga som efter inskrivningen begär vapenfri tjänst	300
10.6	Det pedagogiska innehållet i grundutbildningen.....	301
10.6.1	Kunskapsutvecklingen i samhället.....	302
10.6.2	Försvarsmaktens utbildningsreglemente.....	302
10.6.3	Civila myndigheters pedagogiska utvecklingsarbete.....	304
10.6.4	Utredningens överväganden och förslag.....	305
11	Krigsplacering efter grundutbildning	311
11.1	Direktiven.....	311
11.2	Nuvarande regelsystem	311
11.2.1	Bakgrund.....	311
11.2.2	Pliktverkets registerverksamhet	313
11.3	Myndigheternas förslag till förändringar i systemen för placering av grundutbildad personal.....	313
11.3.1	Försvarsmaktens förslag.....	313
11.3.2	Pliktverkets synpunkter på Försvarsmaktens underlag den 19 maj 1999.....	315
11.3.3	ÖCB:s alternativa system för bemanning av den kommunala krigsorganisationen.....	316
11.4	Utredningens överväganden och förslag.....	318

11.4.1	Allmänna principer	318
11.4.2	Försvarsmakten	320
11.4.3	Civila myndigheter.....	322
11.5	Omsättning av pliktpersonal.....	322
11.5.1	Försvarsmakten	323
11.5.2	Civila myndigheter.....	324
11.5.3	Utredningens överväganden och förslag.....	325
12	Annan personalförsörjning inom pliktssystemets ram, m.m.....	327
12.1	Direktiven.....	327
12.2	Inskrivning av pliktpersonal längre fram i livet.....	327
12.2.1	Bakgrund.....	327
12.2.2	Nuvarande regelsystem.....	328
12.2.3	Utredningens överväganden och förslag.....	330
12.3	Frivillig utbildning för rekrytering till hemvärnet.....	331
12.3.1	Försvarsmaktens bedömningar.....	332
12.3.2	Utredningens överväganden och förslag	334
12.4	Möjligheterna att genom pliktssystemet öka rekryteringen till frivilliga försvarsorganisationer	337
12.4.1	Försvarsmaktens bedömningar.....	338
12.4.2	Utredningens överväganden och förslag.....	339
12.5	Värnpliktiga i stödverksamhet	340
12.5.1	Bakgrund.....	340
12.5.2	Utredningens överväganden och förslag.....	341
13	Utbildning och rekrytering för internationella freds- främjande och humanitära insatser	343
13.1	Inledning.....	343
13.2	Utredningens direktiv	344
13.3	Personalförsörjning m.m.	344
13.4	Utredningens överväganden och förslag	349
13.4.1	Allmänt om utbildningens mål.....	349
13.4.2	Utbildning och övning för fredsfrämjande verksamhet	354
13.4.3	Utbildningens praktiska och teoretiska innehåll.....	355
13.4.4	För deltagande i humanitära insatser utomlands	359

14 Uppskov m.m. med tjänstgöringen	361
14.1 Inledning.....	361
14.2 Utredningens direktiv	362
14.3 Allmänt om förutsättningarna för ändring av tiden för tjänstgöring.....	362
14.4 Uppskovsreglerna.....	363
14.5 Praxis för uppskov på grund av studier, arbete eller personliga skäl.....	366
14.5.1 Lång grundutbildning.....	366
14.5.2 Repetitionsutbildning och kort grundutbildning	372
14.6 Överväganden och förslag.....	376
14.6.1 Allmänt om möjligheterna att ändra tiden för tjänstgöringen efter inskrivning, inkallelse och påbörjad tjänstgöring.....	376
14.6.2 Arbetsmarknadsskäl och uppskov.....	377
14.6.3 Erbjudande om fast anställning.....	380
14.6.4 Erbjudande om anställning över huvud taget..	381
14.6.5 Elitidrottare	383
14.6.6 Konsekvenser av utredningens övriga förslag när det gäller uppskovspraxis.....	385
15 Personskadeskyddet för totalförvarspliktiga	387
15.1 Inledning.....	387
15.2 Utredningens direktiv	390
15.3 Risker	390
15.4 Utredningens överväganden och förslag.....	394
15.4.1 Utgångspunkter	394
15.4.2 Ersättningsregler vid personskada.....	396
15.4.3 Ansvaret för rehabiliteringen	401
15.4.4 Begränsningar av rehabiliteringsansvaret i tiden.....	404
15.4.5 Ersättning till anhöriga.....	405
15.4.6 Riskgaranti	406
16 Påföljdsval och straffmätning för totalvägran.....	409
16.1 Inledning.....	409
16.2 Utredningens direktiv.....	409
16.3 Begreppet totalvägrare	410
16.4 Brott mot totalförvarsplikten	411

16.5	Principer för straffmätning och påföljdsval enligt praxis	414
16.6	Nordisk lagstiftning.....	417
16.7	Utredningens överväganden och förslag	418
16.7.1	Utgångspunkter	418
16.7.2	Samma påföljd oavsett skälen för vägran	420
16.7.3	Behovet av sanktion bör inte göras beroende av de återstående tjänstgöringstiden.....	422
16.7.4	Fängelse eller böter i fredstid?	423
16.7.5	Intensivövervakning med elektronisk kontroll	426
16.7.6	Ingen ny inkallelse efter en vägran.....	427
16.7.7	En ändrad straffmätning.....	429
16.7.8	Medlemmar i samfundet Jehovas vittnen.....	430
17	Disciplinsystemet.....	433
17.1	Utredningens direktiv	433
17.2	Kort om bakgrunden till nuvarande ordning	433
17.3	Nuvarande ordning.....	435
17.3.1	Disciplinlagens tillämpningsområde m.m.....	435
17.3.2	Påföljderna	437
17.3.3	Handläggning av disciplinärenden – beslutanderätt m.m.	438
17.4	Ersättningsärenden	441
17.5	Straffrättsliga bestämmelser.....	441
17.6	Disciplinansvar för offentligt anställda – en översiktlig jämförelse	445
17.7	Utredningens överväganden och förslag.....	446
17.7.1	Inledning	446
17.7.2	Vad är syftet med ett disciplinärt system för totalförsvarets personal?	446
17.7.3	Bör det göras skillnader i ansvaret för olika personalkategorier och för fred respektive krig?	448
17.7.4	Generella krav på handläggningen av disciplinärenden	457
17.7.5	Allmänt om prövningen i första instans.....	458
17.7.6	Vilka påföljder skall förekomma?.....	460
17.7.7	Val av påföljd.....	463
17.7.8	Vissa verkställighetsfrågor.....	464
17.7.9	Var skall besluten i disciplinärenden tas?.....	467

17.7.10	Vem skall ha befogenhet att ta beslut i disciplinärenden och var bör gränserna för den beslutandes självständighet gå?.....	471
17.7.11	Auditörernas medverkan.....	475
17.7.12	Bör rätten att använda tvångsmedel gälla även inom den civila delen av totalförsvaret?..	477
17.7.13	Handläggningstider och regler för överklagande av beslut, m.m.....	479
18	Svåra påfrestningar på samhället i fred.....	487
18.1	Utredningens direktiv.....	487
18.2	Bakgrund.....	487
18.3	Räddningstjänst m.m.....	492
18.3.1	Olycks- och skadeförebyggande verksamhet..	493
18.3.2	Myndigheters och enskildas skyldighet att medverka i en räddningstjänst eller saneringsinsats.....	493
18.3.3	Befogenhet att göra ingrepp i annans rätt.....	494
18.3.4	Räddningstjänstbegreppet.....	494
18.3.5	Begreppet olyckshändelse i räddningstjänstlagens mening.....	495
18.3.6	Begreppet överhängande fara i räddningstjänstlagens mening.....	496
18.3.7	När upphör räddningsinsatserna att vara räddningstjänst?	497
18.4	Försvarsmaktens medverkan i civil verksamhet.....	497
18.4.1	Förvaltningslagen.....	497
18.4.2	Förordningen om militär medverkan i civil verksamhet.....	498
18.4.3	Försvarsmaktens instruktion.....	500
18.4.4	Våld eller tvång mot enskilda.....	501
18.4.5	Militär personal och materiel i polisens verksamhet?	502
18.4.6	Bestämmelser om totalförsvarspliktigas skyldighet att medverka.....	503
18.5	Utredningens överväganden och förslag.....	505
18.5.1	Behovet av en särskild tjänsteplikt vid svåra påfrestningar på samhället i fred.....	505
18.5.2	Behovet av en reglering i lag.....	507
18.5.3	Val av begrepp vid en reglering.....	508
18.5.4	Viktiga samhällsfunktioner.....	509
18.5.5	Regleringens syfte.....	511

18.5.6	Vem kommer att tas i anspråk?.....	512
18.5.7	Närmare om tillämpningsområdet för tjänsteplikten	512
18.5.8	Ledningsansvaret vid räddningstjänst och allvarliga störningar	518
18.5.9	Tjänsteplikt.....	519
18.5.10	Ersättning m.m.	520
18.5.11	Skydd för anställning	521
18.5.12	Straff m.m.	522
18.5.13	Överklagande	522
19	Konsekvenser av utredningens förslag	523
19.1	Ekonomiska konsekvenser	523
19.1.1	Totalförsvarets kostnader i stora drag.....	523
19.1.2	Tillkommande kostnader till följd av utredningens förslag	523
19.1.3	Utredningens bedömning av möjligheterna till minskade kostnader	525
19.2	Andra konsekvenser	529
19.2.1	Inledning	529
19.2.2	Konsekvenser för sysselsättning och offentlig service	530
19.2.3	Jämställdhetspolitiska konsekvenser.....	530
19.2.4	Integrationspolitiska konsekvenser	531
19.2.5	Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.....	531
20	Författningskommentar	533
20.1	Förslaget till lag om ändring i regeringsformen.....	533
20.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt	534
20.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd.....	544
20.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1977:266) om statlig ersättning vid ideell skada m.m.....	546
20.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:239) om arbetslöshets- försäkring	547
20.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:588) om utbildning för fredsfrämjande verksamhet	548
20.7	Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:1811) om disciplinansvar inom totalförsvaret, m.m.....	549

20.8	Förslaget till förordning om ändring i förordningen (1995:241) om disciplinansvar inom totalförsvaret, m.m.....	554
20.9	Förslaget till lag om tjänsteplikt vid allvarliga störningar i viktiga samhällsfunktioner.....	555
	Reservationer och särskilda yttranden.....	559

Bilagor

<i>Bilaga 1</i>	Direktiv	571
<i>Bilaga 2</i>	Utredningens arbetsgrupper	593
<i>Bilaga 3</i>	Huvuddragen i gällande ordning.....	597
<i>Bilaga 4</i>	Plikttjänstgöringen i andra nordiska länder.....	619
<i>Bilaga 5</i>	Principer för översyn av befattningsbeskrivningarna och metoderna för rekryteringsproven	641
<i>Bilaga 6</i>	Detaljer i steg 2 av rekryteringen	649
<i>Bilaga 7</i>	Försörjningen med förstärkningspersonal vid olika slag av svåra påfrestningar på samhället i fred.....	661

Sammanfattning

Ett ansvar för alla

Det svenska försvaret skall – som statsmakterna framhållit i t.ex. kontrollstationsbeslutet våren 1999 – vara så utbyggt och organiserat att det är en angelägenhet för hela befolkningen.

Ett starkt folkligt engagemang är en förutsättning för att samhället skall stå rustat att uthärda och motstå allvarliga hot, risker och påfrestningar i både fred och krig. Enligt utredningens mening skall försvaret grundas på ett system med allmän totalförsvarsplikt.

Alternativet till ett försvar byggt på plikt är för den militära delen ett renodlat yrkesförsvaret. Utredningen avvisar ett sådant alternativ.

En allmän totalförsvarsplikt gör det möjligt att under höjd beredskap mobilisera ett stort antal människor – med många olika kunskaper och färdigheter. Den allmänna totalförsvarsplikten är avgörande för att kvaliteten i verksamheten skall kunna upprätthållas.

De nuvarande skyldigheterna att tjänstgöra med totalförsvarsplikt skall således gälla även i fortsättningen. Det innebär att totalförsvarsplikten skall bestå av civilplikt, värnplikt och allmän tjänsteplikt. Den skall gälla alla i åldern 16–70 år som är bosatta i Sverige – även personer som inte är svenska medborgare.

Utredningen föreslår vidare att den nuvarande skyldigheten för män i åldern 19–47 år, som är svenska medborgare, att fullgöra värnplikt eller civilplikt som kräver grundutbildning under mer än 60 dagar skall bestå. Detsamma gäller skyldigheten att mönstra under det kalenderår som han fyller 18 år. För den som blir svensk medborgare senare gäller mönstringsskyldigheten från den dag som detta sker.

Någon förändring skall inte ske i rätten att få göra vapenfri tjänst.

Värnplikt för kvinnor

Utredningen föreslår att de skyldigheter att mönstra och fullgöra civil- och värnplikt som gäller för män skall gälla även kvinnor.

Enligt utredningens mening har det nya försvaret ett behov av den kompetens som kvinnor kan tillföra försvaret. Ökad rekrytering av kvinnor kommer också att bidra till att totalförsvaret kan upprätthålla hög kvalitet i flera slag av befattningar, bl.a. sådana som fordrar bred teknisk kompetens.

Behovet av kvinnors kompetens ökar genom ominriktningen och den tekniska utvecklingen inom det militära försvaret.

Dimensioneringen

Utredningens ursprungliga direktiv angav att alla som bedömdes lämpliga att genomgå grundutbildning skulle göra det. Regeringen har senare i uppdrag till Försvarsmakten angett att utgångspunkten bör vara 18 000 värnpliktiga år. ÖCB har beräknat behovet av civilpliktiga till 900 årligen.

När endast en begränsad del av en årskull skrivs in för grundutbildning med plikt fordras det åtgärder som motiverar så många som möjligt att frivilligt genomgå denna utbildning. Utredningen föreslår i betänkandet ett antal sådana motivationshöjande åtgärder.

Folkförankring och information

Den folkliga förankringen av totalförsvaret har stor betydelse för försvarsviljan och därmed för vår försvarsförmåga. Ännu viktigare blir folkförankringen när endast en mindre del av årskullen kallas in för pliktutbildning.

Undersökningar som gjorts under senare år visar att ungdomar har begränsade kunskaper om totalförsvaret. Det räcker inte med traditionellt myndighetsarbete, om situationen skall kunna förbättras. Upplysning och information måste ske på stor bredd – i samarbete mellan frivilliga försvarsorganisationer, andra folkrörelser, bildningsorganisationer och myndigheter.

Utredningen föreslår att en strategi skall utarbetas för åtgärder som syftar till att öka kunskaperna om totalförsvaret och pliktjänstgöring i samhället. Arbetet skall ske i samråd mellan myndigheter och frivilliga försvarsorganisationer, Centralförbun-

det Folk och Försvar, Civilpliktsrådet, Värnpliktsrådet och andra informatorer.

Utredningen föreslår vidare att ett informationssekretariat – skall byggas upp för framställning av informationsmaterial. Samordning av tillgängliga medel skapar ökad effektivitet i arbetet. Sekretariatet skall i sitt arbete utgå från hur ungdomar tar till sig information, bearbetar den och tar ställning i frågor som har betydelse för deras framtida liv.

Skolans totalförsvarsdag

Informationssekretariatet skall, som myndigheterna hittills gjort, inrikta en stor del av arbetet på att förse skolan med material om totalförsvar och plikttjänstgöring.

Utredningen föreslår att en Skolans totalförsvarsdag genomförs i landets gymnasieskolor. Informationssekretariatet skall i samråd med myndigheterna och frivilligorganisationerna ta fram underlag och – i den utsträckning som skolorna önskar – medverka med personal som informerar eller demonstrerar materiel.

Till den uppföljning, utvärdering och utveckling av informationsverksamheten som fordras hör bl.a. att klargöra vilken bild unga människor med invandrarbakgrund får av totalförsvaret och hur de ställer sig till att genomgå lång grundutbildning.

Rekrytering i tre steg till grundutbildning

Utredningen anser att det nuvarande mönstrings- och inskrivningssystemet behöver förenklas. Utredningen föreslår därför att en försöksverksamhet med rekrytering i tre steg genomförs i en av Pliktverkets fem regioner. Mönstring bör i försöksverksamheten ske lokalt, dvs på ett stort antal orter i landet.

Om rekryteringsmyndigheten får möjligheter att använda t.ex. gymnasieskolans lokaler, kan verksamheten bedrivas i en miljö som de prövningsskyldiga är vana vid. Det innebär också att prövningen sker på avsevärt fler orter än för närvarande och blir betydligt mer synlig.

Underlag för försöksverksamheten kan vara den modell för ett rekryteringssystem i tre steg som utredningen redovisar. Modellen innebär:

1. Förberedelser för provning;
2. Provning;
3. Slutlig placering på en befattning eller i en verksamhet.

Fördjupad mönstring kommer att fordras för ett antal särskilt krävande befattningar eller verksamheter.

Motivationen skall väga tungt vid avgörandet om en tjänstgöringsskyldig skall skrivas in eller inte – och till vilken befattning eller verksamhet som detta skall ske.

Den slutliga placeringen på en befattning eller i en verksamhet sker vid förband eller skolor två–tre månader efter inryckningen.

Enligt utredningens mening bör det som är en skyldighet också vara en rättighet. Utredningen föreslår därför att den som är lämplig och vill genomgå grundutbildning men inte får plats bland de tjänstgöringsskyldiga skall erbjudas att genomgå tre månaders utbildning för t.ex. hemvärnet.

Utbildningstidens längd

Utbildningen för pliktpersonalen inom både civila och militära verksamheter har efter hand blivit kortare. Skälen har i allmänhet varit förändrade ekonomiska förutsättningar för verksamheten.

Utredningen har noga övervägt möjligheterna till ytterligare begränsningar av utbildningstiderna men stannat för att inte nu föreslå någon allmän minskning. Längden på utbildningen bör emellertid inte vara lika låst som hittills. En fortlöpande provning av hur lång tjänstgöringen skall vara leder till en flexibilitet i systemet. För en del befattningar eller verksamheter är det sannolikt möjligt att minska utbildningstiden – för andra blir det nödvändigt att öka den.

Högst två terminers förskjutning av studier

Grundläggande för motivationen att genomgå civil eller militär grundutbildning är att det inte dröjer alltför länge innan de tjänstgöringsskyldiga som avser att studera på högskolan kan påbörja sina studier – eller att ett eventuellt uppehåll i studierna inte blir alltför långt.

Utredningen föreslår därför att ingen skall behöva skjuta upp sina högskolestudier mer än högst två terminer. Utredningen utgår från att både Försvarmakten och civila utbildningsansvariga

myndigheter planerar grundutbildningen så att detta kan förverkligas. Undantag från principen om högst två terminers dröjsmål eller uppehåll med studier skall vara mycket väl motiverade.

Om högskolestudier eller motsvarande inte skall skjutas upp i mer än två terminer, måste grundutbildningen som regel påbörjas i juni eller augusti samma år som gymnasiestudierna avslutas.

Elever som har påbörjat gymnasieutbildning eller annan likartad utbildning skall ha rätt att avsluta den, innan de genomgår grundutbildning inom totalförsvaret. Utredningen anser vidare att en del utbildningsformer – fristående gymnasier, Komvux, folkhögskolor och arbetsmarknadsutbildning – vid tillämpning av pliktreglerna skall jämföras med gymnasieutbildning.

Anstånd med påbörjande av högre utbildning

Utredningen anser att den som tas in till högre utbildning skall få anstånd med att påbörja studierna – eller få göra uppehåll i studierna – till dess att grundutbildningen med civil- eller värnplikt är avslutad.

Bestämmelserna om anstånd bör gälla all statlig eftergymnasial utbildning och övrig eftergymnasial utbildning som står under statlig tillsyn – t.ex. högskoleutbildning, påbyggnadsutbildning inom kommunal vuxenutbildning, s.k. kvalificerad yrkesutbildning och utbildning i regi av enskilda utbildningsanordnare som står under statlig tillsyn.

Ekonomiska förmåner

Endast en mindre del av årskullen kommer i fortsättningen att kallas in till grundutbildning. Det gör att skillnaderna ekonomiskt sett mellan den som skall tjänstgöra och den som inte gör det kommer att upplevas som mer orättvisa än som hittills varit fallet.

Det finns i dagens system ett antal ekonomiska förmåner som syftar till att den civil- eller värnpliktige inte skall lida ren ekonomisk förlust under tjänstgöringen. Det är fråga om hyresbidrag, familjebidrag och reseersättningar. Utredningen anser att dessa förmåner skall finnas kvar.

Utredningen har jämfört den som genomgår pliktutbildning med en högskolestuderande. Utredningen föreslår att dagersättningen för den pliktige skall motsvara det belopp som den högskolestuderande får i studiebidrag. Ersättningen skall enligt

utredningens förslag höjas från 50 kronor per dag (gäller från den 1 juli 2000) till 66 kronor per dag, vilket gör 2 000 kronor per månad.

Utredningen anser att tyngdpunkten i den förbättring av de ekonomiska förmånerna som är en nödvändig kompenserande och motivationshöjande åtgärd skall läggas på en utbildningspremie som de totalförsvarspliktiga får efter genomförd grundutbildning.

Utredningen har även här jämfört med studiemedelssystemets ekonomiska förmåner och föreslår en utbildningspremie, som skall beräknas genom att antalet tjänstgöringsdagar multipliceras med dagersättningen. Till var och en som genomgår grundutbildning under minst 400 dagar föreslår utredningen att det dessutom ska utgå en långtidspremie på 10 000 kronor.

Den sammanlagda utbildningspremien för den som genomgår 15 månaders utbildning blir därmed ca 40 000 kronor. Den som gör 12 månaders utbildning får omkring 24 000 kronor och den som ligger inne 7,5 månader ca 15 000 kronor.

För att de som efter genomförd grundutbildning söker sig ut på arbetsmarknaden och drabbas av arbetslöshet skall få ekonomiskt stöd föreslår utredningen att plikttjänstgöringen skall ge rätt till ersättning enligt a-kassans grundförsäkring. Plikttjänstgöringen skall betecknas som förvärvsarbete om grundutbildningen är minst sex månader och den totalförsvarspliktige har slutfört den. Ersättningen enligt grundförsäkringen är för närvarande omkring 6 000 kronor per månad.

Andra åtgärder som höjer motivationen

Utredningen anser att grundutbildningen skall ges ett civilt meritvärde. Många kurser som ingår i grundutbildningen bör kunna avgränsas så att de svarar mot civila utbildningar. Totalförsvarets myndigheter samarbetar sedan flera år med högskolor och universitet om detta. Utredningen föreslår att Forsvarsmakten och Högskoleverket får i uppdrag att redovisa en lösning som kan tillämpas för samtliga förband och skolor inom totalförsvaret.

Det tjänstgöringsintyg som den totalförsvarspliktige får efter genomförd grundutbildning kan utvecklas vidare. Det sker bl.a. om intygen ger besked om det som är viktigt när den som genomgått grundutbildning söker anställning, t.ex. förmågan att arbeta i grupp, att ta initiativ och att leda andra.

Många förband och skolor inom totalförsvaret låter de civil- och värnpliktiga som ligger inne för grundutbildning gratis få genomgå högskoleprovet. Utredningen föreslår att detta skall tillämpas inom hela totalförsvaret.

Utredningen anser vidare att genomförd pliktutbildning skall ge förtur vid antagningen till utbildningen för den som skall bli t.ex. polis eller tulltjänsteman.

Formerna för själva grundutbildningen

Med de delvis nya uppgifterna för totalförsvaret – inte minst kraven på medverkan i internationella fredsfrämjande insatser – finns det skäl att överväga om principerna för det militära utbildningssystemet skall förändras.

Enligt utredningens mening bör det i beredningen av utredningens förslag till principer för plikttjänstgöringen finnas ett underlag som visar hur ett eller flera alternativa utbildningssystem skulle kunna se ut. Utredningen föreslår att Försvarsmakten skall få i uppdrag att analysera även sådana system för utbildningen.

Den pedagogiska effektiviteten

Att öka den pedagogiska effektiviteten i utbildningen innebär framför allt att ge stöd till och stimulera människors vilja att lära. Detta fordrar stor pedagogisk kunskap och medvetenhet i organisationen.

Utredningen föreslår att de utbildningsansvariga myndigheterna skall få i uppdrag att skapa ett forum som gör det möjligt för dem att tillsammans gå igenom och utvärdera det pedagogiska innehållet i utbildningen.

Försvarshögskolans ansvar och befogenheter, som gäller den pedagogiska utvecklingen inom totalförsvaret, bör även omfatta grundutbildningen inom både den civila och den militära delen av totalförsvaret. Försvarshögskolans åtgärder leder sammantaget till en kvalitetssäkring, som innebär att pedagogiken i grundutbildningen fortsätter att utvecklas och att tiden som de värnpliktiga ligger inne används på ett så ändamålsenligt sätt som möjligt.

Det är naturligt att Nämnden för personalvård för totalförsvarspliktiga (Personalvårdsnämnden) inom ramen för sin verk-

samhet följer upp genomförandet av grundutbildningen – framför allt ur de totalförsvarspliktigas perspektiv.

Krigsplacering efter grundutbildning

Uppgifter om den som genomgått godkänd grundutbildning för en befattning eller verksamhet under höjd beredskap skall lämnas till rekryteringsmyndigheten, som beslutar om krigsplacering.

För värnpliktiga i de militära förband med hög beredskap som alltid måste vara mobiliseringsbara – i huvudsak den s.k. insatsorganisationen – föreslår utredningen att det nuvarande systemet för krigsplacering skall tillämpas. Värnpliktiga utbildade för övriga militära förband – som alltså har låg beredskap – krigsplaceras efter grundutbildningen i en verksamhet.

Utredningen föreslår att principen skall vara densamma för civilpliktiga. De som med den nuvarande säkerhetspolitiska hotbilden grundutbildas för uppgifter i krigsorganisationen hos kommunerna skall tills vidare kunna krigsplaceras som en kollektiv resurs för förstärkningar i ett anpassningsskede.

Omsättning av personal i förbanden

Omsättningen av pliktpersonal i förband och andra enheter handlar ytterst om förmågan att lösa de uppgifter som totalförsvarets olika myndigheter har. Ingen skall vara krigsplacerad som inte har förmåga att fullgöra de uppgifter som han eller hon är krigsplacerad för.

Med den syn på omsättningen som Försvarsmakten har blir det möjligt att på ett flexibelt sätt utnyttja de resurser som pliktpersonalen utgör. Utredningen anser att uppföljningar och utvärderingar efter hand får visa om detta ger en tillfredsställande beredskap eller om principerna för omsättningen bör förändras.

Annan rekrytering av personal inom pliktsystemets ram

Utredningen föreslår att mönstrande som genomgår eller avser att genomgå utbildning för uppgifter som är särskilt viktiga för totalförsvaret skall kunna undantas från inskrivning. Frågan om inskrivning prövas på nytt något år efter mönstringen.

Utredningen föreslår vidare att Försvarsmakten skall få i uppdrag att klargöra behovet av personal med kompetens inom civila specialområden och att utveckla principer för inskrivning och eventuell grundutbildning efter att dessa har genomgått en kvalificerad civil utbildning.

Försvarsmakten bör få möjligheter att för denna rekrytering skriva in personal med värnplikt även för grundutbildning under högst 60 dagar.

Information om frivilligverksamheten

Försvarsmakten, de bemanningsansvariga civila myndigheterna och de frivilliga försvarsorganisationerna bör i samband med mönstringen informera de mönstrande om frivilligverksamheten och uppmuntra dem som inte blir inskrivna med civil- eller värnplikt att i stället ansöka om medlemskap i någon av frivilligorganisationerna.

Utbildning för internationella insatser

Utredningen anser att utbildningsmoment som behövs för tjänstgöring i samband med internationella fredsfrämjande insatser kan läggas in i grundutbildningen – under förutsättning att de också stärker den totalförsvarspliktiges förmåga att fullgöra uppgifter som han eller hon behöver vid beredskaps- eller krigstjänstgöring.

I grundutbildning och repetitionsutbildning skall också kunna ingå att med plikt delta i internationella operativa insatser, t.ex. på grund av bilateral avtal om minröjning och liknande. Förutsättningen är att deltagandet kan inordnas i utbildningsplanen för den totalförsvarspliktiges grundutbildning och att regeringen har lämnat sitt medgivande.

Uppskov m.m. med tjänstgöringen

Arbetsmarknadsskäl skall enligt utredningens förslag ges samma tyngd vid prövningen av uppskov som studier. Någon särskild regel som ger den tjänstgöringsskyldige rätt till uppskov med tjänstgöringen vid erbjudande om fast anställning föreslås emellertid inte. Uppskov skall däremot kunna beviljas om tjänstgöringen medför allvarliga svårigheter för den tjänstgöringsskyldige.

diges möjligheter till anställning, dvs för möjligheterna att etablera sig på arbetsmarknaden.

Elitidrottsutövning på landslagsnivå skall kunna vara grund för uppskov på samma sätt som arbetsmarknadsskäl.

Personskadeskydd för totalförvarspliktiga

Totalförvarspliktiga som skadas under tjänstgöringen skall så långt det är möjligt ha motsvarande skydd som den som tjänstgör i utlandsstyrkan. Samma regler skall gälla för de civil- eller värnpliktiga som skadas under tjänstgöringen, oavsett om det är fråga om kortare eller längre grundutbildning.

Vid beräkning av livränteunderlaget skall detta inte i något fall beräknas till lägre belopp än som motsvarar 7,5 gånger prisbasbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. De föreslagna reglerna skall också omfatta den som på frivillig grund fullgör en sådan kortare militär grundutbildning hos Försvarsmakten som utredningen föreslår.

När det gäller rehabiliteringsansvaret skall Försvarsmakten ha samma ansvar för den som fullgör värnplikt som myndigheten i dag har för den som tjänstgör i utlandsstyrkan. Rehabiliteringsansvaret skall bestå under tre år. Det skall enligt förslaget kunna förlängas med ytterligare två år. Anhöriga till den som skadas skall också kunna få ersättning för vissa kostnader från Försvarsmakten för att underlätta för dem att engagera sig i rehabiliteringen av den skadade. Det som nu sagts om Försvarsmakten skall också gälla den myndighet eller kommun som svarar för utbildningen av den som fullgör civilplikt.

Utredningen föreslår vidare en riskgaranti för den som under tjänstgöringen ådrar sig svårare skador eller förolyckas. Vid fullständig invaliditet betalas ersättning enligt riskgarantin ut med 22 prisbasbelopp enligt lagen om allmän försäkring. Vid dödsfall skall ersättning betalas ut med 22 prisbasbelopp till dödsboet. Dessutom betalas tre prisbasbelopp ut till varje efterlevande barn som vid dödsfallet var under 21 år.

Påföljdsval och straffmätning för totalvägran

Utredningen föreslår att den som vägrar fullgöra vapenfri tjänst skall straffas. Påföljden vid vägran skall i normalfallet vara fän-

gelse i två månader. Den som en gång dömts för vägran skall inte kallas in i igen.

Utredningen anser inte att någon åtskillnad i princip skall göras beroende på skälen för vägran. Inte heller bör hänsyn tas till omfattningen av den återstående tjänstgöringstiden. Samhällstjänst skall inte användas som ett alternativ till fängelse.

Disciplinärenden

Civilpliktiga, värnpliktiga, och viss annan personal som tjänstgör inom totalförsvaret lyder under ett disciplinärt ansvarssystem när de tjänstgör. Disciplinära påföljder blir aktuella som tillrättavisningsmedel vid förseelser som inte är av den karaktären att de utgör brott som skall anmälas till åtal. Påföljderna utgörs av varning, löneavdrag, extratjänst och utgångsförbud.

Utredningen föreslår att disciplinreglerna skall gälla även för dem som frivilligt tjänstgör inom den civila delen av totalförsvaret. Utegångsförbudet tas bort som disciplinär påföljd. Utredningen föreslår vidare att löneavdrag endast får verkställas med en fjärdedel av lönen per avlöningstillfälle för dem som genomgår grundutbildning med värnplikt eller civilplikt. Yttrande från auditör skall alltid inhämtas i ett disciplinärende om den disciplinansvarige begär det. Prövningstillstånd krävs enligt utredningens förslag för att hovrätt skall kunna pröva ett avgörande i ett disciplinärende.

Utredningen föreslår även ändringar som kan väntas leda till en snabbare handläggning av disciplinärenden vid tingsrätt samt en viss skärpning när det gäller förutsättningarna för att en disciplinär påföljd skall kunna verkställas utan att beslutet vunnit laga kraft.

Svåra påfrestningar på samhället i fred

Utredningen föreslår i en särskild lag ett pliktsystem för tjänstgöring vid svåra påfrestningar på samhället i fred. Syftet är att trygga personalförsörjningen vid sådana situationer och att därigenom ytterligare förstärka samhällets beredskap mot den typen av påfrestningar.

Med allvarliga störningar i viktiga samhällsfunktioner avses i den föreslagna lagen omfattande avbrott i kommunikationerna eller i försörjningen med livsnödvändiga förnödenheter eller

tjänster, om avbrottet medför allvarlig fara för många människors liv, personliga säkerhet eller hälsa.

Om en sådan störning har inträffat får regeringen besluta om tjänsteplikt, om det är nödvändigt för att skydda liv, personlig säkerhet eller hälsa. Ett sådant beslut om tjänsteplikt kan bli aktuellt först när ordinarie åtgärder inte är tillräckligt effektiva eller redan på förhand bedöms som otillräckliga för att undanröja en störning eller lindra dess verkningar för befolkningen.

Skyldigheten att fullgöra tjänsteplikt föreslås gälla var och en som är bosatt i Sverige och som under kalenderåret fyller lägst 18 och högst 65 år.

Ekonomiska konsekvenser av utredningens förslag

Utredningen har i betänkandet redovisat förslag till åtgärder som i några fall innebär ökade kostnader. De flesta förslagen fordrar däremot ingen särskild finansiering. De kan rymmas inom de ramar som myndigheterna enligt den nuvarande ekonomiska planeringen förfogar över för de berörda verksamheterna.

Ökade kostnader får totalförsvarets myndigheter däremot för ersättningarna till de civil- och värnpliktiga. Detsamma gäller kostnaderna för mönstring och inskrivning av kvinnor och för förbättringen av personskadeskyddet. Utredningen föreslår dessutom ett antal besparingar.

Resultatet av den bedömning av de ekonomiska konsekvenserna som kan göras på det här stadiet visar att utredningens förslag är underfinansierade med 150 milj. kronor. Denna kostnad kan enligt utredningens mening inte täckas inom den del av de totala försvarsutgifterna som pliktverksamheten orsakar. Ett skäl är att de stora besparingarna för det militära försvarets del har genomförts under tiden som utredningen arbetat – framför allt de stora effekter som den kraftiga minskningen av antalet värnpliktiga i grundutbildning får.

När endast en begränsad del av varje åldersklass skrivs in för grundutbildning fordras det kraftiga motivationshöjande åtgärder. Annars kommer principen om att motivationen skall väga tungt inte att kunna upprätthållas. Om detta inte kommer att kunna ske urholkas pliktsystemet och måste på sikt ersättas av något annat.

Författningsförslag

1 Förslag till lag om ändring i regeringsformen

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 16 § regeringsformen skall ha följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

16 §

Lag eller annan föreskrift får ej innebära att någon medborgare missgynnas på grund av sitt kön, om ej föreskriften utgör led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor *eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt.*

Lag eller annan föreskrift får ej innebära att någon medborgare missgynnas på grund av sitt kön, om ej föreskriften utgör led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor.

Denna lag träder i kraft ...

2 Förslag till lag om upphävande av lagen (1994:1810) om möjlighet för kvinnor att fullgöra värnplikt eller civilplikt med längre grundutbildning

Härigenom föreskrivs att lagen (1994:1810) om möjlighet för kvinnor att fullgöra värnplikt eller civilplikt med längre grundutbildning skall upphöra att gälla den

3 Förslag till förordning om
 upphävande av förordningen
 (1995:240)) om möjlighet för
 kvinnor att fullgöra värnplikt eller
 civilplikt med längre grundutbildning

Härigenom föreskrivs att förordningen (1995:240) om möjlighet för kvinnor att fullgöra värnplikt eller civilplikt med längre grundutbildning upphör att gälla den ...

4 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt

dels att rubrikerna i 3 kap. närmast före 1, 4 och 5 §§ skall upphävas,

dels att 1 kap. 5 §, 2 kap. 2 och 3 §§, 3 kap. 1–12 och 15 §§, 4 kap. 2 och 3 §§, 5 kap. 3 och 8 §§, 8 kap. 1 § och 10 kap. 8 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas sju nya paragrafer, 3 kap. 16 §, 8 kap. 6–11 §§, samt närmast före 8 kap. 6 och 11 §§ nya rubriker av följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

5 §

Värnplikten skall fullgöras hos Försvarsmakten och skall alltid inledas med grundutbildning.

Skyldigheten att fullgöra värnplikt omfattar endast *män som är svenska medborgare* och gäller från början av det kalenderår när den totalförsvarspliktige fyller nitton år till slutet av det kalenderår när han fyller fyrtiosju år.

Skyldigheten att fullgöra värnplikt omfattar endast svenska medborgare och gäller från början av det kalenderår när den totalförsvarspliktige fyller nitton år till slutet av det kalenderår när han *eller hon* fyller fyrtiosju år.

Av 5 § lagen (1994:1810) om möjlighet för kvinnor att fullgöra värnplikt eller civilplikt med längre grundutbildning följer dock att en kvinna som efter antagningsprövning enligt den lagen skrivits in för värnplikt därefter är skyldig att fullgöra värnplikten.

2 kap.

2 §

Varje svensk man som är totalförsvarspliktig är för utredning som avses i 1 § skyldig att vid Totalförsvarets pliktverk genomgå mönstring, om det inte är uppenbart att han saknar förmåga att fullgöra värnplikt och civilplikt.

Skyldigheten inträder det kalenderår när den totalförsvarspliktige fyller arton år eller, för den som förvärvar svenskt medborgarskap senare, från och med den dag när han blir svensk medborgare. Om det inte finns särskilda skäl, är ingen skyldig att genomgå mönstring efter det kalenderår när han fyller tjugofyra år.

Mönstringen skall ske i den totalförsvarspliktiges personliga närvaro. Den skall omfatta medicinska och psykologiska undersökningar samt annan utredning av hans personliga förhållanden.

Varje svensk man *och kvinna* som är totalförsvarspliktig är för utredning som avses i 1 § skyldig att vid Totalförsvarets pliktverk genomgå mönstring, om det inte är uppenbart att han *eller hon* saknar förmåga att fullgöra värnplikt och civilplikt *som är längre än 60 dagar*.

Skyldigheten inträder det kalenderår när den totalförsvarspliktige fyller arton år eller, för den som förvärvar svenskt medborgarskap senare, från och med den dag när han *eller hon* blir svensk medborgare. Om det inte finns särskilda skäl, är ingen skyldig att genomgå mönstring efter det kalenderår när han *eller hon* fyller tjugofyra år.

Den som har blivit svensk medborgare efter det att han eller hon har fyllt 24 år och önskar fullgöra värnplikt eller civilplikt, har rätt att genomgå mönstring.

3 §

Mönstringen skall ske i den totalförsvarspliktiges personliga närvaro. Den skall omfatta medicinska och psykologiska undersökningar samt annan utredning av hans *eller hennes* personliga förhållanden.

3 kap.

Inskrivning efter mönstring

Om resultatet av mönstringen visar att den totalförsvarspliktiga har förutsättningar att fullgöra värnplikt eller civilplikt, skall Totalförsvarets pliktverk placera honom i en eller flera befattningsgrupper samt skriva in honom för värnplikt eller civilplikt eller i en utbildningsreserv. Befattningsgrupper skall finnas för chefer, för specialister och för övriga.

För värnplikt och civilplikt skall det antal totalförsvarspliktiga skrivas in som i krig behövs i Försvarmakten och det civila försvaret eller för Försvarmaktens fredstida beredskap. Ur varje befattningsgrupp skall de som är bäst lämpade skrivas in för tjänstgöring

1 §

För värnplikt och civilplikt får endast det antal totalförsvarspliktiga skrivas in som i krig behövs i Försvarmakten och det civila försvaret eller för Försvarmaktens fredstida beredskap.

2 §

Om resultatet av mönstringen visar att den totalförsvarspliktiga har förutsättningar att fullgöra värnplikt eller civilplikt som omfattar längre grundutbildning än 60 dagar, skall Totalförsvarets pliktverk placera honom eller henne i en eller flera befattningsgrupper samt skriva in honom eller henne för värnplikt eller civilplikt eller registrera honom eller henne i ett beredskapsregister. Befattningsgrupper skall finnas för chefer, för specialister och för övriga. Ur varje befattningsgrupp skall de som är bäst lämpade skrivas in för tjänstgöring.

Totalförsvarspliktig som genomgår eller avser att genomgå utbildning för befattning av särskild betydelse för

totalförsvaret får undantagas från inskrivning för värnplikt och civilplikt som är längre än 60 dagar eller från registrering i beredskapsregistret. Har utbildningen inte påbörjats inom två år från mönstringen skall, om särskilda skäl inte föreligger, inskrivning ske för värnplikt eller civilplikt eller registrering ske i beredskapsregistret.

3 §

Om resultatet av mönstringen visar att den totalförsvarspliktige saknar förutsättningar att fullgöra värnplikt och civilplikt, skall Totalförsvarets pliktverk besluta att han inte är skyldig att fullgöra sådan tjänstgöring.

Om resultatet av mönstringen visar att den totalförsvarspliktige saknar förutsättningar att fullgöra värnplikt och civilplikt *som omfattar längre grundutbildning än 60 dagar*, skall Totalförsvarets pliktverk besluta att han *eller hon* inte är skyldig att fullgöra sådan tjänstgöring.

Inskrivning efter annan utredning

Den som efter annan utredning än mönstring bedöms lämplig för civilplikt får av Totalförsvarets pliktverk skrivas in för sådan tjänstgöring, dock inte för civilplikt som omfattar längre grundutbildning än 60 dagar.

4 §

Den som efter annan utredning än mönstring bedöms lämplig för *värnplikt eller civilplikt* får av Totalförsvarets pliktverk skrivas in för sådan tjänstgöring, dock inte för *värnplikt eller civilplikt* som omfattar längre grundutbildning än 60 dagar.

*Gemensamma bestämmelser
om inskrivning*

5 §

För den som skrivs in för värnplikt eller *för sådan* civilplikt som omfattar grundutbildning, skall följande bestämmas vid inskrivningen:

1. den *befattning eller* typ av befattning som han eller hon skall utbildas till,

2. de förband, skolor, myndigheter eller andra organisationer där grundutbildningen huvudsakligen skall fullgöras,

3. grundutbildningens längd, och,

4. om grundutbildningen skall pågå mer än 60 dagar, året och månad en när grundutbildningen är planerad att börja.

För den som skrivs in för värnplikt eller civilplikt som omfattar grundutbildning, skall följande bestämmas vid inskrivningen:

1. den typ av befattning som han eller hon skall utbildas till,

7 §

I den utsträckning det kan ske skall vid inskrivningen hänsyn tas till önskemål från den som skrivs in.

Den som avses att registreras i beredskapsregistret skall erbjudas att hos Försvarsmakten få fullgöra viss grundutbildning för värnplikt.

8 §

Av ett beslut om inskrivning skall det framgå vad som har bestämts enligt 5 eller 6 §. Ett beslut om inskrivning i utbildningsreserven skall *inhålla uppgift om* den totalförsvarspliktiges befattningsgrupp.

Den som genomgår mönstring skall *vid mönstringen* underrättas om beslut som avses i första stycket eller i 3 §.

Av ett beslut om inskrivning skall det framgå vad som har bestämts enligt 5 eller 6 §. *Av registreringen i beredskapsregistret skall framgå* den totalförsvarspliktiges befattningsgrupp.

Den som genomgår mönstring skall *senast fyra månader efter mönstringen* underrättas om beslut som avses i första stycket eller i 3 §.

9 §

Ett beslut enligt 1, 3 eller 4 § får ändras av Totalförsvarets pliktverk. Om den som har skrivits in har påbörjat en grundutbildning, får beslutet också ändras av den myndighet som verket bestämmer. Om det behövs för bedömningen, är den som är totalförsvarspliktig skyldig att genomgå förnyad mönstring eller annan utredning enligt 2 kap.

Om en ändring av ett beslut om inskrivning innebär att tiden för grundutbildningen blir längre än enligt det tidigare beslutet, krävs att den som beslutet avser godkänner ändringen. Om inte annat följer av 10 §, skall detsamma gälla i fråga om ändring av *ett beslut om inskrivning i utbildningsreserven* till inskrivning för värnplikt eller *för sådan* civilplikt som omfattar en längre grundutbildning än 60 dagar.

Om en ändring av ett beslut om inskrivning innebär att tiden för grundutbildningen blir längre än enligt det tidigare beslutet, krävs att den som beslutet avser godkänner ändringen. Om inte annat följer av 10 §, skall detsamma gälla i fråga om ändring av *registrering i beredskapsregistret* till inskrivning för värnplikt eller civilplikt som omfattar en längre grundutbildning än 60 dagar.

10 §

Om det behövs med hänsyn till Sveriges försvarsberedskap, får regeringen föreskriva att totalförsvarspliktiga som *har skrivits in i utbildningsreserven* i stället skall skrivas in för värnplikt eller *för sådan* civilplikt som omfattar en längre grundutbildning än 60 dagar.

Om det behövs med hänsyn till Sveriges försvarsberedskap, får regeringen föreskriva att totalförsvarspliktiga som *är registrerade i beredskapsregistret* i stället skall skrivas in för värnplikt eller civilplikt som omfattar en längre grundutbildning än 60 dagar.

11 §

Inskrivning i *utbildningsreserven* upphör vid utgången av det kalenderår när den totalförsvarspliktige *fyller 30 år*.

Registrering i beredskapsregistret upphör *efter fem år, räknat från utgången* av det kalenderår när den totalförsvarspliktige *registrerades*.

Om det behövs med hänsyn

till Sveriges försvarsberedskap får regeringen föreskriva att registreringen inte skall upphöra.

12 §

En totalförsvarspliktig som efter avslutad grundutbildning har förvärvat tillräckliga kunskaper och färdigheter för en krigsuppgift skall krigsplaceras i en befattning eller i en viss verksamhet som han eller hon är lämplig för. Den som har genomgått en länge grundutbildning är 60 dagar skall krigsplaceras i den verksamhet där grundutbildningen fullgjordes, om det inte från totalförsvarets synpunkt är väsentligt bättre att han eller hon krigsplaceras i en annan verksamhet.

En totalförsvarspliktig som efter avslutad grundutbildning har förvärvat tillräckliga kunskaper och färdigheter för en krigsuppgift skall krigsplaceras i en befattning eller i en viss verksamhet *i eller för en krigsorganisation* som han eller hon är lämplig för. Den som har genomgått en länge grundutbildning är 60 dagar skall krigsplaceras i den verksamhet där grundutbildningen fullgjordes, om det inte från totalförsvarets synpunkt är väsentligt bättre att han eller hon krigsplaceras i en annan verksamhet.

Om det inte finns särskilda skäl och mer än tio år har förflutit från det senaste tjänstgöringstillfället, skall beslutet om krigsplacering upphävas.

15 §

Beslut om krigsplacering fattas av Totalförsvarets pliktverk efter framställningar från statliga myndigheter, kommuner, landsting, *kyrkliga kommuner*, bolag, föreningar, samfälligheter eller andra enskilda. Om ett beslut om krigsplacering upphävs, gäller 14 §.

Beslut om krigsplacering fattas av Totalförsvarets pliktverk efter framställningar från statliga myndigheter, kommuner, landsting, *registrerade trossamfund*, bolag, föreningar, samfälligheter eller andra enskilda (*bemanningsansvariga*). Om ett beslut om krigsplacering upphävs, gäller 14 §.

Om en framställning enligt första stycket inte görs, skall anmälan om behov av plikt-personal anses som en framställning om krigsplacering. Krigsplacering skall då ske i enlighet med anmälan.

16 §

Ett beslut om krigsplacering får ändras av den som är bemanningsansvarig inom ramen för dennes krigsorganisation. Ett sådant beslut om ändrad krigsplacering skall anmälas till Totalförsvarets pliktverk.

Framställan om ändrad krigsplacering av den som är krigsplacerad i en för flera bemanningsansvariga gemensam organisation skall ske i samråd med den myndighet som regering bestämmer. Beslut om ändrad krigsplacering fattas i dessa fall av Totalförsvarets pliktverk.

4 kap.

2 §

Om den som skrivits in för värnplikt eller *för sådan* civilplikt som omfattar en längre grundutbildning än 60 dagar inte har kallats in till grundutbildning före utgången av det kalenderår när han fyller 24 år eller, i fall som avses i 3 kap. 10 §, före utgången av det kalenderår när han fyller trettio år, är han skyldig att fullgöra grundutbildningen

Om den som skrivits in för värnplikt eller civilplikt som omfattar en längre grundutbildning än 60 dagar inte har kallats in till grundutbildning före utgången av det kalenderår när han *eller hon* fyller 24 år eller, i fall som avses i 3 kap. 10 §, före utgången av det kalenderår *hans eller hennes* registreringen i beredskapsregistret upphör, är han

endast om det finns särskilda skäl.

eller hon skyldig att fullgöra grundutbildningen endast om det finns särskilda skäl.

3 §

En svensk man som är medborgare även i en annan stat än Sverige är inte skyldig att fullgöra en längre grundutbildning än 60 dagar, om han antingen har fullgjort en motsvarande utbildning i den andra staten eller, innan han har fyllt nitton år, väljer att göra detta och det står klart att tjänstgöringen kommer att fullgöras i den andra staten och att den utbildningen till längd och effektivitet är minst likvärdig med den som krävs av honom i Sverige.

En svensk man *och kvinna* som är medborgare även i en annan stat än Sverige är inte skyldig att fullgöra en längre grundutbildning än 60 dagar, om han *eller hon* antingen har fullgjort en motsvarande utbildning i den andra staten eller, innan han *eller hon* har fyllt nitton år, väljer att göra detta och det står klart att tjänstgöringen kommer att fullgöras i den andra staten och att den utbildningen till längd och effektivitet är minst likvärdig med den som krävs av honom *eller henne* i Sverige.

5 kap.

3 §

Grundutbildningen skall ge de kunskaper och färdigheter som krigsuppgiften kräver.

Grundutbildningen skall ge de kunskaper och färdigheter som krigsuppgiften kräver. *I denna utbildning ingår att delta i utbildning för fredsfrämjande verksamhet inom ramen för internationellt samarbete i Sverige och utomlands. Utbildningsmoment i grundutbildningen i övrigt får ske utomlands med regeringens medgivande.*

Repetitionsutbildningen skall vidmakthålla och utveckla skickligheten för krigsuppgiften.

I grundutbildningen och repetitionsutbildningen ingår även uppgifter som syftar till att upprätthålla Sveriges försvarsberedskap.

8 §

En totalförsvarspliktig får efter ansökan beviljas uppskov med grundutbildning eller repetitionsutbildning som han eller hon har kallats in till,

1. om tjänstgöringen medför avsevärda svårigheter med avseende på sökandens studier eller arbete eller i övrigt för sökanden själv eller någon nära anhörig till honom eller henne, eller

2. om sökandens fysiska eller psykiska prestationsförmåga är tillfälligt så nedsatt att det kan antas att tjänstgöringen inte kan fullgöras.

Uppskov får beslutas för högst ett år i sänder.

1. om tjänstgöringen medför avsevärda svårigheter med avseende på sökandens studier eller arbete *eller möjligheter till anställning* eller i övrigt för sökanden själv eller någon nära anhörig till honom eller henne, eller

8 kap.

1 §

En totalförsvarspliktig har vi inställelse för mönstring eller annan utredning enligt 2 kap. 1 § och när han eller hon fullgör värnplikt eller civilplikt rätt till

1. reseförmåner
2. fri förplägnad,
3. fri inkvartering
4. fri hälso- och sjukvård,
5. fri grupplivförsäkring, samt
6. begravningshjälp.

Den som fullgör värnplikt, civilplikt eller allmän tjänsteplikt enligt 6 kap. 2 § första stycket 2 har även rätt till

fri utrustning,
dagersättning eller dagpenning,
utryckningsbidrag efter
viss grundutbildning,
familjebidrag,

Den som fullgör värnplikt, civilplikt eller allmän tjänsteplikt enligt 6 kap. 2 § första stycket 2 har även rätt till

fri utrustning,
dagersättning eller dagpenning,
utbildningspremie efter
viss grundutbildning,
fria högskoleprov i den

tandvård, samt vid beredskapstjänstgöring och krigstjänstgöring, fälttraktamente och särskild ersättning för tjänstgöring i viss befattning.

omfattning regeringen bestämmer,

familjebidrag, tandvård, samt vid beredskapstjänstgöring och krigstjänstgöring, fälttraktamente och särskild ersättning för tjänstgöring i viss befattning.

Rehabilitering

6 §

Om en totalförsvarspliktig skadas när han eller hon fullgör värnplikt eller civilplikt, skall Försvarsmakten eller den utbildningsansvariga myndigheten eller kommunen i samråd med den skadade

1. *utreda behovet av åtgärder för att den skadade skall återfå full arbetsförmåga eller för att stärka den skadades möjligheter att i framtiden försörja sig genom förvärvsarbete,*

2. *om det är möjligt, ge den skadade lämplig arbetsutbildning inom ramen för den egna verksamheten, samt*

3. *medverka till att den skadade får tillgång till lämplig yrkesutbildning eller fortbildning som är ägnad att stärka hans eller hennes förvärvsförmåga.*

7 §

I fall som avses i 6 § 3 skall Försvarsmakten eller den utbildningsansvariga myndigheten eller kommunen

ge ekonomiskt stöd till en utbildning som föranleds av eller förlängs till följd av skadan.

Försvarsmakten eller den utbildningsansvariga myndigheten eller kommunen skall också ge stöd till andra åtgärder som främjar den skadades återgång till arbetslivet samt till anskaffande av hjälpmedel som den skadade behöver.

Stöd enligt första och andra stycket ges endast om det inte skall tillhandahållas av någon annan till följd av andra bestämmelser och om det framstår som skäligt med hänsyn till skadan och omständigheterna i övrigt.

8 §

Försvarsmakten eller den utbildningsansvariga myndigheten eller kommunen har ett ansvar enligt 6 och 7 §§ under en tid av tre år från det att åtgärder enligt 6 § 2 och 3 kan inledas. Om det finns särskilda skäl, skall åtgärderna utsträckas under ytterligare två år.

9 §

Vid fullgörande av de uppgifter som avses i 6 och 7 §§ skall Försvarsmakten eller den utbildningsansvariga myndigheten eller kommunen samarbeta med försäkringskassan, länsarbetsnämnden och andra be-

rörda myndigheter.

Försvarsmaktens eller den utbildningsansvariga myndighetens eller kommunens åtgärder bör samordnas med en eventuell arbetsgivares.

10 §

Försvarsmaktens eller den utbildningsansvariga myndighetens eller kommunens ansvar enligt 6 och 7 §§ innebär ingen inskränkning i det ansvar som den skadades arbetsgivare har enligt 2 kap. och 3kap. 2 a § arbetsmiljölagen (1977:1160) samt 22 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Ersättning till anhöriga

11 §

Om en anhörigs medverkan är av särskild betydelse för den skadades rehabilitering, skall Försvarsmakten eller den utbildningsansvariga myndigheten eller kommunen efter ansökan ge den anhörige skälig ersättning för kostnader som en sådan insats orsakar.

Om en totalförsvarspliktig när han eller hon fullgör värnplikt eller civilplikt för olyckas eller skadas så svårt att sjukhusvård krävs, skall Försvarsmakten eller den utbildningsansvariga myndigheten eller kommunen efter ansökan av de anhöriga ersätta dem för skäligt antal

resor till den förolyckade eller skadade samt uppehälle och tidsspillan vid sådan resa efter samma grunder som gäller i fråga om ersättning av allmänna medel till vittnen.

I fall som avses i andra stycket skall Försvarmakten eller den utbildningsansvariga myndigheten eller kommunen efter ansökan även ge skäligt bidrag till kostader för psykosocialt stöd till anhöriga som är i behov av det och om det framstår som skäligt med hänsyn till omständigheterna i övrigt.

10 kap.

8 §

Totalförsvarets pliktverk får *i särskilda fall* besluta att en totalförsvarspliktig tills vidare inte skall kallas till mönstring eller inkallas till värnplikt eller civilplikt, om han eller hon

1. *vägrar* eller *underlåter* att fullgöra vad som åligger honom eller henne eller *avviker* eller *uteblir* från tjänstgöringsstället och det kan antas att han eller hon inte kommer att fullgöra den värnplikt eller civilplikt som inskrivningen avser, *eller*

Totalförsvarets pliktverk får, *om det inte föreligger särskilda skäl*, besluta att en totalförsvarspliktig tills vidare inte skall kallas till mönstring eller inkallas till värnplikt eller civilplikt, om han eller hon

på grund av vägran eller *underlåtelse* att fullgöra vad som åligger honom eller henne eller *genom att avvika* eller *utebli* från tjänstgöringsstället *har dömts för brott mot totalförsvarsplikten* och det kan antas att han eller hon inte kommer att fullgöra den värnplikt eller civilplikt som inskrivningen avser.

2. med hänvisning till sin anslutning till visst religiöst samfund förklarar att han eller hon inte kommer att fullgöra vare sig värnplikt eller civilplikt.

Denna lag träder i kraft ...

5 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1995:238) om totalförsvarsplikt

Härigenom föreskrivs i fråga om förordningen (1995:238) om totalförsvarsplikt

dels att 7 kap. 3 § skall upphävas,

dels att 3 kap. 1, 3, 5 och 6 §§, 4 kap. 1–4 §§ och 5 kap. 3 § skall ha följande lydelse,

dels att det i förordningen skall införas en ny paragraf, 4 kap. 1 a §, och närmast före paragrafen en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

1 §

Riksskatteverket skall före den 1 juli varje år lämna Totalförsvarets pliktverk uppgifter om varje svensk man som är folkbokförd i länet och som under året fyller 17 år

Riksskatteverket skall före den 1 juli varje år lämna Totalförsvarets pliktverk uppgifter om varje svensk man *och kvinna* som är folkbokförd i länet och som under året fyller 17 år

3 §

Riksskatteverket skall underrätta Totalförsvarets pliktverk om de ändringar i aviseringsregistret enligt lagen (1995:743) om aviseringsregister som är av betydelse för inskrivning eller redovisning av dem som är skyldiga att mönstra eller som skrivits in för värnplikt eller civilplikt eller i *utbildningsreserven*.

Riksskatteverket skall underrätta Totalförsvarets pliktverk om de ändringar i aviseringsregistret enligt lagen (1995:743) om aviseringsregister som är av betydelse för inskrivning eller redovisning av dem som är skyldiga att mönstra eller som skrivits in för värnplikt eller civilplikt eller *registrerats i beredskapsregistret*.

5 §

Den eller de nämnder i ett landsting eller i en kommun som ansvarar för verksamheten enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade samt chefsöverläkare vid en vårdinrättning där vård meddelas med stöd av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, skall före den 1 juni varje år lämna Totalförsvarets pliktverk uppgifter om varje svensk man som under året fyller 17 år och som den 15 maj

1. erhöll insats enligt 9 § 8 eller 9 lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, eller

2. var intagen på vårdinrättning med stöd av lagen om psykiatrisk tvångsvård eller lagen om rättspsykiatrisk vård.

Den eller de nämnder i ett landsting eller i en kommun som ansvarar för verksamheten enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade samt chefsöverläkare vid en vårdinrättning där vård meddelas med stöd av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, skall före den 1 juni varje år lämna Totalförsvarets pliktverk uppgifter om varje svensk man *och kvinna* som under året fyller 17 år och som den 15 maj

6 §

Den som förestår vården vid ett hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga skall före den 1 juni varje år lämna Totalförsvarets pliktverk uppgifter om varje svensk man som den 15 maj var intagen i hemmet med stöd av 3 § nämnda lag och som under året fyller 17 år.

Den som förestår vården vid ett hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga skall före den 1 juni varje år lämna Totalförsvarets pliktverk uppgifter om varje svensk man *och kvinna* som den 15 maj var intagen i hemmet med stöd av 3 § nämnda lag och som under året fyller 17 år.

4 kap.

1 §

Totalförsvarets pliktverk skall kalla en totalförsvars-

Totalförsvarets pliktverk skall kalla en totalförsvars-

pliktig svensk man till mönstring senast det kalenderår när han fyller 19 år, om han inte vistas utomlands eller det finns andra särskilda skäl att inte kalla honom.

pliktig svensk man *och kvinna* till mönstring senast det kalenderår när han *eller hon* fyller 19 år, om han *eller hon* inte vistas utomlands eller det finns andra särskilda skäl att inte kalla honom *eller henne*.

*Undantag från inskrivning
på grund av viss utbildning*

1 a §

Av 3 kap. 2 § andra stycket lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt framgår att totalförsvarspliktig som genomgår eller avser att genomgå viss utbildning får undantas från inskrivning.

Med sådan utbildning avses utbildning vid högskola till läkare, sjuksköterska, brandingenjör och polis.

Totalförsvarets pliktverk skall vid mönstringen lämna de totalförsvarspliktiga råd och upplysningar om värnplikten, civilplikten och utbildningsreserven samt om rätten att vara vapenfri.

2 §

Totalförsvarets pliktverk skall vid mönstringen lämna de totalförsvarspliktiga råd och upplysningar om värnplikten, civilplikten och beredskapsregistret samt om möjligheten att hos Försvarsmakten fullgöra minst 90 dagar grundutbildning för värnplikt och rätten att vara vapenfri.

Totalförsvarets pliktverk skall vidare vid mönstringen bereda de totalförsvarspliktiga möjlighet att ta del av information om frivillig försvarsverksamhet.

3 §

För varje totalförsvarspliktig som har skrivits in i *utbildningsreserven* skall det antecknas

1. i vilken befattningsgrupp han är placerad och

2. om han har rätt att vara vapenfri.

För varje totalförsvarspliktig som har *registrerats* i *beredskapsregistret* skall det antecknas

1. i vilken befattningsgrupp han *eller hon* är placerad och

2. om han *eller hon* har rätt att vara vapenfri.

4 §

Den som är medborgare även i en annan stat och inte är bosatt här får skrivas in för värnplikt, civilplikt med längre grundutbildning än 60 dagar eller i *utbildningsreserven* endast om han begär det.

Den som är medborgare även i en annan stat och inte är bosatt här får skrivas in för värnplikt och civilplikt med längre grundutbildning än 60 dagar eller i *registreras* i *beredskapsregistret* endast om han *eller hon* begär det.

5 kap.

3 §

Grundutbildningen för en totalförsvarspliktig som har skrivits in för värnplikt skall vara lägst 80 dagar.

I fråga om varje befattning eller typ av befattning som totalförsvarspliktiga grundutbildas för skall bestämmas grundutbildningens längd och i vilken utsträckning den får genomföras i omgångar.

För den som avses att registreras i beredskapsregistret och i samband därmed antagit erbjudande om att fullgöra kortare grundutbildning för värnplikt skall grundutbildningen vara lägst 90 dagar.

7 kap.

3 §

Det religiösa samfund som avses i 10 kap. 8 § 2 lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt är sekten Jehovas vittnen.

Denna förordning träder i kraft ...

6 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga

Härigenom föreskrivs i fråga om förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga

dels att 2 kap. 1, 6 och 7 §§, samt rubriken närmast före 6 § skall ha följande lydelse,

dels att i kap. 10 skall införas tre nya paragrafer, 9–11, samt närmast före 9 § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

1 §

En totalförsvarspliktig har under grundutbildning som är längre än 60 dagar rätt till dagersättning med 40 kronor per tjänstgöringsdag.

Efter 230 tjänstgöringsdagar har den totalförsvarspliktige rätt till tillägg till dagersättningen. Tillägget utgår per tjänstgöringsdag enligt följande uppställning

Tjänstgöringsdag Tillägg/-dag

231-300	15 kr
301-360	30 kr
361-450	60 kr
451-	90 kr

Utrykningsbidrag

En totalförsvarspliktig som rycker ut från grundutbildningen har rätt till *utrykningsbidrag med 4 500 kronor*, om han eller hon har

En totalförsvarspliktig har under grundutbildning som är längre än 60 dagar rätt till dagersättning med 66 kronor per tjänstgöringsdag.

Utbildningspremie

6 §

En totalförsvarspliktig som rycker ut från grundutbildningen har rätt till *utbildningspremie med ett belopp motsvarande vad han eller*

slutfört grundutbildning som är längre än 60 dagar eller i övrigt tjänstgjort minst 120 dagar.

En totalförsvarspliktig som skadas under grundutbildning som är längre än 60 dagar och tjänstgöringen av den anledningen avbryts efter kortare tid än 120 dagar har rätt till utryckningsbidrag med 4 500 kronor.

Utryckningsbidrag lämnas endast en gång till varje totalförsvarspliktig.

När tjänstgöringstiden för rätten till utryckningsbidrag skall bestämmas medräknas inte sådana tjänstgöringsdagar under vilka den totalförsvarspliktige enligt 4 § inte har rätt till dagersättning eller dagpenning.

hon erhållit i dagersättning under grundutbildningen, om han eller hon har slutfört grundutbildning som är längre än 60 dagar. Är grundutbildningen längre än 400 dagar utgår ett tillägg med 10 000 kronor.

En totalförsvarspliktig som skadas under grundutbildning som är längre än 60 dagar och tjänstgöringen av den anledningen avbryts har rätt till utbildningspremie enligt de grunder som anges i första stycket.

7 §

När tjänstgöringstiden för rätten till utbildningspremie skall bestämmas medräknas inte sådana tjänstgöringsdagar under vilka den totalförsvarspliktige enligt 4 § inte har rätt till dagersättning eller dagpenning.

8 §

En totalförsvarspliktig har under grundutbildningen rätt till två avgiftsfria högskoleprov.

10 kap.

Statlig riskgaranti

9 §

Staten lämnar en riskgaranti, som är ett dödsfalls- och invaliditetskapital, för den som har skadats under grundutbildning eller repetitionsutbildning.

10 §

Vid fullständig invaliditet betalas ersättning enligt riskgarantin ut med tjugotvå prisbasbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Vid annan invaliditet betalas ersättning ut med det lägre belopp som svarar mot invaliditetsgraden.

11 §

Vid dödsfall betalas ersättning enligt riskgarantin ut med tjugotvå prisbasbelopp enligt lagen (1962) om allmän försäkring till dödsboet, om den avlidne efterlämnar arvingar som nämns i 2 kap. 1 och 2 §§ ärvdabalken. Dessutom utgår tre prisbasbelopp till varje efterlevande barn som vid dödsfallet är under tjuogoett år.

Har ersättning tidigare betalats ut som ersättning vid invaliditet, skall ersättningen till dödsboet minskas med motsvarande belopp

Denna förordning träder i kraft ...

7 Förslag till lag om ändring i lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd

dels att 1, 12 och 13 a §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 12 a, av följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag gäller ersättning av staten vid personskada och tillämpas på

1. den som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt eller inställer sig till mönstring, eller annan uttagning enligt den lagen *eller till antagningsprövning enligt lagen (1994:1810) om möjlighet för kvinnor att fullgöra värnplikt eller civilplikt med längre grundutbildning,*

2. den som medverkar i räddningstjänst eller övning med räddningskår enligt räddningstjänstlagen (1986:1102) eller i räddningstjänst enligt 11 kap. 1 § andra stycket luftfartslagen (1957:297),

3. den som är intagen för vård i kriminalvårdsanstalt, i ett hem som avses i 12 §

2. den som fullgör tjänsteplikt enligt lagen (0000:00) om tjänsteplikt vid allvarliga störningar i viktiga samhällsfunktioner,

3. den som medverkar i räddningstjänst eller övning med räddningskår enligt räddningstjänstlagen (1986:1102) eller i räddningstjänst enligt 11 kap. 1 § andra stycket luftfartslagen (1957:297),

4. den som är intagen för vård i kriminalvårdsanstalt, i ett hem som avses i 12 §

lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, i ett hem som avses i 22 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall samt den som är häktad eller anhållen eller i annat fall intagen eller tagen i förvar i kriminalvårdsanstalt, häkte eller polisarrest,

4. den som utför samhällstjänst på grund av en föreskrift som meddelats med stöd av 27 kap. 2 a § eller 28 kap. 2 a § brottsbalken,

5. den som utför ungdomstjänst på grund av en föreskrift som har meddelats med stöd av 31 kap. 1 § tredje stycket 2 brottsbalken,

6. den som utför oavlönat arbete enligt en föreskrift som har meddelats med stöd av 8 § första stycket 2 lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Regeringen får föreskriva att lagen skall tillämpas även på den som i annat fall än som avses i första stycket frivilligt deltar i verksamhet inom totalförsvaret eller i verksamhet för att avvärja eller begränsa skada på människor eller egendom eller i miljön.

För den som avses i 1 § första stycket 1 och som har skadats under grundutbildning som är längre än 60 dagar skall sjukpenningunderlag och livränteunderlag inte beräknas till lägre belopp än vad som motsvarar fyra gånger *basbeloppet* enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän

lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, i ett hem som avses i 22 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall samt den som är häktad eller anhållen eller i annat fall intagen eller tagen i förvar i kriminalvårdsanstalt, häkte eller polisarrest,

5. den som utför samhällstjänst på grund av en föreskrift som meddelats med stöd av 27 kap. 2 a § eller 28 kap. 2 a § brottsbalken,

6. den som utför ungdomstjänst på grund av en föreskrift som har meddelats med stöd av 31 kap. 1 § tredje stycket 2 brottsbalken,

7. den som utför oavlönat arbete enligt en föreskrift som har meddelats med stöd av 8 § första stycket 2 lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

12 §

För den som avses i 1 § första stycket 1 och som har skadats under grundutbildning skall sjukpenningunderlag inte beräknas till lägre belopp än vad som motsvarar fyra gånger *prisbasbeloppet* enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring för tid före 21 årsålder, fyra och en

försäkring för tid före 21 års-ålder, fyra och en halv gånger basbeloppet för tid mellan 21 och 25 års ålder och fem gånger basbeloppet för tid från och med 25 års ålder.

För den som avses i 1 § första stycket 3 och som när skadan inträffade hade varit intagen längre än sex månader skall sjukpenningunderlag och livränteunderlag inte beräknas till lägre belopp än som anges i 4 kap. 10 § andra stycket lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring. Detta gäller även för den som avses i 1 § andra stycket om regeringen föreskriver det

halv gånger basbeloppet för tid mellan 21 och 25 års ålder och fem gånger basbeloppet för tid från och med 25 års ålder.

För den som avses i 1 § första stycket 1 och som har skadats under grundutbildning eller repetitionsutbildning utgör livränteunderlaget sju och ett halvt basbelopp.

12 a §

För den som avses i 1 § första stycket 3 och som när skadan inträffade hade varit intagen längre än sex månader skall sjukpenningunderlag och livränteunderlag inte beräknas till lägre belopp än som anges i 4 kap. 10 § andra stycket lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring. Detta gäller även för den som avses i 1 § andra stycket om regeringen föreskriver det

13 a §

Den som avses i 1 § första stycket 1 och som har skadats under grundutbildning som är längre än 60 dagar, har efter skyddstidens utgång rätt till ersättning för nödvändiga

Den som avses i 1 § första stycket 1 och som har skadats under grundutbildning, har efter skyddstidens utgång rätt till ersättning för nödvändiga kostnader för läkarvård, sjuk-

kostnader för läkarvård, sjukvårdande behandling, sjukhusvård samt läkemedel under högst tre års tid. I kostnader för vård inräknas nödvändiga kostnader för resor.

vårdande behandling, sjukhusvård samt läkemedel under högst tre års tid. I kostnader för vård inräknas nödvändiga kostnader för resor.

Denna lag träder i kraft den

8 Förlag till lag om ändring i lagen (1977:266) om statlig ersättning vid ideell skada m.m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1977:266) om statlig ersättning vid ideell skada m.m. att 1 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Den som ådrar sig skada som omfattas av lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd har rätt till ersättning av staten enligt denna lag.

Om skadan har ådragits under ledighet eller annan fritid vid vistelse utanför förlägningsplats eller annan plats där verksamheten i fråga bedrivs, och skadan inte har orsakats av olycksfall vid färd till eller från nämnda plats då färden föranleddes av och stod i nära samband med verksamheten, utges ersättning *endast* till den som *fullgör längre grundutbildning än 60 dagar* enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt och som har skadats under tjänstgöringen.

Om skadan har ådragits under ledighet eller annan fritid vid vistelse utanför förlägningsplats eller annan plats där verksamheten i fråga bedrivs, och skadan inte har orsakats av olycksfall vid färd till eller från nämnda plats då färden föranleddes av och stod i nära samband med verksamheten, utges ersättning till den som *tjänstgör* enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt och som har skadats under tjänstgöringen.

Denna lag träder i kraft den ...

9 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring

dels att 19 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 18 a §, samt närmast före paragrafen en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Pliktjänstvillkoret

18 a §

Sökande är berättigad till ersättning enligt grundförsäkringen utan att ha uppfyllt arbetsvillkoret, om de har slutfört grundutbildning som är minst sex månader enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt.

Om grundutbildningen inte har kunnat slutföras på grund av skada eller av omständigheter som sökande inte själv råder över, är sökanden berättigad till ersättning från grundförsäkringen om minst sex månader av tjänstgöringen har fullgjorts.

19 §

För sökande som en gång har påbörjat en ersättningsperiod enligt denna lag gäller följande. När det arbetsvillkor skall uppfyllas som skall ligga till grund för en ny ersättningsperiod skall med tid under vilken sökande enligt 12–14 §§ skall ha förvärvsarbetat jämföras den tid då de

1. deltagit i och, om inte särskilda skäl hindrat det, fullföljt en arbetsmarknadsutbildning eller yrkesinriktad rehabilitering enligt

förordningen (1998:1784) om arbetsmarknadspolitiska aktiviteter, för vilka statligt utbildningsbidrag lämnats,

2. bedrivit näringsverksamhet som avses i förordningen (1998:1784) om arbetsmarknadspolitiska aktiviteter

3. deltagit i och, om inte särskilda skäl hindrat det, fullföljt utbildning för vilken utbildningsbidrag lämnats enligt förordningen (1996:1654) om särskilt utbildningsbidrag,

4. fullgjort tjänstgöring enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt *eller fått föräldrapenning enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, i båda fallen dock tillsammans högst 2 månader*

5. utfört förvärvsarbete som arbetsgivaren finansierat med stöd av

- förordningen (1997:1275) om anställningsstöd, eller
- förordningen (1987:411) om beredskapsarbetet, eller

6. fullföljt verksamhet där ersättning enligt 3 a § lämnats.

5. fått föräldrapenning enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, dock högst 2 månader

6. utfört förvärvsarbete som arbetsgivaren finansierat med stöd av

- förordningen (1997:1275) om anställningsstöd, eller
- förordningen (1987:411) om beredskapsarbetet, eller

7. fullföljt verksamhet där ersättning enligt 3 a § lämnats.

Denna lag träder i kraft den ...

10 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:588) om utbildning för fredsfrämjande verksamhet

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1994:588) om utbildning för fredsfrämjande verksamhet

dels att 3 § skall upphöra att gälla,

dels att 2 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som i Sverige eller utomlands skall delta i utbildning för fredsfrämjande verksamhet inom ramen för internationellt samarbete och som inte är anställd i Försvarsmakten skall ha samtyckt till att delta i utbildningen.

Om en totalförsvarspliktig som fullgör grundutbildning enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt under sin grundutbildning deltar i utbildning för fredsfrämjande verksamhet, skall han eller hon även under denna utbildning anses fullgöra grundutbildningen.

En totalförsvarspliktig som i andra fall än som sägs i första stycket deltar i utbildning för fredsfrämjande verksamhet skall anses fullgöra repetitionsutbildning.

Denna lag träder i kraft den ...

Föreslagen lydelse

2 §

Den som i Sverige eller utomlands skall delta i utbildning för fredsfrämjande verksamhet inom ramen för internationellt samarbete och som inte är anställd i Försvarsmakten *eller fullgör grundutbildning enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt* skall ha samtyckt till att delta i utbildningen.

3 §

11 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:1811) om disciplinansvar inom totalförsvaret, m.m.

Härigenom föreskrivs beträffande lagen (1994:1811) om disciplinansvar inom totalförsvaret, m.m.

dels att 14 och 37 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 1, 10, 15, 21, 24, 29, 34 - 36, 38 - 40, 52 och 62 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny 54 § av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag gäller för

1. totalförsvarspliktiga under den tid de är skyldiga att fullgöra värnplikt eller civilplikt enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt,
2. dem som genomgår utbildning för att få militär anställning i Försvarsmakten,
3. hemvärnsmän under den tid då de är tjänstgöringsskyldiga,
4. dem som genom krigsfrivilligavtal eller annat avtal åtagit sig att tjänstgöra frivilligt i befattningar i Försvarsmaktens krigsorganisation, under den tid då de är tjänstgöringsskyldiga,
4. dem som genom krigsfrivilligavtal eller annat avtal åtagit sig att tjänstgöra frivilligt i befattningar i Försvarsmaktens krigsorganisation *eller hos annan huvudman enligt förordningen (1994:524) om frivillig försvarsverksamhet*, under den tid då de är tjänstgöringsskyldiga,
5. anställda i utlandsstyrkan i Försvarsmakten, när de tjänstgör utomlands.

10 §

Disciplinpåföljderna är varning, extratjänst, löneavdrag *och utgångsförbud*.

Disciplinpåföljderna är varning, extratjänst *och* löneavdrag.

Vid val av påföljd är

varning att anse som en lindrigare påföljd än extratjänst och löneavdrag. Särskilt avseende skall fästas vid omständigheter som talar för att påföljden kan stanna vid varning.

15 §

Löneavdrag får åläggas tillsammans med *utegångsförbud*, om det krävs av hänsyn till ordningen inom den verksamhet där disciplinförseelsen har begåtts.

Löneavdrag får åläggas tillsammans med *extratjänst*, om det krävs av hänsyn till ordningen inom den verksamhet där disciplinförseelsen har begåtts.

21 §

En chef som avses i 20 § får överlämna åt andra chefer som tjänstgör under honom eller henne, dock lägst en kompanichef eller motsvarande chef, att pröva frågor om disciplinansvar för personal som står under deras befäl, under förutsättning att

1. förfarandet inte kan antas utgöra brott,
2. förseelsen har erkänts och
3. förseelsen inte bör medföra svårare påföljd än varning, extratjänst eller *utegångsförbud i högst fem dagar.*

3. förseelsen inte bör medföra svårare påföljd än varning, extratjänst eller *löneavdrag i högst tio dagar.*

24 §

Innan en disciplinpåföljd beslutas eller en åtalsanmälan görs i fråga om en disciplinansvarig, skall yttrande inhämtas från auditören. Ett sådant yttrande behövs dock inte när ärendet prövas *enligt 21 § eller*, under de förutsättningar som anges i 21 §, *av någon annan myndighet än Försvarsmakten, en kommun eller ett landsting.*

Innan en disciplinpåföljd beslutas eller en åtalsanmälan görs i fråga om en disciplinansvarig, skall yttrande inhämtas från auditören. Ett sådant yttrande behövs dock inte när ärendet prövas under de förutsättningar som anges i 21 § *1-3 om inte den disciplinansvarige begär det.*

Auditören är medansvarig för de beslut *som myndigheten, kommunen eller landstinget fattar* på hans eller hennes tillstyrkan.

Auditören är medansvarig för de beslut *som fattas* på hans eller hennes tillstyrkan.

29 §

Den disciplinansvarige skall innan ärendet avgörs få del av vad som kommit fram under utredningen och ges tillfälle att yttra sig över det, om det inte är uppenbart obehövt.

Den disciplinansvarige skall erinras om sin rätt enligt 24 § att begära att yttrande från auditör tas in i ärendet.

Han eller hon skall också innan ärendet avgörs få del av vad som kommit fram under utredningen och ges tillfälle att yttra sig över det, om det inte är uppenbart obehövt.

34 §

Beslut om disciplinpåföljd skall verkställas snarast möjligt efter det att beslutet vunnit laga kraft.

Om det behövs av hänsyn till ordningen inom den verksamhet där disciplinförseelsen har begåtts eller av någon annan särskild anledning, får det i beslut om extratjänst eller utgångsförbud bestämmas att beslutet skall verkställas trots att det inte vunnit laga kraft.

I beslut om extratjänst får det bestämmas att beslutet skall verkställas trots att det inte vunnit laga kraft om det behövs av hänsyn till ordningen inom den verksamhet där disciplinförseelsen har begåtts.

35 §

Extratjänst får inte verkställas på tjänstefria dagar. *Detsamma gäller utgångsförbud i högst fem dagar.*

Extratjänst får inte verkställas på tjänstefria dagar.

Löneavdrag får verkställas med högst en fjärdedel av lönen per avlöningstillfälle för de totalförsvarspiktiga som fullgör grundutbildning.

36 §

Verkställigheten av extratjänst *eller utegångsförbud* får skjutas upp eller avbrytas, om det finns särskilda skäl. Den dag då avbrott sker skall i sin helhet räknas som verkställighetstid.

Verkställigheten av extratjänst får skjutas upp eller avbrytas, om det finns särskilda skäl. Den dag då avbrott sker skall i sin helhet räknas som verkställighetstid.

38 §

Om den som har ålagts *utegångsförbud* efter överklagande slutligen blir ålagd löneavdrag, skall avräkning ske för den tid under vilken *förbudet* har verkställts. *En dags utegångsförbud skall anses motsvara två dagars löneavdrag*

Om den som har ålagts *extratjänst* efter överklagande slutligen blir ålagd löneavdrag, skall avräkning ske för den tid under vilken *extratjänsten* har verkställts. *Två timmars extratjänst motsvarar en dags löneavdrag.*

39 §

Extratjänst *bortfaller i den del den inte har verkställts innan* den disciplinansvariges pågående tjänstgöringsskyldighet har upphört.

Extratjänst *får inte verkställas efter det att* den disciplinansvariges pågående tjänstgöringsskyldighet har upphört.

Om extratjänst inte kan verkställas skall den som meddelat beslutet omvandla det till löneavdrag med tillämpning av 38 § andra meningen.

40 §

Utegångsförbud får inte verkställas efter det att den disciplinansvariges pågående tjänstgöringsskyldighet har upphört.

Om utegångsförbud inte kan verkställas, skall den som har meddelat beslutet omvandla det till löneavdrag

*med tillämpning av 38 §
andra meningen.*

Om löneavdrag inte kan göras och motsvarande belopp inte betalas, gäller om verkställighet vad som är föreskrivet om uppbörd och indrivning av böter. Obetalda belopp får dock inte förvandlas till fängelse.

Löneavdrag bortfaller i den mån det inte har verkställts inom tre år från det beslutet om disciplinpåföljd vann laga kraft.

52 §

Vid överklagande gäller lagen (1996:242) om domstolsärenden om inte annat föreskrivs i denna lag.

Ärenden om disciplinansvar skall handläggas skynsamt av domstolen.

54 §

har upphävts genom lag (1996:269).

Hovrätten får inte pröva ett överklagande av ett beslut av en tingsrätt, om inte hovrätten meddelat prövningstillstånd.

Prövningstillstånd behövs inte om överklagandet avser beslut som rör någon annan än en part, beslut i vilket tingsrätten ogillat jäv mot en domare eller beslut genom vilket ett överklagande avvisats.

62 §

Ett beslut om ersättningskyldighet som fattats av en sådan chef i Försvarmakten som avses i 20 §, av en annan myndighet än Försvarmakten, eller av en kommun eller ett landsting får överklagas av den disciplinansvarige till tingsrätten. Bestämmelserna i 50–53 och

Ett beslut om ersättningskyldighet som fattats av en sådan chef i Försvarmakten som avses i 20 §, av en annan myndighet än Försvarmakten, eller av en kommun eller ett landsting får överklagas av den disciplinansvarige till tingsrätten. Bestämmelserna i 50–55 §§

55 §§ gäller vid sådant överklagande.

gäller vid sådant överklagande.

Prövningstillstånd i hovrätt behövs dock inte om yrkandet om ersättning överstiger prisbasbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring eller om ersättningsärendet handlagts i samband med ett disciplinärende och prövningstillstånd meddelats i det ärendet.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den

1. Tidigare beslutat utgångsförbud skall omräknas till löneavdrag i den del det inte verkställts före ikraftträdandet. Vid omräkningen skall en dags utgångsförbud motsvara två dagars löneavdrag.
2. Tidigare beslut om extratjänst som inte verkställts före ikraftträdandet och inte heller kan verkställas därefter bortfaller enligt 38 § i dess äldre lydelse
3. Har beslut i disciplinärende eller i ärende om ersättning meddelats före ikraftträdandet skall äldre bestämmelser beträffande talan mot beslutet tillämpas.

12 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1995:241) om disciplinansvar inom totalförsvaret, m.m.

Härigenom föreskrivs beträffande förordningen (1995:241) om disciplinansvar inom totalförsvaret, m.m.

dels att 3 kap. 1 - 4 §§ samt 5 kap. 2 § skall ha nedan angiven lydelse,

dels att första underrubriken till 3 kap. (1 - 5 §§) skall lyda ”Extratjänst”.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

1 §

Ett beslut om extratjänst *eller utegångsförbud* får verkställas omedelbart, om den disciplinansvarige skriftligen begär det

Ett beslut om extratjänst får verkställas omedelbart, om den disciplinansvarige skriftligen begär det.

2 §

Den som beslutat om extratjänst *eller utegångsförbud* skall se till att påföljden verkställs och att bestämma om verkställighetstidens början och slut. *Innan ett beslut om utegångsförbud verkställs skall det utredas om det samtidigt finns andra beslut om utegångsförbud för den disciplinansvarige som ännu inte verkställts.*

Den som beslutat om extratjänst skall se till att påföljden verkställs och att bestämma om verkställighetstidens början och slut.

3 §

Verkställighet av beslut om extratjänst *eller utegångs-*

Verkställighet av beslut om extratjänst skall ske i en följd

förbud skall ske i en följd utan uppehåll om inte annat följer av 35 § lagen (1994:1811) om disciplinansvar inom totalförsvaret, m.m.

En dag är tjänstefri om den disciplinansvarige enligt fastställd tjänstgöringsplan inte skulle ha tjänstgjort någon del av den dagen.

Verkställigheten av beslut om extratjänst *eller utegångsförbud i högst fem dagar* får inte påbörjas eller, om avbrott har skett, fortsätta vid sådan tid att den disciplinansvariges möjligheter att utnyttja en påföljande tjänstefri dag försvåras i avsevärd grad.

utan uppehåll om inte annat följer av 35 § lagen (1994:1811) om disciplinansvar inom totalförsvaret, m.m.

Verkställigheten av beslut om extratjänst får inte påbörjas eller, om avbrott har skett, fortsätta vid sådan tid att den disciplinansvariges möjligheter att utnyttja en påföljande tjänstefri dag försvåras i avsevärd grad.

4 §

Den som beslutar om verkställighet av beslut om extratjänst *eller utegångsförbud* skall skriftligen ge besked om verkställighetstiden till den disciplinansvarige och till den som skall kontrollera verkställigheten.

Den som kontrollerar verkställigheten av ett utegångsförbud får ålägga den disciplinansvarige att anmäla sig eller på annat sätt visa att han eller hon underkastar sig påföljden. Ett sådant åläggande får inte medföra någon väsentlig olägenhet utöver vad själva påföljden innebär.

Formulär till sådant skriftlig besked som anges i första stycket fastställs av Försvarsmakten efter hörande av Överstyrelsen för civil beredskap.

Den som beslutar om verkställighet av beslut om extratjänst skall skriftligen ge besked om verkställighetstiden till den disciplinansvarige och till den som skall kontrollera verkställigheten.

5 kap.

2 §

Till överklagande som överlämnas till tingsrätten i ett disciplinärende skall fogas *en uppgift* om när den disciplinansvarige fick del av beslutet *och* när överklagandet kom in till den myndighet, den kommun eller det landsting som har fattat beslutet.

Till överklagande som överlämnas till tingsrätten i ett disciplinärende skall fogas *uppgifter* om

1. när den disciplinansvarige fick del av beslutet,

2. när överklagandet kom in till den myndighet, den kommun eller det landsting som har fattat beslutet, *och*

3. *när den disciplinansvariges pågående tjänstgöring beräknas upphöra.*

Denna förordning träder i kraft den

13 Förslag till lag om tjänsteplikt vid allvarliga störningar i viktiga samhällsfunktioner

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens tillämpningsområde

1 § I denna lag ges föreskrifter om tjänsteplikt vid allvarliga störningar i viktiga samhällsfunktioner. Lagen är inte tillämplig under höjd beredskap.

2 § Med allvarliga störningar i viktiga samhällsfunktioner avses i denna lag omfattande avbrott inom landet i kommunikationerna eller försörjningen med livsnödvändiga förnödenheter eller tjänster om avbrottet medför allvarlig fara för många människors liv, personliga säkerhet eller hälsa.

3 § Regeringen får besluta om tjänsteplikt vid allvarliga störningar i viktiga samhällsfunktioner, om det är nödvändigt för att skydda liv, personlig säkerhet eller hälsa. Ett sådant beslut får avse viss del av landet eller en viss verksamhet.

4 § Ett beslut enligt 3 § får inte göras mer omfattande eller ingripande än vad som krävs för att tillgodose behovet av personal.

5 § När sådana förhållanden som avses i 2 § inte längre råder, skall regeringen besluta om att tjänsteplikten inte länge skall gälla.

Tjänsteplikt

6 § Skyldigheten att fullgöra tjänsteplikt gäller var och en som är bosatt i Sverige och som under kalenderåret fyller lägst arton och högst sextiofem år, i den mån hans eller hennes kunskaper, hälsa och kroppskafter tillåter.

Tjänsteplikt enligt första stycket gäller inte den som har ålagts att fullgöra tjänsteplikt enligt 44 § räddningstjänstlagen (1986:1102)

7 § Tjänsteplikten fullgörs genom att den som är tjänstepliktig

1. kvarstår i sin anställning eller fullföljer ett uppdrag,
2. tjänstgör enligt avtal om frivillig tjänstgöring vid allvarliga störningar i viktiga samhällsfunktioner, eller
3. utför arbete som anvisas honom eller henne av den myndighet som regeringen bestämmer.

8 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer skall besluta

1. hos vilken arbetsgivare och uppdragsgivare som tjänsteplikten skall fullgöras, och
2. vilka arbetstagare och uppdragstagare som skall omfattas av tjänsteplikten.

Ersättning

9 § Den som fullgör tjänsteplikt enligt 7 § 3 har rätt till skälig ersättning för kostnader för resa och uppehälle samt för arbete och tidspillan enligt bestämmelser som meddelas av regeringen. Han eller hon har också rätt till ersättning för skada på kläder och andra personliga tillhörigheter.

10 § Vad som sägs i 9 § om kostnader för resa och uppehälle och rätt till ersättning för skada på kläder och andra personliga tillhörigheter skall även gälla den som tjänstgör enligt avtal om frivillig tjänstgöring vid allvarliga störningar i viktiga samhällsfunktioner.

11 § Ersättning enligt 9 och 10 §§ skall betalas av staten.

Personskadeskydd

12 § Bestämmelser om rätt till ersättning för personskada finns i lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd och lagen (1977:266) om statlig ersättning vid ideell skada m.m..

Skydd för anställning m.m.

13 § Ingen arbetstagare får sägas upp eller avskedas på grund av att han eller hon fullgör tjänsteplikt enligt denna lag.

Om den som fullgör tjänsteplikt enligt denna lag därigenom hindras att utföra ett arbete som han eller hon har åtagit sig, får detta inte åberopas mot honom eller henne som grund för skadestånd eller liknande anspråk.

14 § En arbetstagares förmåner i anställningen får inte i vidare mån än som följer av uppehållet i arbetet försämrats med anledning av att han eller hon fullgör tjänsteplikt enligt denna lag.

15 § Om uppsägning eller avskedande sker i strid mot bestämmelserna i denna lag, skall åtgärden förklaras ogiltig på yrkande av arbetstagaren.

Straff m.m.

16 § Den som utan att ha laga förfall uppsåtligen eller av oaktsamhet underlåter att fullgöra tjänsteplikt som har ålagts honom eller henne enligt 6–8 §§ döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

Till ansvar enligt första stycket skall inte dömas, om ansvar för gärningen kan ådömas enligt brottsbalken.

17 § Om den som har ålagts att fullgöra tjänsteplikt utan giltigt skäl uteblir, får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer besluta att han eller hon på egen bekostnad skall hämtas genom polismyndighetens försorg.

Överklagande

18 § Om regeringen har beslutat om fullgörande av tjänsteplikt enligt 6-8 §§ får beslutet inte överklagas.

Har beslutets fattats av annan än regeringen får beslutet överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

19 § Ett beslut om fullgörande av tjänsteplikt enligt 6-8 §§ gäller även om det överklagas.

Denna lag träder i kraft den ...

I INLEDNING

1 Utredningsarbetets bakgrund och genomförande

1.1 Pliktsystemet i stora drag

Totalförsvarspliktens grunder

Det svenska försvarets folkliga förankring har en mycket stark tradition. Folkförankringen är en av grunderna för totalförsvaret. Den stärker säkerhets- och försvarspolitikens trovärdighet och är en naturlig grund för försvarsviljan. Förutsättningen är, som statsmakterna har framhållit i olika sammanhang, att en stor del av befolkningen kommer i kontakt med och känner samhörighet med totalförsvaret.

Att få möjligheter att engagera sig är i själva verket nödvändigt för att samhället skall stå rustat att uthärda och motstå allvarliga hot, risker och påfrestningar i fred och krig. Strävan måste vara att så många som möjligt skall bli delaktiga och kunna hjälpa till att lösa de uppgifter som totalförsvaret har.

De nu gällande totalförsvarsplikten infördes år 1995, när *lagen* (1994:1809) om totalförsvarsplikt trädde i kraft. En skyldighet att tjänstgöra hade då funnits mycket länge. I det krigsomställda samhället skulle en stor del av den svenska befolkningen kunna kallas in till tjänstgöring för civila eller militära uppgifter.

Lagen om totalförsvarsplikt – och förordningen som regeringen beslutade om – ersatte ett flertal författningar med bestämmelser för olika slag av pliktpersonal inom totalförsvaret. Syftet

med den nya lagstiftningen var framför allt en flexiblere användning av dem som myndigheterna kunde ta i anspråk med plikt. Hur många som skall skrivas in och hur lång utbildning de är skyldiga att genomgå skall styras av behovet under höjd beredskap. Tjänstgöringsskyldigheten skall fullgöras som värnplikt, civilplikt eller allmän tjänsteplikt. Skyldigheten att göra allmän tjänsteplikt föreligger endast under höjd beredskap.

De män som vid mönstringen har förutsättningar att fullgöra civilplikt eller värnplikt skall placeras i en eller flera befattningsgrupper och skrivas in för plikttjänstgöring eller i en utbildningsreserv. De som skrivs in i utbildningsreserv skall senare kunna tas i anspråk när det behövs för försvarsberedskapen.

Den vapenfria tjänsten är inte som tidigare ett undantag från värnpliktstjänstgöringen utan ett av flera tjänstgöringsalternativ inom totalförsvarspliktens ram.

Skyldigheten att mönstra och att fullgöra lång grundutbildning med civilplikt eller värnplikt gäller endast för svenska män i åldern 19–47 år. Svenska *kvinnor* är skyldiga att om det behövs genomgå kort grundutbildning med civilplikt. De kan också begära att få bli prövade för inskrivning till lång grundutbildning med civilplikt eller värnplikt. En kvinna som blir antagen till en sådan grundutbildning är skyldig att fullgöra civilplikt eller värnplikt enligt de bestämmelser som gäller för männen.

Alla män och kvinnor i åldern 16–70 år som inte tagits i anspråk för andra uppgifter får skrivas in för befattningar som fordrar kort grundutbildning med civilplikt.

En mer detaljerad redogörelse för myndigheternas ansvar och befogenheter och för den enskildes skyldigheter följer i *kapitel 2*.

1.1.1 Något om volymerna och tillämpningen

Antalet mönstrade var under de första åren sedan lagen om totalförsvarsplikt hade trätt i kraft år 1995 i genomsnitt ca 50 000 per år. Under senare år har antalet inskrivna till lång grundutbildning med värnplikt emellertid minskat kraftigt. En viss inskrivning har i stället skett till lång grundutbildning med civilplikt.

Planeringen för år 2000 innebär att omkring 15 000 värnpliktiga skall genomgå grundutbildning. Grundutbildning för det civila försvaret kommer under året att omfatta ca 1 500 personer. Minskningen av antalet värnpliktiga från den ram på 25 000 som fastställdes i 1996 års totalförsvarsbeslut har lett till att inskriv-

ningen i utbildningsreserven ökat i en utsträckning som inte var planerad när utbildningsreserven inrättades år 1995.

Regeringen har uppdragit åt Försvarsmakten att utreda behovet av militär pliktpersonal efter år 2001. Utgångspunkten för övervägandena skall vara en inskrivning av ca 18 000 värnpliktiga per år. ÖCB beräknar behovet av civilpliktiga efter år 2001 till 900 per år.

Enligt direktiven till utredningen har flera myndigheter med centrala uppgifter inom totalförsvaret pekat på brister av olika slag i tillämpningen av totalförsvarsplikten. *Pliktverket* anser att systemet för mönstring och inskrivning bör ses över. Regleringen av inskrivningsbesluten bör förändras, så att besluten inte behöver vara så detaljrika och definitiva. Enligt *Försvarsmakten* skapar det stora antalet uppskov före och avbrott under grundutbildningen betydande problem.

Nämnden för personalvård för totalförsvarspliktiga har i en skrivelse till regeringen redovisat liknande synpunkter på tillämpningen. Nämnden har bl.a. sagt att arbetslösheten bland dagens ungdomar nu är ett av de största samhällsproblemen. Vid bedömningen av möjligheten till uppskov bör hänsyn av det skälet tas till om den totalförsvarspliktige har arbete. Nämnden anser vidare att de totalförsvarspliktiga bör få möjlighet till körkortsutbildning under grundutbildningen.

Civilpliktsrådet och *Värnpliktsrådet* har bl.a. framfört kritik mot innehållet i grundutbildningen och mot reglerna för påföljder vid disciplinförseelser.

1.1.2 Statsmakternas principer för den framtida plikttjänstgöringen

Statsmakterna har vid med den säkerhetspolitiska kontrollstationen våren 1999 (prop. 1998/99:74, bet. 1998/99: UFöU1, rskr. 1988/99:222, bet. 1998/99:FöU5, rskr. 1998/99 :224) slagit fast att totalförsvarets personalförsörjning även i fortsättningen i huvudsak skall tryggas genom plikttjänstgöring.

Det svenska försvaret skall vara så utbyggt och organiserat att det är en angelägenhet för hela befolkningen. Det har stor betydelse att medborgarna känner ansvar för och efter förmåga medverkar till Sveriges försvar. Detta sker bäst genom ett system med plikttjänstgöring, som gör det möjligt att utnyttja människors egenskaper och civila kunskaper.

Ett yrkesförsvar kan inte skapa den motståndsvilja och styrka som ett försvar av hela landet kräver. Genom att pliktpersonalen kommer från helt olika sektorer i samhället bidrar systemet enligt statsmakterna till kunskapsbredd och allmän erfarenhet inom totalförsvaret.

Statsmakterna anser att grunden för utformningen och tillämpningen av ett framtida pliktssystem skall vara behoven, som i sin tur är baserade på de uppgifter som skall lösas inom totalförsvarets ram. Både antalet civil- och värnpliktiga som varje år skall utbildas och innehållet i utbildningen skall grundas på dessa behov. Uppgiften att möta ett väpnat angrepp skall vara dimensionerande.

De som årligen genomgår grundutbildning skall emellertid även kunna vara en bas för de enheter som skall ställas till förfogande för fredsfrämjande och humanitära internationella insatser. Statsmakterna anser vidare att det bör övervägas om en del av pliktpersonalen behöver utbildas för att kunna medverka vid insatser mot svåra påfrestningar på samhället i fred.

1.2 Utredningens uppdrag

1.2.1 De ursprungliga direktiven till utredningen

Utredningen skall enligt sina ursprungliga direktiv (dir. 1997:106) se över tillämpningen av systemet med totalförsvarsplikt. Till detta hör att överväga vilka ändringar som bör ske i

- ❑ *Inskrivningssystemet* – bl.a. kraven för att skrivas in på olika befattningar;
- ❑ *Informationen* om plikttjänstgöringen;
- ❑ *Pliktutbildningen* – bl.a. frågor om *utbildningens längd* och *omsättningen av krigsorganisationen*;
- ❑ *Möjligheterna för kvinnor* att efter ansökan få fullgöra plikttjänstgöring;
- ❑ *Möjligheterna* att ge grundutbildningen ett *civilt meritvärde*;
- ❑ *Uppskovsreglerna* och åtgärder som minskar antalet *avgångar* före och under grundutbildningen;
- ❑ *Utbildningsreserven* (om den skall finnas kvar) med hänsyn till de totalförsvarspliktigas kvalifikationer och hemvist i landet;

- ❑ Reglerna som gör det möjligt att inte skriva in personer som tillhör ett *visst religiöst samfund*; och
- ❑ Påföljderna vid *disciplinförseelser*.

Utredningen skall vidare utvärdera försöksverksamheten med tre månaders frivillig pliktutbildning för rekrytering till hemvärdet. Utredningen skall i det sammanhanget överväga om denna utbildning – eller någon kort civilpliktsutbildning – även kan ligga till grund för rekrytering till frivilliga försvarsorganisationer inom totalförsvaret.

Regeringen framhåller i direktiven till utredningen att många människor sannolikt kommer att frivilligt vilja medverka för att minska risken för *fredstida svåra påfrestningar på samhället* och för att begränsa effekterna av sådana påfrestningar, om de skulle inträffa. Om det är fråga om räddningstjänst kan personer kallas in med stöd av föreskriften om tjänsteplikt i räddningstjänstlagen. Skyldigheten gäller var och en som under året fyller mellan 18 och 65 år, i den mån kunskaper, hälsa och kroppskrafter tillåter.

Som en ytterligare förstärkning av samhällets beredskap mot svåra påfrestningar finns det enligt regeringen anledning att överväga om det också bör införas en skyldighet att tjänstgöra vid sådana påfrestningar. Utredningen skall överväga

- ❑ *I vilka situationer* en sådan plikt kan vara möjlig att använda;
- ❑ Behovet att med plikt *utbilda personal* som skall hantera svåra påfrestningar på samhället i fred; och
- ❑ Behovet av en plikt att *tjänstgöra* vid svåra påfrestningar i fred.

Till uppgiften hör att bedöma om skyldigheten att tjänstgöra kan rymmas inom totalförsvarsplikten eller om den bör vara särskild.

Utredningen skall redovisa de konsekvenser som ett plikt-system får för samhället och den enskilde. Förslagen skall innehålla kostnadsberäkningar och underlag för bedömning av finansieringen. Den rättsliga, ekonomiska och praktiska innebörden av förslagen skall också belysas.

Direktiven i dess helhet framgår av *Bilaga 1*.

1.2.2 Tilläggsdirektiven år 1998

Efter att direktiven hade utarbetats lade Försvarsberedningen fram rapporten (Ds 1998:9) *Svensk säkerhetspolitik i ny omvärldsbelysning*. Försvarsberedningen gjorde bl.a. den bedömningen att ett större krig i Europa och ett angreppshot mot Sverige är ännu mer avlägset än inför det senaste totalförsvarsbeslutet. Krav kan emellertid komma att ställas på att Sverige skall medverka i krishantering i ett vidare globalt sammanhang. Enligt Försvarsberedningen bör det svenska totalförsvaret av det skälet lägga större vikt vid att ha kapacitet både för krishantering i det egna närområdet och för internationella fredsfrämjande och humanitära insatser i andra delar av världen.

Med Försvarsberedningens rapport som grund beslutade statsmakterna år 1998 om ett nytt övergripande mål för Försvarsmaktens beredskap. Beredskapen skall medge att valda delar av Försvarsmaktens organisation inom ett år efter beslut har uppnått full krigsduglighet. Den militära förmågan skall också långsiktigt kunna anpassas, dvs. utökas eller på annat sätt förändras för att motsvara framtida krav och behov.

Mot bakgrund av den säkerhetspolitiska utvecklingen och statsmakternas krav på förmåga till anpassning beslutade regeringen om *tilläggsdirektiv* (dir. 1998:49) till utredningen. Enligt tilläggsdirektiven bör Sverige i framtiden inrikta sig på ett plikt-system som är flexibelt och anpassat efter förmågan att lösa olika uppgifter med hänsyn till rådande säkerhets- och försvarspolitiska förutsättningar.

Utredningen skall därför utreda och föreslå de förändringar som behöver göras av det nuvarande utbildningssystemet för att det bättre skall möta de krav som kommer att ställas i framtiden. I sammanhanget skall enligt direktiven beaktas att ett mål bör vara att alla som har förutsättningar att fullgöra värnplikt eller civilplikt skall skrivas in för sådan tjänstgöring och att inskrivning i en utbildningsreserv endast undantagsvis bör tillgripas. Som framgår av *följande avsnitt* kom uppdraget i denna del att förändras genom nya tilläggsdirektiv år 1999.

Utredningen skall enligt tilläggsdirektiven år 1998 överväga förändringar som innebär en ökad flexibilitet i utbildningstidernas längd. Utredningen skall också utreda och föreslå de eventuella förändringar som behöver göras i pliktssystemet för att det skall kunna möta ett kvarstående behov av att långsiktigt kunna anpassa försvarsförmågan till en ändrad säkerhetspolitisk situation. Till uppgiften hör att analysera för- och nackdelar med ett

utbildningssystem som gör att en andra del av grundutbildningen kan genomföras först i ett anpassningsskede.

Strävan bör slutligen vara att skapa ett system som innebär att den enskilde kan fullgöra sin plikttjänstgöring i eller så nära hemorten som möjligt och att utbildningsperioderna kan förläggas så att de i mindre utsträckning än i dag kolliderar med universitets- och högskoleterminerna.

Utredningen skall vidare uppmärksamma de effekter som utredningens förslag kan få på de förmåner som utgår till dem som fullgör totalförsvarsplikten och överväga om personskadeskyddet för de totalförsvarspliktiga bör förändras med avseende på rehabiliteringsansvar och stöd till anhöriga.

För att pliktsystemet skall kunna upprätthållas måste det finnas fungerande och trovärdiga påföljder för den som vägrar att fullgöra tjänstgöring, framhåller regeringen. Utredningen skall överväga om de olika alternativen till fängelse i anstalt kan användas i större utsträckning än i dag som påföljd för totalvägran.

Tilläggsdirektiven i dess helhet framgår av *Bilaga 1*.

1.2.3 Tilläggsdirektiven år 1999

Efter statsmakternas beslut med anledning av den säkerhetspolitiska kontrollstationen våren 1999 (prop. 1998/98:74, bet. 1998/99:UFöU1, rskr. 1988/99:222, bet. 1998/99:FöU5, rskr. 1998/99:224) beslutade regeringen på nytt om tilläggsdirektiv till utredningen.

Utredningen skall enligt de nya tilläggsdirektiven beakta vad statsmakterna i sitt beslut har anfört om totalförsvarspliktens inriktning.

Det innebär att utredningen i fråga om pliktens omfattning skall beakta att grunden för det framtida pliktsystemet skall vara de uppgifter som totalförsvaret skall lösa och att uppgiften att kunna möta ett väpnat angrepp skall vara dimensionerande. Det innebär – till skillnad mot vad som sagts i tidigare direktiv – att alla som har förutsättningar att fullgöra värnplikt eller civilplikt inte behöver skrivas in för plikttjänstgöring.

Försvarsmakten har i sitt underlag till framtida struktur för Försvarsmakten föreslagit förändringar i tillämpningen av totalförsvarsplikten. Försvarsmakten har i det sammanhanget förordat ett ändrat inskrivningssystem grundat på ett ökat inslag av frivillighet. Utredningen skall mot den bakgrunden överväga lämpligheten av ett inskrivningssystem som tar större hänsyn till

frivillighet än som i dag är fallet och, om detta visar sig lämpligt, föreslå ett sådant system.

Utredningen skall vidare överväga hur Försvarsmakten kan minska antalet totalförsvarspliktiga som fullgör värnplikt i sådana befattningar som i huvudsak används för stöd till bl.a. beredskap och produktion av flygtid samt till utbildningen. Till uppdraget hör också att pröva frågan om värnpliktsutbildningen kan anpassas till ökningen av förmågan till internationella insatser och om systemet för krigsplacering av de totalförsvarspliktiga kan bli mer flexibelt.

Tilläggsdirektiven i dess helhet framgår av *Bilaga 1*.

1.3 Försvarsmaktens underlag till regeringen den 19 maj 1999

Försvarsmakten utgår i sitt underlag till regeringen med anledning av kontrollstationspropositionen våren 1999 från att grunden för det militära försvarets utveckling även i framtiden skall vara förmåga till väpnad strid. Målet för den långsiktiga utvecklingen är en flexibel försvarsmakt med insatsförmåga och anpassningsförmåga mot de nya hot och risker som kan uppstå i framtiden. Den beskrivning som Försvarsmakten gav i det s.k. *ominriktningsunderlaget den 12 december 1998* var baserad på den målbild för år 2010 som utgick från den förändrade omvärldsutvecklingen och statsmakternas säkerhetspolitiska bedömning.

Försvarsmakten har i underlaget den 19 maj 1999 ytterligare utvecklat målbilden och relaterat den till de fyra huvuduppgifterna för totalförsvaret och de av regeringen ställda kraven på operativ förmåga. De fyra huvuduppgifterna innebär att myndigheterna genom användning av totalförsvarsresurserna skall

- ❑ Försvara landet mot *väpnat angrepp*;
- ❑ Hävda vår *territoriella integritet*;
- ❑ Bidra till *fred och säkerhet i omvärlden*;
- ❑ Stärka samhället *vid svåra påfrestningar i fred*.

Det militära försvaret bör enligt Försvarsmakten utvecklas mot en *insatsorganisation* bestående av krigsförband med beredskap för de uppgifter som är aktuella i närtid. Försvarsmakten skall vidare utveckla de särskilda kompetenser som i framtiden kommer att krävas för att det militära försvaret skall kunna möta mer

omfattande eller andra former av väpnade angrepp. Grundorganisationen skall anpassas till detta.

Insatsorganisationen skall innehålla förband med hög operativ rörlighet och kvalitet. Den skall kunna sättas samman av operativa insatsstyrkor efter aktuella behov. Insatserna skall kunna genomföras integrerat mellan olika typer av stridskrafter. I den nuvarande säkerhetspolitiska situationen styrs insatsorganisationens tillgänglighet framför allt av behoven att hävda den territoriella integriteten och att kunna genomföra internationella fredsfrämjande insatser.

Territorialförsvaret, hemvärn och andra delar av dagens militära försvar organiseras som *nationella skyddsstyrkor*. Dessa skall med varierande beredskap kunna skydda befolkningen och infrastrukturen och ha möjligheter att stödja de operativa förbanden.

Även den militära utvecklingen i omvärlden visar på en förändring mot ökad kvalitet på bekostnad av kvantitet. Snabbinsatsförmåga och ökad tillgänglighet för internationella krisdämpande insatser prioriteras före satsningar på nationellt och territoriellt bundet försvar. Utvecklingen går mot ökad rörlighet och eldkraft, en flexiblare förbandsstruktur och ökad förmåga till precisionsbekämpning på långt håll.

Försvarsmakten redovisar en planering för åren 2000–2004 som möjliggör en utveckling mot målbilden för år 2010. Strävan i avvägningen har varit att så snart det är möjligt och lämpligt avveckla de delar av den nuvarande organisationen och materielen som inte bär mot målbilden. Det ger utrymme för att redan under perioden 2000–2004 påbörja den strukturella förnyelsen. Takten i förnyelsen kommer enligt Försvarsmakten att vara långsam.

En redogörelse för Försvarsmaktens bedömning av personalbehov och utbildningsstruktur finns i *kapitel 5*.

1.4 Annat underlag för utredningens arbete

Regeringen har under utredningsarbetets gång beslutat att följande skrivelser och rapporter skulle överlämnas till utredningen:

- Från *Pliktverket* den 27 mars 1996 om erfarenheter av plikt-lagstiftningen, den 29 april 1997 med förslag till ändringar i lagen (1994:1810) om möjlighet för kvinnor att fullgöra värnplikt eller civilplikt med längre grundutbildning och den 4 november 1999 med yttrande över Försvarsmaktens kom-

- pletterande underlag till den säkerhetspolitiska kontrollstationen;
- ❑ Från *Riksrevisionsverket* den 9 juni 1997 om brister i värnpliktsutbildningen (rapporten *Värnpliktsystemet – Försvarets hushållning med värnpliktig personal*);
 - ❑ Från *Nämnden för personalvård för totalförsvarspliktiga* den 7 oktober 1996 om tillämpningen av pliktsystemet, den 10 juni 1997 om körkortsutbildning under värnpliktsutbildningen och den 19 januari 1999 om personskadeskyddet för totalförsvarspliktiga;
 - ❑ Från *Värnpliktsrådet* den 15 juli 1997 om innehållet i värnpliktsutbildningen (rapporten *Grå arbetskraft*) och den 9 oktober 1997 om översyn av reglerna för tjänst- och permisjonsledigheter;
 - ❑ Till *Värnpliktsrådet* (från regeringen) med anledning av rådets hemställan den 15 december 1998 om åtgärder rörande totalförsvarspliktiga som genomgår grundutbildning vid Sjöfartsverket;
 - ❑ Från *Bibel- och Traktatsällskapet Vaktornet* den 19 juni 1997 om att medlemmar i Jehovas Vittnen inte längre har någonting emot att utföra samhällsnyttig tjänst i stället för värnplikt;
 - ❑ Från *major Björn Sjöstrand* den 9 december 1997 om krigsplacering av bevaknings- och depåvärnpliktiga;
 - ❑ Från *ÖCB* den 2 mars 1998 om utbildningsplaner för utbildning av civila beredskapsstyrkor;
 - ❑ Från *Martin Carlsson* och *Martin Nevonius* den 22 juni 1998 om inrättande av ett värnpliktscentrum;
 - ❑ Från *SEKO* den 9 juli 1999 om den allmänna värnplikten;
 - ❑ Från *Sametinget* den 27 november 1999 om värnplikt för samer.

Värnpliktsrådet har till utredningen överlämnat rapporterna *Grå arbetskraft* (1997) och *Nu för det vara nog!* (mars 1998).

Från *Civilpliktsrådet* har utredningen erhållit rapporterna *Bromsa i utvecklande syfte!* (april 1998) och *Regeringens agerande i beredskapsmanfrågan* (1998) samt *civilpliktsprogrammen* som rådet antagit åren 1998 och 1999. *Civilpliktsrådet* har

vidare i skrivelser till utredningen redovisat synpunkter på disciplinlagstiftningen och en uppföljning av rapporten *Bromsa* i utvecklande syfte! (juni 1998).

Den s.k. *miljöbrigaden i Borås* har till utredningen överlämnat ett material som beskriver en planering för svensk medverkan i internationella miljöskyddsinsatser.

Ett *tiotal enskilda personer* har till utredningen framfört synpunkter på plikttjänstgöringens innehåll och i det sammanhanget argumenterat för en civil fredstjänst. Synpunkter har också inkommit till utredningen om formerna för krigsplacering.

1.5 Utredningsarbetets genomförande

En rad frågor i utredningens arbete har behandlats i *arbetsgrupper*, som bestått av företrädare för utredningens sekretariat och berörda myndigheter. Arbetsgrupperna har sammanställt faktamaterial och erfarenheter, inventerat problemställningar och föreslagit förändringar i pliktsystemet. En förteckning över arbetsgrupperna – och deltagarna som ingått i dem – finns i *Bilaga 2*.

I *referensgrupper* knutna till utredningen har ingått företrädare för Arbetsmarknadsstyrelsen, Högskoleverket, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen, Styrelsen för psykologiskt försvar, civilbefälvärnarna, länsstyrelserna, Svenska Arbetsgivareföreningen, Sveriges Reservofficersförbund, Officersförbundet, Svenska Värnpliktofficersförbundet, SACO, SEKO, Försvarets Civila Tjänstemannaförbund, de politiska ungdomsförbunden samt Civilpliktsrådet och Värnpliktsrådet. Ledamöterna i grupperna har vid de överläggningar som ägt rum redovisat uppfattningar i olika frågor som utredningens arbete omfattat.

Företrädare för *Civilpliktsrådet* och *Värnpliktsrådet* har deltagit i överläggningar med utredningen och en del av arbetsgrupperna.

Utredningen har vidare vid överläggningar med företrädare för *Försvarshögskolan*, *Försvarets forskningsanstalt*, *Skolverket*, *Riksrevisionsverket*, *Statskontoret* och *Svenska Kommunförbundet* fått del av synpunkter i olika frågor som har med utformningen av pliktsystemet att göra.

Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten inom Försvarmakten (MUST) har lämnat underlag för utredningens översiktliga beskrivning av systemen för försvarets personalförsörjning i ett antal stater.

Utredningen har inhämtat underlag från berörda myndigheter i Danmark, Finland och Norge om pliktssystemen i dessa länder. Vid ett besök hos det danska Indenrigsministeriet och det danska Forsvarskommandot har utredningen studerat mönstringsprocessen. Utredningen har bl.a. tagit del av hur danska myndigheterna tillämpar bestämmelserna om frivillighet vid inskrivningen.

1.6 Betänkandets disposition

Redovisningen i betänkandet fortsätter närmast med fyra deskriptiva kapitel.

Utredningen beskriver i *kapitel 2* i starkt sammanfattad form det nuvarande regelverket. En mer detaljerad redogörelse för gällande rätt finns i Bilaga 3. *Kapitel 3* är en statistisk översikt över totalförsvarets försörjning med pliktpersonal under 1990-talet. Systemen för försörjning med pliktpersonal i andra länder framgår stora drag av *kapitel 4*. Detaljerade redogörelser för förhållandena i Danmark, Finland och Norge finns i Bilaga 4.

Kapitel 5, som är det sista deskriptiva kapitlet, beskriver de riktlinjer för totalförsvarets utveckling som statsmakterna beslutat om. I kapitlet ingår också redogörelser för de bedömningar som Forsvarsmakten och civila myndigheter gjort om behovet av pliktpersonal och hur det kan tillgodoses.

Utredningens *överbäganden* börjar i *kapitel 6* med bedömningar av skyldigheterna att tjänstgöra. Kapitlet innehåller bl.a. en redogörelse för utredningens förslag till värnplikt för kvinnor. I *kapitel 7* analyserar utredningen möjligheterna att genom utökad information förbättra totalförsvarets folkförankring och ge de totalförsvarspliktiga en allsidig information om tjänstgöringsalternativ och annat som har med grundutbildningen att göra.

Kapitel 8 är en beskrivning av utredningens förslag system för rekrytering av pliktpersonal. Förändringar föreslås bl.a. i organisationen för mönstring och inskrivning. Bättre ekonomiska förmåner och andra åtgärder som är nödvändiga för att höja de totalförsvarspliktiga motivation i samband med tjänstgöringen behandlas i *kapitel 9*. Därefter följer i *kapitel 10* en redovisning av de åtgärder som utredningen anser nödvändiga för att själva utbildningen skall ge resultat. Utredningen behandlar bl.a. frågor om utbildningens längd, tidpunkterna för in- och uttryckning i förhållande till högskoleterminernas början och slut, utbildningssystemets form och det pedagogiska innehållet i verksamheten.

Frågor om krigsplacering och annan personal försörjning inom pliktsystemets ram överväger utredningen i *kapitel 11* respektive *12*. *Kapitel 13* innehåller utredningens förslag till åtgärder inom pliktsystemets område som syftar till att förbättra möjligheterna för Försvarsmakten att genomföra internationella fredsfrämjande insatser.

Förutsättningarna för den som skrivits in för tjänstgöring att få uppskov med grundutbildningen behandlas i *kapitel 14*. I *kapitel 15* redovisar utredningen sina bedömningar av hur personskadeskyddet kan förbättras. *Kapitel 16* är en redogörelse för de förändringar i påföljderna för totalvägrare som utredningen föreslår. I *kapitel 17* behandlas handläggningen av disciplinärenden.

Ett förslag till särskild tjänsteplikt vid insatser i samband med svåra påfrestningar på samhället i fred redovisar utredningen i *kapitel 18*.

Kapitel 19 innehåller en redogörelse för följderna av utredningens förslag i de tidigare kapitlen. Kvalitet beskriver ekonomiska, jämställdhetspolitiska och integrationspolitiska konsekvenser samt följderna för sysselsättningen och den offentliga servicen och för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.

Utredningen redovisar slutligen i *kapitel 20* en kommentar till de författningsändringar som fordras med anledning av utredningens förslag i betänkandet.

II NULÄGE

2 Totalförsvarspliktens innehåll

2.1 Regelverket

2.1.1 Tjänstgöring

Totalförsvarsplikten regleras i

- ❑ *Lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt; och*
- ❑ *Förordningen (1995:238) om totalförsvarsplikt.*

Det finns särskilda bestämmelser för kvinnors medverkan i det civila och det militära försvaret i

- ❑ *Lagen (1994:1810) om möjligheter för kvinnor att fullgöra värnplikt eller civilplikt med längre utbildning; och*
- ❑ *Förordningen (1995:240) om möjligheter för kvinnor att fullgöra värnplikt eller civilplikt med längre utbildning.*

2.1.2 Förmåner och disciplinregler

Frågor om ekonomiska och andra förmåner samt om medinflytande för de totalförsvarspliktiga regleras i

- ❑ *Förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga;*

- ❑ *Förordningen (1995:649) om ledighet och fritid för totalförsvarspliktiga under tjänstgöring; och*
- ❑ *Förordningen (1995:808) om medinflytande för totalförsvarspliktiga.*

Handläggningen av ärenden om ersättningar sker enligt

- ❑ *Lagen (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret.*

Anstånd med skatteinbetalningar vid tjänstgöring inom totalförsvaret kan beviljas enligt en bestämmelse i *skattebetalningslagen* (1997:483).

Disciplinregler finns i

- ❑ *Lagen (1994:1811) om disciplinen inom totalförsvaret, m.m.; och*
- ❑ *Förordningen (1995:241) om disciplinansvar inom totalförsvaret, m.m.*

2.1.3 Myndigheternas instruktioner

En del förhållanden som reglerar inskrivning och utbildning av totalförsvarspliktiga regleras i instruktioner för de statliga myndigheter som handlägger ärenden om totalförsvarets personalförsörjning.

Instruktionerna för de mest berörda myndigheterna är

- ❑ *Förordningen (1995:648) med instruktion för Totalförsvarets pliktverk;*
- ❑ *Förordningen (1994:642) med instruktion för Försvarmakten;*
- ❑ *Förordningen (1988:1122) med instruktion för Överstyrelsen för civil beredskap; och*
- ❑ *Förordningen (1988:1040) med instruktion för Statens räddningsverk.*

Räddningsverkets instruktion reglerar t.ex. beslut om ersättning vid skador på personal som tjänstgör enligt lagen om totalförsvarsplikt, om tjänstgöringsförhållandena har orsakat skadan. Det framgår av instruktionen för Överstyrelsen för civil beredskap

(ÖCB) att myndigheten har uppgifter även enligt *förordningen (1995:128) om civilt försvar, förordningen om totalförsvarsplikt och förordningen om disciplinansvar*.

Särskilda frågor behandlas av Nämnden för personalvård för totalförsvarspliktiga och av Överklagandenämnden för totalförsvaret. Arbetsuppgifter och organisation för dessa myndigheter regleras i

- ❑ *Förordningen (1994:648) med instruktion för Nämnden för personalvård för totalförsvarspliktiga; och*
- ❑ *Förordningen (1995:625) med instruktion för Överklagandenämnden för totalförsvaret.*

2.1.4 Tillämpningsföreskrifter utfärdade av myndigheterna

Till de tillämpningsföreskrifter som myndigheterna har utfärdat hör

- ❑ *Totalförsvarets pliktverks föreskrifter om totalförsvarsplikt (TPVFS 1995:1);*
- ❑ *Överstyrelsens för civil beredskap föreskrifter om utbildning och krigsplacering av totalförsvarspliktiga (ÖCBFS 1995:3, ändr. ÖCBFS 1997:2);*
- ❑ *Överstyrelsens för civil beredskap föreskrifter om ledighet och fritid för totalförsvarspliktiga (ÖCBFS 1995:4);*
- ❑ *Överstyrelsens för civil beredskap föreskrifter om arvoden för auditörer inom det civila försvaret (ÖCBFS 1995:5).*

Pliktverkets föreskrifter anger bl.a. vilka handlingar den totalförsvarspliktiga skall visa vid mönstringen och vilka uppgifter han skall uppmanas att lämna i samband med förrättningen. Det framgår också vad den medicinska och den psykologiska undersökningen skall omfatta och vilka uppgifter en myndighet eller ett annat organ som vill få totalförsvarspliktiga inskrivna i sin verksamhet skall lämna till Pliktverket. Föreskrifterna anger vidare bl.a. förutsättningarna för de beslut om avbrott som utbildningsansvariga statliga myndigheter, kommuner och landsting får fatta.

ÖCB:s föreskrifter reglerar bl.a. utbildningstidens längd för olika befattningar eller typer av befattningar.

Texten som följer i detta kapitel innehåller en översikt över regelverket. En mer detaljerad redogörelse för *gällande rätt* finns i *Bilaga 3*.

2.2 Skyldigheter för den totalförsvarspliktige

2.2.1 Skyldigheter att tjänstgöra

Skyldigheter för samtliga totalförsvarspliktiga

Totalförsvarsplikstens syfte är att trygga personalförsörjningen inom totalförsvaret. Plikten gäller för varje svensk medborgare mellan 16 och 70 år. Den gäller också under samma tid för var och en som utan att vara svensk medborgare är bosatt i Sverige.

En totalförsvarspliktig är skyldig att

1. Medverka vid föreskriven utredning om sina personliga förhållanden;
2. Tjänstgöra inom totalförsvaret i den omfattning som hans eller hennes kroppskrafter och hälsotillstånd tillåter; och
3. Iakttä de föreskrifter i övrigt som meddelas i lagen om totalförsvarsplikt.

Tjänstgöringen omfattar *civilplikt*, *värnplikt* och *allmän tjänsteplikt*. Civilplikten och värnplikten består av

- Grundutbildning*;
- Repetitionsutbildning*;
- Beredskapstjänstgöring*; och
- Krigstjänstgöring*.

Den *allmänna tjänsteplikten* innebär en skyldighet att tjänstgöra endast under höjd beredskap.

Skyldigheten att fullgöra *värnplikt* omfattar män i åldern 19–47 år som är svenska medborgare. Den som inte har kallats in till grundutbildning inom det militära försvaret innan han fyller 24 år är skyldig att genomgå utbildningen endast om det finns särskilda skäl. Samma sak gäller den som skall genomgå en grundutbildning inom det civila försvaret som är längre än 60 dagar.

Om en totalförsvarspliktig har en så allvarlig personlig övertygelse att inte vilja bruka vapen att övertygelsen är oförenlig med en tjänstgöring som innebär bruk av vapen har han efter ansökan *rätt att vara vapenfri*.

Utredning av personliga förhållanden

En totalförsvarspliktig är skyldig att lämna uppgifter om hälsotillstånd, utbildning, arbete och andra personliga förhållanden, så att en myndighet kan bedöma vilka förutsättningar han eller hon har att fullgöra civilplikt eller värnplikt. Uppgifterna skall lämnas på myndighetens begäran. Det skall ske skriftligt eller muntligt – vid personlig inställelse, om det behövs.

Skyldigheten för män att mönstra

En man som är svensk medborgare är skyldig att mönstra, om det inte är uppenbart att han saknar förutsättningar att fullgöra antingen civilplikt eller värnplikt. Skyldigheten inträder det kalenderår han fyller 18 år eller – för den som blir svensk medborgare senare – från den dag som han blir svensk medborgare.

Ingen är skyldig – om det inte finns särskilda skäl – att genomgå mönstring efter det kalenderår han blir 24 år.

Särskilt om kvinnors tjänstgöring

Skyldigheten för kvinnor att fullgöra totalförsvarsplikt är begränsad till befattningar med civilplikt som fordrar en grundutbildning på högst 60 dagar. En kvinna som vill göra värnplikt – eller som vill tjänstgöra med civilplikt i en befattning som kräver mer än 60 dagars grundutbildning – har möjligheter att frivilligt efter ansökan få genomgå en sådan utbildning.

Om kvinnan skrivs in för värnplikt eller för civilplikt med mer än 60 dagars grundutbildning gäller samma bestämmelser som för en man som skrivits in för samma utbildning. Hon blir således skyldig att vid straffansvar fullgöra grundutbildning, repetitionsutbildning, beredskapstjänstgöring och krigstjänstgöring.

Kvinnor som vill bli anställda som yrkes- eller reservofficerare skall genomgå grundutbildning med värnplikt.

Tjänstgöring inom hälso- och sjukvården

Tillgången på hälso- och sjukvårdspersonal som skall tillgodose den civila och militära krigsorganisationens behov är begränsad. Den anställda personalen skall fördelas mellan sjukvårdshuvudmännen. En begäran om krigsplacering av hälso- och sjukvårdspersonal skall enligt ÖCB:s föreskrifter grundas på planeringsunderlag från civilbefälhavaren. Denne skall i utformningen av underlaget följa Socialstyrelsens riktlinjer för fördelningen av hälso- och sjukvårdspersonal inom civilområdena.

Hälso- och sjukvårdspersonalen omfattas – liksom andra arbetstagare – av totalförsvarsplikten. Eftersom landstingen och kommunerna skall upprätthålla sin verksamhet under höjd beredskap har det emellertid inte varit nödvändigt att skriva in t.ex. läkare och sjuksköterskor med plikt i det civila försvaret. De tjänstgör normalt hos arbetsgivaren inom ramen för sin anställning i både fred och krig. Landsting och kommuner skall enligt *förordningen (1995:128) om civilt försvar* se till att den personal som ingår i krigsorganisationen får den utbildning som behövs för att kunna tjänstgöra under höjd beredskap.

Möjligheter finns för Pliktverket att med civilplikt skriva in och krigsplacera den hälso- och sjukvårdspersonal som skall disponeras inom ett annat landsting eller en annan kommun än där de tjänstgör i fred. Samma sak gäller den hälso- och sjukvårdspersonal som inte är anställd hos landsting och kommuner. Det kan vara anställda inom den privata hälso- och sjukvården som sjukvårdshuvudmannen vill ta i anspråk för sin krigsorganisation eller personer med utbildning inom hälso- och sjukvården som har slutat yrkesarbete men fortfarande omfattas av totalförsvarsplikten. Ett sådant beslut fattas på begäran av det bemanningsansvariga organet.

Civilplikten kan vidare utnyttjas för den personal som *inte* har hälso- och sjukvårdsutbildning men som är viktig för verksamheten och bör ingå i organisationen under höjd beredskap. Om det blir nödvändigt att under höjd beredskap – i ett läge med krav på snabba förändringar – omdisponera delar av hälso- och sjukvårdspersonalen går det att använda den allmänna tjänsteplikten.

Regeringen har föreskrivit att det skall finnas ett samlat register över hälso- och sjukvårdspersonal. Pliktverket svarar för driften av detta register enligt avtal med Socialstyrelsen. I registret – som kallas PLIS/INTEGER – finns all legitimerad och viss annan personal inom hälso- och sjukvården. En årlig uppdatering

som avser den anställda personalen sker genom sjukvårdshuvudmännens rapportering och med ledning av uppgifter från Socialstyrelsens register över legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal.

2.2.2 Inskrivningen

Allmänna principer

Inskrivning av de flesta totalförsvarspliktiga sker efter *mönstring*. För pliktpersonal som skall skrivas in för civilplikt som kräver högst 60 dagars grundutbildning får prövning av lämpligheten ske i enklare former och inskrivning göras efter *annan utredning* än mönstring.

Även personliga förhållanden och intresset för en viss utbildning eller tjänstgöring vägs in vid inskrivningsbeslutet. Resultatet avgör om den totalförsvarspliktige skall skrivas in för civilplikt eller värnplikt – eller placeras i utbildningsreserven.

Som regel bestämmer inskrivningsmyndigheten i omedelbar anslutning till mönstringen vilken befattning – eller typ av befattning – som den mönstrande skall utbildas till, grundutbildningens längd och om möjligt tid och plats för utbildningen. Det finns ca 500 befattningar i totalförsvaret. Den som skall ingå i *utbildningsreserven* får veta vilken befattningsgrupp han eller hon tillhör. Inskrivningen i utbildningsreserven upphör vid slutet av det år den inskrivne fyller 30 år.

Inskrivning av *kvinnor* för värnplikt eller för civilplikt i befattningar som fordrar grundutbildning under mer än 60 dagar sker efter antagningsprövning. Det är principiellt sett inga större skillnader i förfarandet mellan mönstring och antagningsprövning. De utredningar som Pliktverket gör skall klargöra kvinnans fysiska och psykiska förutsättningar att tjänstgöra inom totalförsvaret.

Kvinnor som prövats för att fullgöra värnplikt eller civilplikt i befattningar med mer än 60 dagars grundutbildning skall samtycka för att inskrivning skall kunna ske.

Information till de totalförsvarspliktiga

De totalförsvarspliktiga har rätt att vid mönstringen få råd och upplysningar om värnplikten, civilplikten och utbildningsreserven. Samma sak gäller rätten att vara vapenfri.

Ansvariga myndigheter

Pliktverket svarar för mönstring, antagningsprövning och inskrivning efter mönstring, antagningsprövning eller annan utredning. Det innebär att verket prövar, väljer ut, skriver in och krigsplacerar samt på olika sätt registrerar och redovisar både manliga och kvinnliga totalförsvarspliktiga.

Vid *Pliktverket* skall det finnas en eller flera *inskrivningsnämnder* som på nytt prövar ett inskrivningsärende, om den som beslutet gäller begär detta. *Överklagandenämnden för totalförsvaret* prövar överklaganden av beslut som gäller totalförsvarspliktiga och annan personal inom totalförsvaret.

Det skall finnas auditörer som biträder de myndigheter, kommuner eller landsting som handlägger disciplinärenden. Auditörerna skall vara jurister och förordnas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Försvarmakten fastställer de befattningar och befattningstyper för vilka grundutbildning skall genomföras. Till uppgiften hör att bestämma utbildningstidernas längd. *ÖCB* beslutar om längden på utbildningen för den tjänstgöring som är grundad på civilplikt och om principer för krigsplacering. Detta skall ske efter hörande av de centrala statliga myndigheter som har ett sektoransvar.

Statliga myndigheter, kommuner och landsting som vill få totalförsvarspliktiga inskrivna skall lämna *Pliktverket* det underlag som fordras. I underlaget ingår uppgifter om antalet personer som inskrivningen skall omfatta och de krav som skall ställas på dem som skall skrivas in för olika befattningar.

2.3 Pliktutbildning

2.3.1 Utbildning för befattningar med civilplikt

Allmänt om utbildningen

Civilplikt får enligt *förordningen om totalförsvarsplikt* fullgöras inom någon av följande verksamheter i det civila försvaret:

- Polisverksamhet*
- Befolkningsskydd*
- Hemskydd*
- Räddningstjänst* (inkl. räddningstjänst vid flygplatserna)
- Hälso- och sjukvård*

- Tandvård*
- Kommunal tillsyn inom miljö- och hälsoområdet*
- Underhåll och reparationer av järnvägar och vägar*
- Veterinärverksamhet*
- Flyktingmottagning*
- Drift och underhåll inom elproduktion och nätverksamhet*
- Kommunal teknisk verksamhet*
- Kommunal informationsverksamhet*
- Barn- och familjeomsorg*
- Handikapp- och äldreomsorg*
- Själavård och sociala insatser*
- Begravningsverksamhet*

Ansvar för bemanning av krigsorganisationen och för den grundutbildning som fordras är uppdelat mellan en rad olika myndigheter och andra organ. Staten har genom en överenskommelse med Svenska Kommunförbundet åtagit sig att genomföra grundutbildning med civilplikt för den kommunala krigsorganisationens behov. Som regel ligger ansvaret för repetitionsutbildning däremot på bemanningsansvariga myndigheter och andra organ.

Tjänstgöring med civilplikt får ske även inom *Försvarmakten*. Den militära civilpliktstjänstgöringen kan gälla

- Hälso- och sjukvård*
- Tandvård*
- Veterinärverksamhet*
- Posthantering*
- Gränsövervakning*
- Väghållning*
- Flygtrafikledning*

Civilplikten får inte omfatta annan verksamhet som är förenad med egentliga stridsuppgifter än *ordnings- och bevakningsuppgifter*.

Utbildningens längd

Grundutbildningen för en totalförsvarspliktig som har skrivits in med civilplikt får uppgå till högst 320 dagar. *Repetitionsutbildning* får för varje totalförsvarspliktig omfatta sammanlagt högst 240 dagar. Tiden kan fördelas mellan flera tjänstgöringstillfällen.

ÖCB har beslutat om föreskrifter för utbildningstidens längd för den pliktpersonal som skall genomgå grund- eller repetitionsutbildning med civilplikt. Föreskrifterna gäller olika typer av befattningar för vilka utbildning och krigsplacering får ske, t.ex. beredskapspolisman, hemskyddsgruppchef, räddningsman, elnätsreparatör och beredskapsman för sociala uppgifter, stabs- och informationsuppgifter och sociala uppgifter i den kommunala verksamheten.

En totalförsvarspliktig är enligt lagen om totalförsvarsplikt skyldig att under ett och samma kalenderår fullgöra repetitionsutbildning vid högst två tillfällen. Tiden får uppgå till högst 34 dagar, om det inte finns skäl för något annat.

2.3.2 Utbildning för befattningar med värnplikt

Utbildning för befattningar med värnplikt äger rum inom *Försvarsmakten*.

Utbildningstidens längd

Grundutbildningen för en totalförsvarspliktig som har skrivits in för värnplikt får enligt lagen om totalförsvarsplikt uppgå till högst 615 dagar.

Regeringen har i förordningen om totalförsvarsplikt beslutat att grundutbildningen för värnplikt skall omfatta lägst 80 dagar. Utbildning som avses leda till tjänstgöring i hemvärdet skall emellertid vara lägst 85 dagar.

Repetitionsutbildning får för varje totalförsvarspliktig omfatta sammanlagt högst 240 dagar. Tiden kan fördela mellan flera tjänstgöringstillfällen.

En värnpliktig är skyldig att under ett och samma kalenderår fullgöra repetitionsutbildning vid högst två tillfällen. Tiden får uppgå till högst 34 dagar, om det inte finns skäl för något annat.

2.3.3 Uppskov och avbrott

Uppskov

Det kan finnas omständigheter i den enskildes liv som gör att han eller hon har svårt att infinna sig till grundutbildning eller repetitionsutbildning vid den tid som kallelsen avser. En totalförsvarspliktig kan av det skälet efter ansökan få uppskov med utbildningen.

Uppskov får beviljas om

1. Tjänstgöringen orsakar avsevärda svårigheter med hänsyn till studier, arbete eller andra omständigheter för sökanden själv eller någon nära anhörig; eller
2. Sökandens fysiska eller psykiska prestationsförmåga tillfälligt är så nedsatt att tjänstgöringen sannolikt inte kan fullgöras.

Uppskov får beslutas för högst ett år i sänder.

Den som är riksdagsledamot, ersättare för riksdagsledamot eller statsråd har utan särskilt beslut uppskov med grundutbildning eller repetitionsutbildning så länge uppdraget varar. Samma sak gäller den som tjänstgör inom en internationell organisation – och som på grund av en överenskommelse som Sverige har slutit med en främmande stat – inte bör tjänstgöra i totalförsvaret under tiden som uppdraget pågår.

En totalförsvarspliktig som har ansökt om rätt att vara vapenfri skall beviljas uppskov med grundutbildning eller repetitionsutbildning, om tjänstgöringen innebär att han skall bruka vapen. Uppskov skall medges om det inte finns särskilda skäl att göra någon annan bedömning. Uppskovet skall gälla till dess ansökan om att få vara vapenfri blivit slutligt avgjord.

Om uppskov vägras får den som fullgör tjänstgöring inte åläggas att bruka vapen eller att bära vapen eller ammunition innan ansökningsen slutligt har prövats.

Pliktverket prövar ärenden om uppskov med grundutbildning eller repetitionsutbildning.

Avbrott

Det kan också finnas omständigheter som gör att den totalförsvarspliktige måste avbryta utbildning eller tjänstgöring som han har påbörjat.

Tjänstgöring med civilplikt eller värnplikt skall avbrytas om

- ❑ Tjänstgöringen innebär bruk av vapen och den som fullgör tjänstgöringen *ansöker om rätt att vara vapenfri* (och det inte finns särskilda skäl för att tjänstgöringen skall fortsätta så länge ansökan prövas); eller
- ❑ Den som fullgör tjänstgöringen *vägrar eller underlåter att fullgöra sina skyldigheter* (och det kan antas att han eller hon även i fortsättningen kommer att göra det).

Grundutbildning eller repetitionsutbildning skall vidare avbrytas, om den som genomgår utbildning

- ❑ Har *varit borta från tjänsten* under så lång tid att utbildningsmålet inte kommer att kunna uppnås; eller
- ❑ På grund av tillfälligt *nedsatt fysisk eller psykisk prestationsförmåga* kan antas komma att vara frånvarande under så lång tid att utbildningsmålet inte kommer att kunna uppnås.

Grundutbildning eller repetitionsutbildning skall också avbrytas om tjänstgöringen leder till avsevärda svårigheter för studier, arbete eller annat för sökanden själv eller någon nära anhörig. Detta sker efter ansökan från den som genomgår utbildning.

Pliktverket prövar ärenden om avbrott i tjänstgöringen. Verket får emellertid bestämma att en annan statlig myndighet, en kommun, ett landsting eller en kyrklig kommun skall besluta i ärendena. Beslut om avbrott som beror på avsevärda svårigheter för studier, arbete eller annat skall alltid prövas av *Pliktverket*.

2.4 Krigsplacering

2.4.1 Principer

Den som efter grundutbildning har fått tillräckliga kunskaper och färdigheter för en uppgift i krigsorganisationen skall krigsplaceras. Det kan ske i en befattning eller i en verksamhet som den utbildade är lämplig för.

Den som efter grundutbildning inte blir krigsplacerad får skrivas in för civilplikt utan grundutbildning eller för civilplikt med en grundutbildning på högst 60 dagar.

Den som har genomgått en *grundutbildning som är längre än 60 dagar* skall krigsplaceras i den verksamhet där utbildningen

har ägt rum. Förutsättningen är att det inte från totalförsvarets synpunkt är väsentligt bättre att placeringen sker i en annan verksamhet.

En totalförsvarspliktig som har skrivits in för civilplikt som inte omfattar grundutbildning eller grundutbildning under högst 60 dagar skall krigsplaceras i den befattning som han eller hon skall upprätthålla.

2.4.2 Ansvarig myndighet

Pliktverket beslutar om krigsplacering efter framställningar från bemanningsansvariga statliga myndigheter, kommuner, landsting, företag, föreningar, samfälligheter eller andra enskilda.

2.5 Den allmänna tjänsteplikten

2.5.1 Tjänstepliktens omfattning

Regeringen får under höjd beredskap besluta om allmän tjänsteplikt, om det behövs för att en verksamhet som har särskild betydelse för totalförsvaret skall kunna upprätthållas. Beslutet kan avse en del av landet eller en bestämd verksamhet.

Den allmänna tjänsteplikten gäller alla mellan 16 och 70 år som inte redan är krigsplacerade med stöd av lagen om totalförsvarsplikt. Allmän tjänsteplikt kan fullgöras genom att den totalförsvarspliktige

1. *Kvarstår* i sin anställning eller fullföljer ett uppdrag;
2. *Tjänstgör enligt avtal om frivillig tjänstgöring* inom totalförsvaret; eller
3. *Utför arbete som anvisas honom eller henne* av den myndighet som regeringen bestämmer. Sådant arbete får inte vara förenat med bruk av vapen, om inte den som tjänstgör samtycker till det.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer – enligt regeringens förordning Arbetsmarknadsstyrelsen – beslutar

- ❑ *Hos vilka arbetsgivare eller uppdragsgivare* som allmän tjänsteplikt skall fullgöras; och
- ❑ *Vilka arbetstagare och uppdragstagare* som skall omfattas av allmän tjänsteplikt.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer beslutar också om undantag från den allmänna tjänsteplikten.

2.5.2 Tjänsteplikt hos statliga myndigheter

Statliga myndigheter där allmän tjänsteplikt skall fullgöras beslutar själva om vilka arbets- eller uppdragstagare som skall omfattas av tjänsteplikten.

2.5.3 Uppgiftsskyldighet

Arbetsgivare, uppdragsgivare, arbetstagare och uppdragstagare är skyldiga att till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer redovisa förhållanden som har betydelse för tillämpningen av bestämmelserna om tjänsteplikten.

3 Försörjningen med pliktpersonal under 1990-talet – en statistisk översikt

3.1 Tillgången på pliktpersonal och användningen i stora drag

3.1.1 Mönstringen under år 1998

De mönstringsskyldiga männen i den årskull som skulle provas under år 1998 uppgick till något mer än 51 000. Pliktverket bedömde i förväg att nära 2 600 av dessa av medicinska eller psykiska skäl hade en sådan nedsättning i förmågan att de inte behövde inställa sig till mönstring. Något mer än 300 klassificerades av samma skäl i samband med mönstringen som ej tjänstgöringsskyldiga.

Till detta kom 600 kvinnor som önskade genomgå lång grundutbildning med civil- eller värnplikt och som blev godkända vid antagningsprövningen.

Inskrivning och inryckning till utbildning

De redovisade siffrorna framgår av *tabell 3.1*, som också visar att i runt tal 28 500 män och kvinnor skrevs in för lång grundutbildning under år 1998 – 3 300 med civilplikt och 25 200 med värnplikt. Det sammanlagda antalet motsvarade 58 % av de tjänstgöringsskyldiga männen och antagningsprövade godkända kvinnorna under året. Den återstående delen – 42 % – placerades i utbildningsreserven i samband med mönstring. Pliktverket kallar dem direktinskrivna till utbildningsreserven. För en del av dem som skrevs in till utbildning vid mönstringen ändrades senare besluten. Även dessa placerades som regel i utbildningsreserven.

Utredningen vill framhålla att inskrivningen under år 1998 svarade mot ramen i 1996 års försvarsbeslut. Antalet inskrivna

reducerades år 1999 och kommer år 2000 att uppgå till drygt 16 000. En inskrivning i den omfattningen fordras för att Försvarsmakten skall nå den av statsmakterna för år 2000 beslutade utbildningsvolymen på 15 000 värnpliktiga.

Ryckte in gjorde under år 1998 ca 21 800 personer – 2 600 till utbildning med civilplikt och 19 200 till utbildning med värnplikt. Skillnaden i förhållande till de ovan redovisade 28 500 inskrivna uppgick till 6 700. Inskrivna som inte ryckte in var för det första civil- och värnpliktiga som sökte och fick uppskov med grundutbildningen eller som av andra skäl skrevs in till grundutbildning under något av de följande åren. För det andra ingår i siffran också de civil- och värnpliktiga som vid mönstringen hade skrivits in för utbildning hos militära förband som senare reducerades i omfattning eller helt lades ned.

För de flesta inskrivna som fick sina ursprungliga inskrivningsbeslut ändrade fanns det inga andra utbildningsplatser. Som redan framgått av redogörelsen placerades dessa i utbildningsreserven.

Uppgifterna om tillgången på personal och om antalet inskrivna avser inskrivningsåret 1998 (kalenderåret) och svarar mot varandra. Både antalet inryckande och antalet uppskov eller på andra grunder ändrade inskrivningsbeslut omfattar emellertid även personer *i en tidigare årskull*. Förändringarna är å andra sidan inte så stora från år till år och statistiken ger en godtagbar bild av proportionerna i stort mellan olika delmängder. Det finns enligt Pliktverket inget annat sätt att enkelt beskriva förhållandena.

Tabell 3.1. Tillgången på pliktpersonal i en årskull och användningen av den i stora drag under år 1998.

Kategori	Antal personer	Andel i % av personaltillgångar
<i>1. Personaltillgångar</i>		
☐ Mönstringsskyldiga män	51 100	
☐ Ej tjänstgöringsskyldiga av medicinska eller psykiska skäl		
- Ej kallade till mönstring	- 2 600	
- Bedömda i samband med mönstring	- 300	
☐ Antagningsprövade inskrivna kvinnor	600	48 800 100
<i>2. Inskrivna</i>		
☐ Till grundutbildning		
- Med civilplikt	3 300	
- Med värnplikt	25 200	28 500 58
☐ Till utbildningsreserven ¹⁾		
- Lämpliga för lång grundutbildning med civil- eller värnplikt	4 700	
- Övriga tjänstgöringsskyldiga	15 300	20 000 42
<i>3. Uppskov och andra ändrade inskrivningsbeslut²⁾</i>		
☐ För utbildning med civilplikt	700	
☐ För utbildning med värnplikt	6 000	6 700 14
<i>4. Inryckande</i>		
☐ För utbildning med civilplikt	2 600	
☐ För utbildning med värnplikt	19 200	21 800 45

1) Inskrivna till utbildningsreserven i samband med mönstringen (s.k. direktinskrivna).

2) Med andra ändrade inskrivningsbeslut avses som regel förändringar på grund av *reduceringar i utbildningsorganisationen*. De flesta som hade skrivits in till en utbildningsplats men inte kallades in blev placerade i utbildningsreserven.

Källa: Pliktverket.

Bedömningar av egenskaper och förmåga

Som framgår av *figur 3.1* bedömdes 7 % av antalet inskrivna under år 1998 lämpliga för de sammantaget fysiskt och psykiskt sett mest krävande utbildningsgrenarna inom det militära försvaret – framför allt värnpliktiga som skulle bli jägare. Drygt 20 % uppfyllde kraven för de näst mest krävande grenarna. Det var fråga om räddningsmän inom det civila försvaret och t.ex. brigadsoldater, stridsfordonsförare och minröjare inom det militära försvaret.

Något mer än hälften bedömdes som lämpliga för den breda kategorin av befattningar. Det gäller framför allt dem som skulle utbildas för militära befattningar i t.ex. underhållstjänst och transporter. Den återstående andelen på nästan 20 % uppfyllde kravprofilerna för de minst krävande befattningarna, som var militära bevaknings- och depåjänstbefattningar och beredskapsmän inom det civila försvaret.

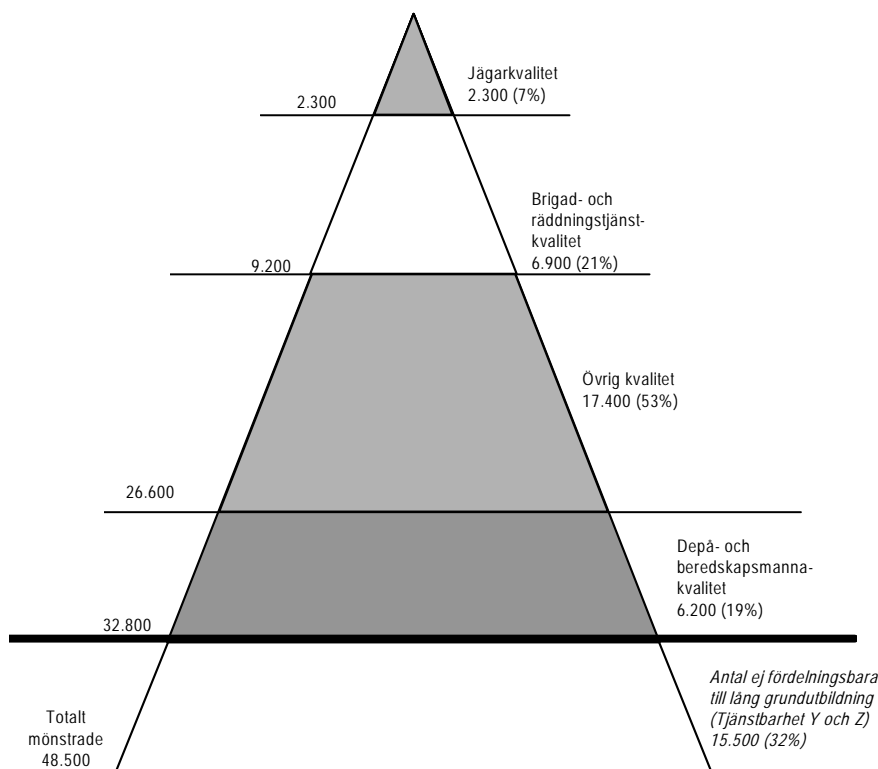
Inskrivning till utbildningsreserven

Av de 20 000 direktinskrivna som gick till utbildningsreserven under år 1998 bedömde Pliktverket efter prov och tester att 4 700 kunde skrivas in till lång grundutbildning. De återstående 15 300 var enligt verket lämpliga endast för kort grundutbildning med civilplikt (högst 60 dagar).

Utbildningsreserven bestod i april 1998 av drygt 120 000 personer. Något mer än 75 000 av dessa uppfyllde kraven för inskrivning till lång grundutbildning med civil- eller värnplikt.

Tabell 3.2 visar fördelningen på åldrar av dem som var placerade i utbildningsreserven. De flesta som under år 1998 ingick i utbildningsreserven var, som framgår av tabellen, förhållandevis unga. Inskrivning till reserven i dess nuvarande form sker sedan den 1 juli 1995. Vid starten tillfördes emellertid utbildningsreserven ett antal totalförsvarspliktiga som var lämpliga för lång grundutbildning men som tidigare hade ingått i andra slag av reserver. Detta förklarar det förhållandevis stora antalet i åldern över 24 år som uppfyllde kraven för lång grundutbildning.

Figur 3.1. Antal tjänstgöringsskyldiga som uppfyller hälso- och kapacitetskraven för att bli inskrivna till olika typer av befattningar och antal ej fördelningsbara år 1998.

Källa: Pliktverket.

Tabell 3.2. Inskrivna i utbildningsreserven med fördelning på ålder och kraven för kort och lång grundutbildning år 1998.

Ålder	Uppfyller kraven för lång grundutbildning	Uppfyller kraven för enbart kort grundutbildning	Summa
–20 år	14 000	27 400	41 400
21–23 år	23 500	17 000	40 500
24–26 år	26 600	2 000	28 600
27–29 år	10 100	100	10 200
30 år–	1 300	0	1 300
Samtliga	75 500	46 400	122 000

Källa: Pliktverket.

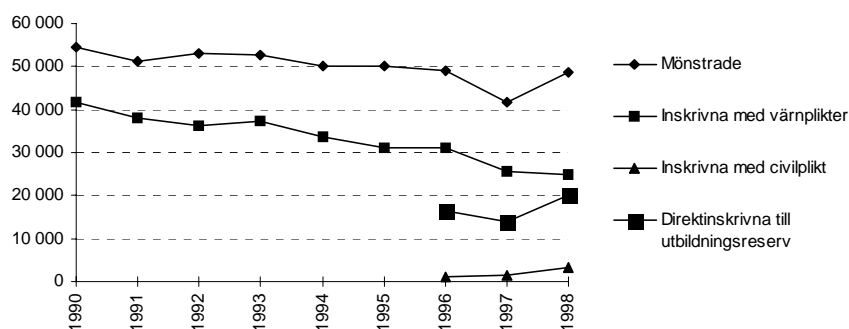
3.1.2 Förändringarna under 1990-talet

Förändringarna under 1990-talet för de flesta i föregående avsnitt redovisade slagen av uppgifter framgår av *figur 3.2*.

Trenden för antalet mönstrade var svagt vikande mellan åren 1990 och 1998. Den kraftiga nedgången under år 1997 berodde på en uppgradering av datasystemet. Mönstringen låg nere under ett par månader i slutet av året men steg under år 1998 till nästan den volym som mönstringen hade åren närmast före 1997.

Även antalet inskrivna med värnplikt minskade i stort sett varje år under den redovisade perioden. Nedgången blev särskilt stor år 1997. Gapet mellan antalet mönstrade och inskrivna värnpliktiga ökade framför allt under år 1998. Både antalet inskrivna med civilplikt och antalet direktinskrivna till utbildningsreserven steg under det sista året inom den redovisade perioden.

Figur 3.2. Mönstrade och inskrivna med plikt åren 1990–1998.

Utbildningsreserven i sin nuvarande form kom till år 1996. En del av de mellan knappt 15 000 och drygt 20 000 tjänstgöringsskyldiga som åren innan inte skrevs in till utbildning placerades i personalreserver av olika slag. Mellan 1 000 och 2 000 vapenfria tjänstepliktiga hade möjligheter att genomgå grundutbildning hos civila myndigheter varje år.

De allra flesta som Pliktverket inte bedömde som lämpliga för värnpliktstjänstgöring under första delen av den i figuren redovisade perioden blev emellertid befriade. Denna grupp placeras numera i utbildningsreserven som lämpliga för endast kort grundutbildning.

3.2 Inte lämpliga för lång grundutbildning

3.2.1 Skälen till bedömningarna under år 1998

Antalet mönstrade som Pliktverket inte bedömde som lämpliga för lång grundutbildning var under år 1998 i runt tal 15 600. Skälen var som regel medicinska eller psykiska.

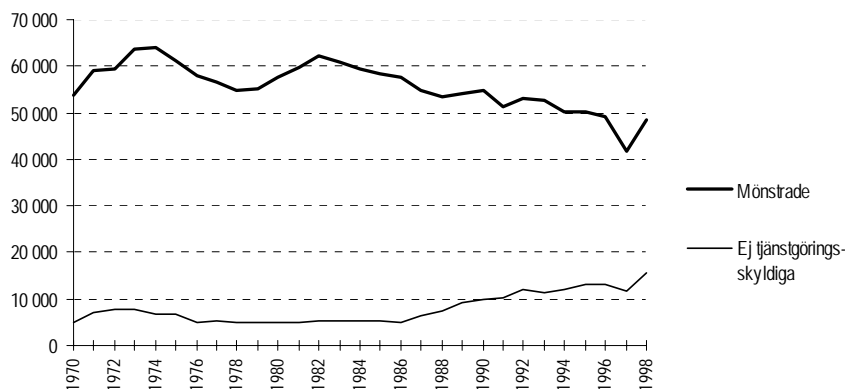
Den sammanställning för nära 14 000 av dessa som redovisas i *tabell 3.3* säger att psykiska förhållanden i knappt 7 000 av fallen var orsaken. Det var fråga om psykologiska, psykosociala och psykiatriska nedsättningar. Störningar som hade med sinnesorganen att göra – framför allt syn och hörsel var – skälet för drygt 2 200 av dem som inte bedömdes lämpliga för lång grundutbildning. Nedsättningar i andningsorganen svarade för omkring 1 200 ärenden, medan hud och muskler var orsaken till att knappt 1 300 av de mönstrade inte bedömdes som lämpliga.

Tabell 3.3. Totalförsvarspliktiga som efter mönstring inte bedömts som lämpliga med fördelning på medicinska och psykiska orsaker år 1998.

Störningar	Antal mönstrade	Fördelning i %
Sinnesorganen	2 232	16
Hud och muskler	1 275	9
Andningsorganen	1 178	9
Skador	638	5
Psykiska förhållanden	6 986	50
Övriga förhållanden	1 552	11
Samtliga	13 861	100

Källa: Pliktverket.

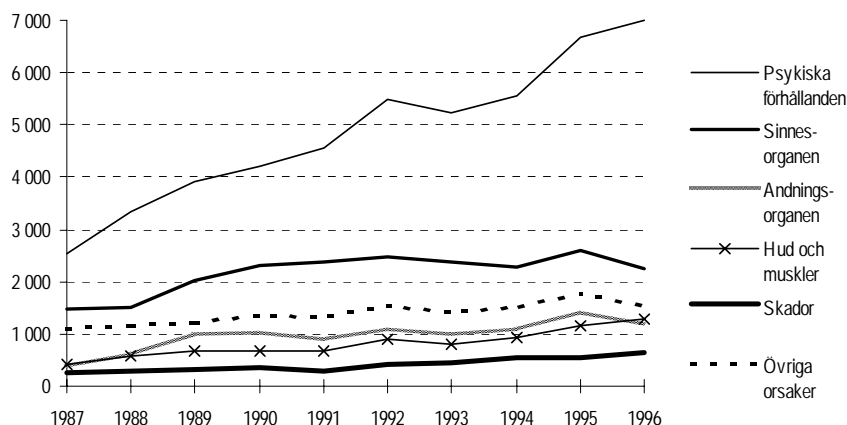
Figur 3.3. Mönstrade och bedömda som ej tjänstgöringskyldiga åren 1990–1998.

3.2.2 Förändringar under tidigare år

Det finns uppgifter ända från 1970-talets början om antalet mönstrade och antalet mönstringsskyldiga som på grund av medicinska eller psykiska förhållanden inte godkändes för värnplikt (numera lång grundutbildning). Dessa uppgifter är underlaget för beskrivningen i *figur 3.3*, som visar att antalet ej tjänstgöringskyldiga ökade förhållandevis kraftigt vid i stort sett två tillfällen – år 1989 när inskrivningen av handräckningsvärnpliktiga upphörde och år 1990 när Försvarmakten införde nya bestämmelser för bullerkänslighet.

Figur 3.4. Ej tjänstgöringsskyldiga efter mönstring med fördelning på medicinska och psykiska orsaker åren 1987–96.

Källa: Pliktverket.

Det relativa antalet mönstrade som inte bedömdes lämpliga för grundutbildning låg på samma nivå relativt – ungefär 10 % – under hela 1970-talet och en stor del av 1980-talet. Efter en fördubbling i relativa tal i början av 1990-talet steg andelen som inte bedömdes lämpliga för lång grundutbildning till 32 % år 1998.

Uppdelningen på orsaker under perioden 1986–96 i figur 3.4 visar att psykiska nedsättningar svarade för den största delen av ökningen. Störningar i sinnesorganen ökade bl.a. under år 1990 när Försvarsmakten som framgått införde nya bestämmelser för bullerkänslighet.

3.3 Regionala och lokala förhållanden

Antalet mönstrade är årligen relativt jämnt fördelat mellan de flesta av Pliktverkets fem regioner i landet. Som framgår av tabell 3.4 hade var och en av de fyra regionerna i södra och mellersta Sverige under år 1998 i runt tal 10 000 mönstrande. Mönstringen i Norrland omfattade nästan 7 000 provningsskyldiga.

Spridningen mellan regionerna av antalet mönstrade som inte godkändes för lång grundutbildning var förhållandevis stor. Tabellen visar att Norrland låg närmast andelen för hela landet, som var 32 %. Den högsta siffran redovisade region Kristianstad,

medan region Göteborg hade betydligt färre relativt sett som inte var lämpliga för lång grundutbildning än övriga regioner.

Tabell 3.4. Mönstrade och andel ej lämpliga för lång grundutbildning med fördelning på regionkontor år 1998.

Region	Antal mönstrade	Fördelning i %	Andel ej godkända för lång grundutbildning
Stockholm	10 614	22	34
Göteborg	10 395	22	24
Kristianstad	10 847	22	37
Karlstad	9 769	20	36
Norrland	6 874	14	31
Samtliga	48 499	100	32

Källa: Pliktverket.

Som framgår av *tabell 3.5* hade region Göteborg under år 1998 också den största andelen direktinskrivna till utbildningsreserven. Orsakerna är framför allt att det är ont om militära förband i västra Sverige, som kan ta hand om dem som Pliktverket bedömer som lämpliga för lång grundutbildning. Det förhållandet att regionkontoret i Göteborg, som framgått, godkände förhållandevis många av de mönstrade för sådan utbildning bidrog till att öka direktinskrivningen till utbildningsreserven i denna region.

Skillnaderna mellan olika delar av landet i andelen lämpliga för lång utbildning framgår också av *figur 3.5*, som beskriver förhållandena inom de olika kommunerna. Stora ljusa partier – som markerar höga värden på lämplighet – finns enligt kartbilden i framför allt västra och norra Sverige.

Tabell 3.5. Inskrivna med civil- eller värnplikt och direktinskrivna till utbildningsreserven år 1998.

Måttenhet: Andel i %.

Region	Civil- och värnplikt	Utbildningsreserven	Summa
Stockholm	61	39	100
Göteborg	47	53	100
Kristianstad	59	41	100
Karlstad	62	38	100
Norrland	62	38	100
Samtliga	58	42	100

Källa: Pliktverket.

3.4 Inskrivna till olika verksamheter

Armén tog under år 1998 emot de flesta värnpliktiga – i stort sett dubbelt så många som marinen och flygvapnet tillsammans. Detta framgår av *figur 3.6*, som också visar att armén svarade för praktiskt hela den minskning av antalet inskrivna med värnplikt under 1990-talet som redovisades i *figur 3.2*.

Tabell 3.6. Inskrivna med civilplikt åren 1996–98.

Utbildningsansvarig myndighet Typ av befattning	År 1996		År 1997		År 1998	
☐ Räddningsverket						
- Räddningsman	447		612		1 031	
- Ammunitionsröjare	30		-		27	
- Sanerare	39		-		32	
- Beredskapsman	-	516	-	612	1 555	2 645
☐ Luftfartsverket						
- Flygplatsbrandman	399	399	378	378	493	493
☐ Svenska kraftnät						
- Linjereparatör	75		69		94	
- Driftbiträde	44		35		62	
- Ställverksreparatör	-	119	-	104	18	174
☐ Banverket						
- Banverksreparatör	-	-	-	-	26	26
☐ Övriga	21	21	38	38	-	-
Samtliga	1 055		1 132		3 338	

Källa: Pliktverket.

Enligt fördelningen av de civilpliktiga som skrevs in under år 1998 – siffrorna finns i *tabell 3.6* – var *Räddningsverket* den ledande utbildningsansvariga myndigheten inom det civila området. Verksamheten ökade förhållandevis snabbt åren 1996–98. Genom tillkomsten av utbildningen för beredskapsmän år 1998 steg antalet inskrivna för Räddningsverkets del från drygt 500 år 1996 till något mer än 2 600 år 1998.

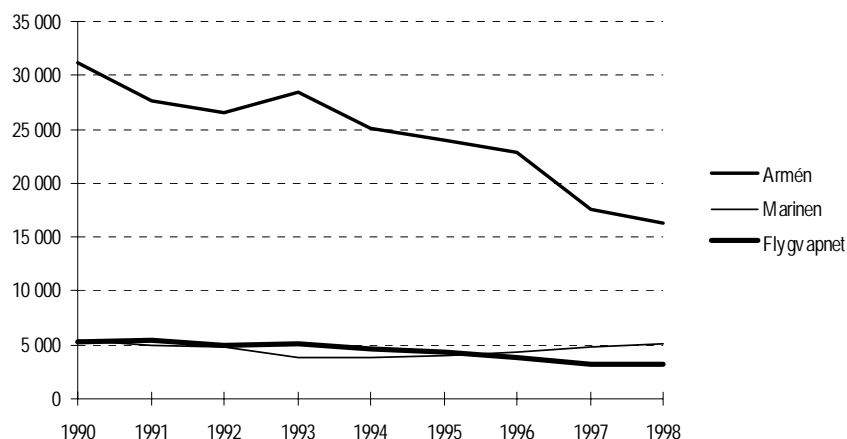
Utbildningen av flygplatsbrandmän hos *Luftfartsverket* ökade från i det närmaste 400 år 1996 till nästan 500 två år senare.

3.5 In- och utryckningar av värnpliktiga

De hittills i kapitel 3 redovisade uppgifterna har beskrivit volymen tjänstgöringsskyldiga fram till inryckningen. Underlaget är den statistik som Pliktverket sammanställer för att i det löpande arbetet kunna analysera mönstringen och inskrivningen. Som

framgått av tidigare tabeller och figurer reduceras volymerna efter mönstringen genom uppskov och andra förändringar i inskrivningsbesluten fram till inryckningen.

Figur 3.6. Inskrivna med värnplikt till olika försvarsgrenar åren 1990–98.

Uppgifter som beskriver vad som sker med mängden inryckta under grundutbildningen finns hos de utbildningsansvariga myndigheterna. Enligt den statistik som Försvarsmakten redovisade för år 1998 genomförde knappt 21 000 av de inryckande drygt 25 000 *hela* grundutbildningen. Detta framgår av *tabell 3.7*, som också visar att skillnaderna mellan de båda talen – något mer än 4 000 avbrott – utgjorde 17 % av antalet inryckta.

Tabell 3.7. Inryckande, utryckande och krigsplaceringsbara värnpliktiga under år 1998.

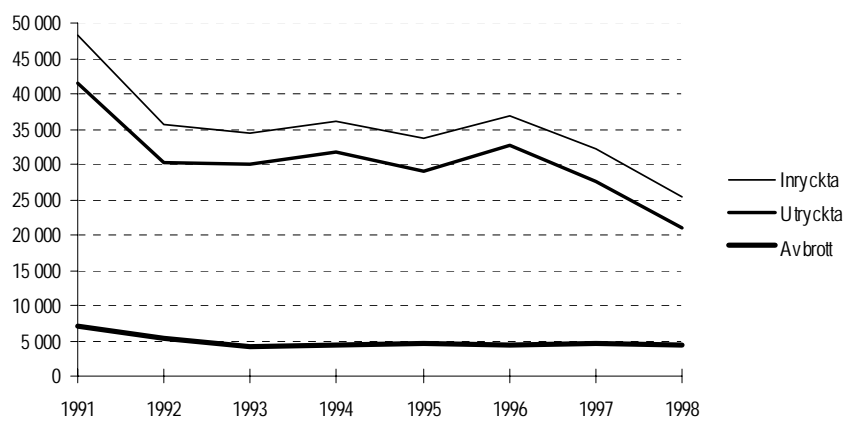
Kategori		Antal personer
☐ Inryckande		25 300
☐ Utryckande		20 900
☐ Abrott:	Absoluta tal	4 400
	Andel i % av antalet inryckande	17
☐ Krigsplaceringsbara:	Absoluta tal	20 400
	Andel i % av antalet utryckande	98

Källa: Försvarsmakten.

Ytterligare 2 % av de utryckta kunde inte användas för de uppgifter i krigsorganisationen som de under utbildningen förbereddes för och var följaktligen inte krigsplaceringsbara.

Utredningen vill framhålla att antalet inryckande enligt denna tabell inte var detsamma som i de föregående redovisade avsnitten. Skälet är att Försvarsmakten och Pliktverket tillämpar olika principer för den statistiska redovisningen. En del av skillnaderna beror på att Försvarsmaktens siffror avser utbildningsår. Pliktverkets uppgifter, som ligger lägre än Pliktverkets, omfattar kalenderår. Utbildningsåret börjar för Försvarsmaktens del den 1 juni men inkluderar statistiskt den förstegsutbildning som börjar tidigare under kalenderåret.

Figur 3.7 illustrerar slutligen förändringarna under 1990-talet av antalet in- och utryckta. Bilden visar att de båda talen följdes åt relativt väl år från år. Avbrotten låg på i stort sett samma nivå under hela den redovisade perioden.

Figur 3.7. In- och utryckta värnpliktiga åren 1991–1997.

4 Försörjningen med plikt personal m.m. i andra länder

4.1 Rekryteringen av pliktpersonal och yrkespersonal – en översikt

4.1.1 De civila och militära uppgifterna i stora drag

Alla stater skall enligt Genèvekonventionen upprätthålla territoriell integritet. Huvuduppgiften för det militära försvaret – och dimensionerande för verksamheten – är i de flesta länder inom NATO och i en del alliansfria europeiska länder det väpnade angreppet. Planeringen och organisationen varierar emellertid mellan länderna. Det beror framför allt på olikheterna i de geografiska och politiska förutsättningarna.

Medverkan i internationella, fredsfrämjande och humanitära insatser har inom alla dessa länder efter hand fått en mer framträdande roll. Stöd till civila myndigheter är också i många länder en viktig uppgift. Militära styrkor deltar ofta i räddningsinsatser vid större olyckor. Stödet är i några länder också till för att lag och ordning skall kunna upprätthållas. Det är i dessa fall fråga om polisiära uppgifter.

4.1.2 Försörjningen med personal

Krigsorganisationens storlek är i allmänhet avgörande för omfattningen av det i fred organiserade *militära försvaret* och av utbildningsverksamheten. Hotbilden krävde tidigare i de flesta länder stora väpnade styrkor. Rekryteringen ansågs fordra en allmän värnplikt. Den säkerhetspolitiskt förändrade situationen har gjort det möjligt att minska styrkorna. Utvecklingen har också blivit en följd av de nya vapnens ökade slagkraft, de allt större försvars-

kostnaderna och behovet av omprioriteringar i den statliga verksamheten.

Några stater anser att den allmänna värnplikten är en så viktig förutsättning för folkförankringen av det militära försvaret att de utbildar även värnpliktiga som inte behövs i krigsorganisationen. Andra vill inte överge värnpliktssystemet men har utvecklat olika slag av metoder för att åt en krympande organisation kunna välja ut de mest lämpliga.

Flera stater har inrättat yrkesförsvaret eller håller på att göra det. Övergången till sådana system är inte problemfri. Personalkostnadernas andel av försvarsutgifterna stiger. Det är ibland också svårt att rekrytera personal med de egenskaper och den förmåga som de militära styrkorna behöver.

Värnpliktiga medverkar i internationella, fredsfrämjande och humanitära insatser på frivillig grund. För de anställda i yrkesförsvaren är det i allmänhet reglerat i anställningskontrakten att de om det behövs skall tjänstgöra utomlands.

Personal som skrivs in för uppgifter åt *civila myndigheter* är i regel värnpliktiga som har begärt vapenfri tjänst. Inga andra stater har det system med särskild utbildning av civilpliktiga som förekommer i Sverige. I flera länder är värnpliktiga som inte gör militärtjänst – eller inte tjänstgör inom det civila försvaret – skyldiga att delta i någon form av civil verksamhet under minst den tid som tjänstgöringen i det civila eller militära försvaret skulle ha tagit.

4.1.3 Stater med värnplikt

Norge, Polen, Tjeckien, Ungern, Italien, Grekland, Turkiet, Finland, Schweiz och Österrike

Begreppet ”allmän” i samband med värnplikt står under debatt i samtliga redovisade länder. Skälen är framför allt dessa:

- ❑ Alla värnpliktiga behövs inte i krigsorganisationen;
- ❑ Värnpliktssystemet passar inte för rekrytering av personal till förband med hög beredskap för internationella, fredsfrämjande insatser;
- ❑ Det är inte ekonomiskt effektivt att utbilda fler än som behövs.

De nya NATO-länderna *Polen*, *Tjeckien* och *Ungern* aviserar ytterligare reduktion av sina värnpliktsförsvar men avser i stället att öka antalet kontraktsanställda.

Grekland och *Turkiet* anser att hot och pågående konflikter i närområdet motiverar stora värnpliktsförsvar. *Turkiet* höll tidigare på att utveckla ett yrkesförsvar, men planeringen avbröts på grund av händelserna i de kurdiska områdena.

I *Italien* finns en preliminär plan för en övergång från värnplikts- till frivilligförsvar. Fram till år 2005 skall det enligt planen finnas ett blandat system för värnplikt och yrkesförsvar. Inskrivningen av värnpliktiga skall i inledningen reduceras med hälften och efter sex år ersättas av kontraktsanställningar.

Kvinnor i *Italien* kommer enligt beslut under år 1999 att frivilligt kunna fullgöra värnplikt.

4.1.4 Stater med både värnpliktiga och anställda soldater

Danmark och Tyskland

En särskild redogörelse för det danska pliktsystemet finns i *avsnitt 4.2*.

Tysklands militära försvar består av beredskapsförband (Krisenreaktionskräfte) och huvudförsvarsstyrkor (Hauptverteidigungskräfte). De värnpliktiga i beredskapsförbanden har en något längre tjänstgöringstid än personalen i huvudförsvarsförbanden. Beredskapsförbandens personal kan begära att få förlänga tjänstgöringen för uppgifter inom landet eller i fredsfrämjande insatser utomlands.

Något mindre än 25 % av en årskull tyska män gör värnplikt. Drygt 35 % väljer vapenfri tjänst, medan resterande 40 % blir undantagna på grund av sina civila yrken eller brister i tjänstgöringsförmågan. Undantagen till följd av yrket gäller bl.a. poliser och präster.

De som har fått vapenfri tjänst behöver varken i fred eller i krig göra någon militärtjänst. De är däremot skyldiga att tjänstgöra i något slag av civil verksamhet. Tjänstgöringstiden är i dessa fall tre månader längre än den militära grundutbildningstiden. Någon ytterligare tjänstgöring fordras inte i fredstid.

Kontraktsanställda och andra har möjligheter att under tjänstgöringen genomföra högskolestudier.

Kvinnor kan endast tjänstgöra inom sjukvård eller musikkårer i det tyska försvaret. Det är inte aktuellt med någon värnplikt för tyska kvinnor.

4.1.5 Stater med yrkesförsvaret

Storbritannien, Irland, Belgien, Nederländerna, Luxemburg, USA och Kanada

De flesta förbanden inom stater med yrkesförsvaret har en hög insatsberedskap. De anställda soldaterna är väl utbildade för sina uppgifter. Förmågan att hantera komplicerade vapensystem ligger i allmänhet på en hög nivå. Alla kan också relativt enkelt vidareutbildas för andra slag av verksamhet. De anställda soldaterna skriver kontrakt för ett begränsat antal år. Systemen bygger på att de skall kunna förnya kontrakten och avancera i de lägre befälsgraderna (Non-Commissioned Officers).

Personalen i yrkesförsvaren deltar i mycket stor utsträckning i utlandstjänst. Det kan ske i permanent stationerade utlandsförband (amerikanska soldater i Tyskland och Korea), i tillfälliga utlandsförband (brittiska soldater i Nordirland) eller i internationella insatser i FN:s eller NATO:s regi på t.ex. Balkan.

Möjligheter till utlandstjänstgöring stimulerar i många fall rekryteringen till första kontraktet men gör det svårt att få anställda som bildat familj att förnya det. Detta minskar stabiliteten i bemanningen och kvaliteten på de anställda i lägre befälsgrader. De som behövs i organisationen erbjuds ibland ekonomiska förmåner för att stanna kvar i tjänst, medan andra får ersättningar för att sluta. Det amerikanska försvaret ger lägre befäl med mer än tio års tjänst en slags tillsvidareanställning och slipper den omständliga proceduren att förnya kontrakten.

Försvarsmakten i länder med yrkesförsvaret har rekryteringsproblem under perioder med ekonomisk högkonjunktur.

Belgien avskaffade år 1995 den allmänna värnplikten och inrättade ett yrkesförsvaret. Krigsorganisationen reducerades. Antalet värnpliktiga minskade övergångsvis med omkring hälften. Samtidigt upphävde parlamentet pliktlagarna.

Skälen till förändringarna i det belgiska systemet var framför allt dessa:

- ❑ Något invasionsförsvar behövdes inte längre;
- ❑ Verksamheten skulle nästan uteslutande omfatta fredsfrämjande insatser;
- ❑ Systemet ansågs orättvist, eftersom hälften av männen slapp tjänstgöra;
- ❑ Det var svårt att hinna utbilda värnpliktiga under sex-åtta månader för uppgifter inom högteknologiska vapensystem.

Det nya belgiska systemet för personalförsörjning bygger på korttidsanställning för alla kategorier av befattningar under två-fem år. Andelen kvinnor uppgår till omkring 6 %.

Problemen under övergångsperioden är emellertid flera:

- ❑ Svårigheter att rekrytera personal;
- ❑ Överskott på främst officerare;
- ❑ Olämplig ålderssammansättning – för få yngre officerare och för många äldre soldater (förbanden tog i början in äldre värnpliktiga för att snabbt kunna fylla organisationen);
- ❑ Personalkostnadernas andel av försvarsutgifterna har ökat.

Nederländerna införde ett yrkesförsvar år 1995. Rekryteringen gick bra och det nya systemet startade ett år före den planerade tidpunkten. De anställda soldaterna skriver kontrakt för minst två år och kan sedan antingen lämna verksamheten eller söka vidareanställning. En del blir lägre befäl.

Den allmänna inställningen till yrkesförsvar är positiv i *Nederländerna*. Försvaret följer noga arbetsmarknadsläget för att vid behov kunna intensifiera rekryteringsåtgärderna. Värnpliktslagarna är vilande.

4.1.6 Stater som håller på att införa yrkesförsvar

Frankrike, Spanien och Portugal

Frankrike håller sedan år 1997 på att införa ett yrkesförsvar. Övergången skall vara helt genomförd år 2002. Syftet är framför allt att den franska armén med kort varsel skall kunna delta i internationella, fredsfrämjande och humanitära insatser.

Antalet värnpliktiga minskar efter hand under övergångsperioden. Rekryteringen omfattar anställda och frivilliga värnpliktiga med 12 månaders tjänstgöring, som kan förlängas.

Den franska värnplikten kommer att vara vilande. En dags registrering och information – s.k. försvarsförberedelse – är obligatorisk för alla män i åldern 17–18 år. Fr.o.m. år 2000 gäller detta även kvinnor, som alltså är skyldiga att genomgå registrering och få information.

Den som inte före 25 års ålder har gjort sin försvarsförberedelse får inte avlägga examen eller prov som är underställda offentlig kontroll (t.ex. körkortsprov). Den som inte registrerat sig kan inte heller få statliga stipendier.

Spanien avser att börja införa ett yrkesförsvar år 2002. Införandet av det nya systemet kommer att ske stegvis. Under övergångsperioden reduceras tiden för första tjänstgöringen från nio till sex månader.

Spanska soldater som tar anställning kommer att få ett kontrakt på tre år. Det skall kunna förlängas upp till 12 år eller till 35 års ålder. Planer finns på en frivillig värnplikt under omkring ett år för män och kvinnor.

Portugals försvar består efter en omorganisation år 1991 av kontraktsanställda i förband med hög insatsberedskap och värnpliktiga för behoven i fred och vid mobilisering. Den första tjänstgöringen för värnpliktiga i det portugisiska försvaret omfattar fyra månader. Det finns dessutom en möjlighet till frivillig tjänstgöring under 8–18 månader. Avsikten är att de anställda skall skriva kontrakt för två–nio år. Strävan är att rekrytera 6 000 anställda om året. Andelen kvinnor bör vara 20 %. Kontraktsanställning skall ge ”förtur” till civila arbeten efter kontraktstidens slut.

Rekryteringen av värnpliktiga som frivilligt anmäler sig till tjänstgöring har emellertid blivit begränsad och utbildningstiden anses otillräcklig. Portugal har av de skälen beslutat att införa ett yrkesförsvar år 2003.

* * *

Utredningen beskriver i de *följande tre avsnitten* systemen för försörjning med pliktpersonal i Danmark, Finland och Norge. En mer detaljerad redogörelse i matrisform – som ger möjligheter att för varje slag av uppgift jämföra systemen i de tre nordiska länderna – finns i *Bilaga 4*.

4.2 Danmark

4.2.1 Det danska pliktsystemet i stora drag

Alla danska män är skyldiga att fullgöra värnplikt och skall mönstra. Mönstringen äger rum i åldern 18–32 år. I mitten av 1970-talet infördes ett system för prövning och inskrivning karaktäriserat av frivillighet och lottning. Samtidigt höjdes ersättningarna väsentligt till dem som skall tjänstgöra. Bakgrunden var det då starkt minskade behovet av värnpliktiga.

De värnpliktiga blir vid mönstringen bedömda som *lämpliga*, *begränsat lämpliga* eller *olämpliga*. De som bedöms lämpliga eller begränsat lämpliga drar en lott, som innebär antingen att de skall genomgå grundutbildning eller att de inte skall göra det. Under senare år har i stort endast de lämpliga skrivits in. För de begränsat lämpliga har lottnumret av det skälet i praktiken ingen betydelse. Lottningen avser inte värnpliktiga som avser att skaffa sig kunskaper och erfarenheter i yrken som försvaret har särskilt stort behov av. Det kan vara t.ex. tekniker av olika slag och sjukvårdspersonal, framför allt läkare.

Alla lämpliga och begränsat lämpliga kan *ingå ett avtal* med myndigheterna om värnpliktstjänstgöring. Det gör att även de som dragit ett s.k. frinumner kan få genomgå grundutbildning. Värnpliktiga som har ingått avtal kallas in före andra och kan i stor utsträckning få sina egna önskemål tillgodosedda. Det senare gäller t.ex. befattning, utbildningsort och tid för tjänstgöring.

Värnpliktstjänstgöringen består av

- Tjänstgöring inom det militära försvaret;
- Tjänstgöring inom räddningsberedskapen (det integrerade civilförsvaret och brandväsendet);
- Biståndsarbete i utvecklingsländer;
- Civilt arbete (vapenfri tjänst).

Grundutbildningstiden för meniga är 4–12 månader – de flesta tjänstgör 10–12 månader – och för befäl 17–24 månader. Kvinnor kan sedan år 1998 göra militärtjänst av i stort sett samma slag som männen.

En årskull mönstrande män uppgår enligt siffrorna för år 1997 (det senaste året med fullständig redovisning) till drygt 32 000 personer. Drygt två tredjedelar av antalet bedömdes som lämpliga eller begränsat lämpliga. Det militära försvaret tog i anspråk nära 9 000 värnpliktiga och den civila räddningsberedskapen ca 1 000

män. Resterande omkring 12 000 placerades i personalreserven eller i det civila försvarets beredskapsstyrka (som inte kallas in i fredstid). Upp emot 6 000 av dem som skulle göra tjänst i fred tecknade avtal, medan drygt 4 000 skrevs in med plikt, delvis genom lottning.

För befattningar som bl.a. jägare och specialister av olika slag fanns det år 1998 ca 8 000 kontraktsanställda meniga (konstabler). Anställningen omfattar fem år. Rekryteringen uppgår som regel till 1 500 kontraktsanställda per år.

Den som vill göra värnplikt genom biståndsarbete i utvecklingsländer tjänstgör två år. Ingen har sedan år 1994 valt denna form av tjänstgöring.

Civilt arbete är en vapenfri tjänstgöring. Antalet har genomsnittligt under perioden 1994–97 varit knappt 800 personer per år. Tjänstgöringen sker i allmänhet inom den sociala eller kulturella verksamheten. Tjänstgöringstiden är lika lång som för de värnpliktiga.

För ersättningar till de värnpliktiga som genomgår grundutbildning finns det ett system med skattepliktig lön och kostersättning. Det sammanlagda beloppet ökar fr.o.m. de fyra första månaderna från 6 300 Dkr till 12 300 Dkr per månad. Avgångsersättningen varierar mellan 4 000 och 8 000 Dkr. De som gör civil värnplikt (vapenfri tjänst) får en betydligt lägre ersättning än de värnpliktiga.

4.2.2 Det praktiska genomförandet av eget val och lottning

Systemet i stora drag

Inrikesministeriet – som har ansvaret för verksamheten – ser till att de sex kontor runt om i Danmark som skall genomföra inskrivningen i förväg för ett halvår i taget får ett antal lottnummer. Antalet svarar mot det antal mönstrande som väntas komma att inställa sig på varje kontor.

Varje lott är inlagd i ett slutet kuvert. Kuverten som de värnpliktiga får välja ligger i en kasse. Systemet är konstruerat på ett sådant sätt att alla värnpliktiga, oavsett var de infinner sig, har samma möjlighet att dra ett lågt eller ett högt nummer.

Även de som redan vid mönstringen uppger att de vill fullgöra tjänstgöring skall dra ett lottnummer. Skälet är att de efter mönstringen skulle kunna ändra inställning till den frivilliga tjänst-

göringen. De skulle i så fall få infinna sig på nytt bara för att dra en lott.

Varje värnpliktig får i samband med mönstringen veta när beslutet om han skall tjänstgöra eller inte kommer att fattas. Sådana beslut sker två gånger om året – i mars och september. Avgörande för tidpunkten för den enskilde är om han håller på att genomföra studier eller genomgå annan utbildning. Beslutet fattas av *Forsvarets Værnepligt og Rekruttering*, som är fördelningsmyndighet för samtliga sex mönstringsområden.

Ett exempel som belyser tidsförhållandena: En värnpliktig som mönstrade under första halvåret 1999, fick besked tidigast i september om eventuell tjänstgöring med inryckning under första halvåret 2000. Om han önskade genomgå tjänstgöring – och ville ingå avtal om detta – skulle anmälan vara inne hos fördelningsmyndigheten senast en månad före beslutstidpunkten (september 1999).

När fördelningsmyndigheten skall genomföra fördelningen är utgångspunkten behovet av värnpliktiga inom det militära försvaret och den civila räddningsberedskapen. Fördelningsmyndigheten har uppgifter om hur många som anmält sig frivilligt till tjänstgöring och vet av det skälet var lottnummergränsen kommer att ligga. De mönstrande som inte har anmält sig frivilligt och som vid mönstringen har dragit ett lottnummer under den fastställda gränsen blir skyldiga att fullgöra tjänstgöring. De som har fått ett nummer över gränsen blir befriade.

Tre grupper av lottnummer

I slutet av 1980-talet förbättrades servicen till de mönstrande. Med ledning av uppgifter från *Forsvarets Værnepligt og Rekruttering* fastställer Inrikesministeriet för varje halvår i taget ett schema med några preliminära lottnummergränser. Enligt det schema som avser fördelningen av värnpliktiga i september 1999 är numren indelade i tre grupper.

Den som drar ett nummer i den *första gruppen* – som sträcker sig upp till 18 000 – får besked om att han kommer att kallas in. Den som i detta läge anmäler sig frivilligt för tjänstgöring kan till en del påverka tiden och platsen för tjänstgöringen.

För den som har dragit ett nummer i den *mellersta gruppen* – mellan 18 000 och 24 000 – beror utgången på var lottnummergränsen kommer att ligga. Avgörande blir fördelningsmyndighetens beslut i samband med fördelningen den 1 september.

Den som hamnar i den *sista gruppen* – mellan 24 000 och 36 000 – får vid mönstringen besked om att han tillhör räddningsberedskapens personalreserv. Det innebär att han inte kommer att behöva tjänstgöra i fredstid.

Även mönstrande som dragit ett lottnummer mellan 18 000 och 36 000 kan anmäla sig frivilligt. Det förhållandet att fördelningsmyndigheten inte vet hur många mönstrande som under mönstringshalvåret kommer att anmäla sig frivilligt gör att hanteringen av den mellersta gruppen måste vara flexibel. Det är nödvändigt för att fördelningsmyndigheten skall ha en viss handlingsfrihet, när lottnummergränsen skall fastställas.

Det skall framhållas att lottnumren i schemat bara avser dem som skall kallas in under det första halvåret efter fördelningen. Numren gäller inte för värnpliktiga med speciell utbildning, studieinriktning eller yrkesverksamhet som det militära försvaret och den civila räddningsberedskapen har särskilt behov av. De får oavsett vilken grupp lottnumret tillhör inget besked om att de kan bli undantagna från tjänstgöring. Avgörandet för deras del faller i samband med fördelningen i mars eller september.

4.3 Finland

Alla finska män i åldern 18–60 år omfattas av den allmänna värnplikten. De kallas till mönstring – s.k. uppbåd – när de är 18 år. De som vill kan bli antagen som frivillig och rycka in redan vid 18 års ålder.

Uppbådet sker under hösten ute i kommunerna i närvaro av företrädare för bl.a. kommunen, polisen och kyrkan på orten. Före mönstringen har den lokala hälsovårdscentralen gjort en medicinsk undersökning av var och en. Alla har också i förväg lämnat uppgifter i ett formulär om bl.a. planerade civila studier och hur de ser på grundutbildningen. Några fysiska eller psykologiska prov sker inte före eller i samband med uppbådet.

Syftet med mönstringen är att de militära myndigheterna skall fastställa personuppgifterna som alla har lämnat, höra vilka önskemål de mönstrande har och besluta om var och när de skall rycka in till grundutbildning.

Vid uppådet sker normalt ingen uppdelning av de mönstrande mellan befattningar som t.ex. meniga, befäl och specialister av olika slag. Den mönstrande kan av det skälet inte heller få något besked om hur länge grundutbildningen kommer att vara för hans del.

Beväringstjänsten börjar med en rekrytperiod på åtta veckor – en s.k. krigsmannakurs – som alla värnpliktiga genomgår. Under den tiden delas de värnpliktiga in i grupper med ledning av prov och tester. Resultaten och de egna önskemålen ligger till grund för besluten om fortsatt utbildning. Beväringstjänsten varierar mellan sex månader för en del kategorier av meniga och nio eller 12 månader för befäl och meniga med krävande specialuppgifter. För dem som skall tjänstgöra längre än sex månader fattas beslut om detta under beväringstjänsten.

Systemet med 6–12 månaders grundutbildning, som infördes under år 1998, innebar bl.a. att längden på utbildningen minskades. Syftet var att försvaret skulle få ekonomiska möjligheter att även i fortsättningen ge *alla* vapenföra män utbildning. Enligt det finska försvaret har reformen visat sig ändamålsenlig.

Vapenfri tjänst förekommer inom det militära försvaret och i form av civiltjänst hos olika slag av civila myndigheter.

Kvinnor kan på egen begäran antas till militär tjänstgöring enligt de regler som gäller för männen.

Omkring 30 000 eller omkring 85 % av männen i varje årskull genomgår grundutbildning. Nästan 27 000 av dessa gör militärtjänst.

4.4 Norge

Norska män är värnpliktiga från 19 till 44 års ålder. Alla som inte befrias vid mönstringen – den s.k. sessionen – skrivs in för värnpliktstjänstgöring. Sessionen äger rum på ett stort antal orter i landet och tar för varje mönstrande i allmänhet en dag. Alla får information om värnpliktstjänstgöringen, genomgår en medicinsk undersökning och deltar i skriftliga tester.

Myndigheterna har före sessionen samlat in uppgifter om de mönstrande från t.ex. folkbokföringsregistret, socialförsäkringsregistret och personalkontrollregistret.

De mönstrande som skall genomgå grundutbildning fördelas mellan de olika försvarsgrenarna och hemvärnet. Det sker en gång per år vid den s.k. huvudfördelningen, som äger rum under hösten.

Grundutbildningstiden är sex, nio eller 12 månader. De flesta gör 12 månaders tjänst. Hemvärnstjänsten fordrar minst tre månaders tjänstgöring. Grundutbildningen inom sjö- och luftförsvaret börjar med tre månaders rekrytskola. Arméns utbildning är däremot helt sammanhängande.

Utbildningen till värnpliktiga befäl sker inom den tidsram på 12 månader som gäller för de flesta som genomgår militär utbildning. De som skall bli befäl får besked om detta under utbildningens gång. Värnpliktiga kan vidare på begäran bli antagna till en tvåårig befälsskola.

Civilförsvaret kan disponera värnpliktiga som har lämnat det militära försvaret eller som på grund av sina civila yrkeserfarenheter behövs inom civilförsvaret. Möjligheter till civil tjänst föreligger för dem som kommer i konflikt med sin allvarliga övertygelse om de gör militärtjänst. Den civila tjänstgöringen, som omfattar 14 månader, sker utan anknytning till försvaret – i allmänhet inom hälso- och sjukvården eller socialtjänsten.

Som ersättning för pliktutbildningen kan elever vidare skrivas in för yrkesutbildning inom något av de omkring 40 som regel tekniska yrkesområden, där det finns militära lärlingsplatser. Samma sak gäller dem som har kommit in på praktiska fortsättningskolor för att som lärlingar få en yrkesutbildning. Lärlingarna kombinerar i båda fallen militär tjänstgöring med utbildning inom yrkesområdet. Det kan för dem som gå praktisk fortsättningskola vara fråga om utbildning till t.ex. fordonsmekaniker, lastbilsförare, förare till anläggningsmaskiner, flygtekniker, servicemän inom elektronikområdet, kockar och kontorsassistenter.

Kvinnor kan efter ansökan få göra militärtjänst. De som inom tre månader skriver på en förbindelse om fortsatt tjänstgöring fullgör de skyldigheter som gäller för männen.

Under 1990-talet har omkring 20 000 värnpliktiga – av totalt omkring 30 000 mönstrande – årligen genomgått militär grundutbildning. Antalet värnpliktiga kommer under år 2000 att minska till drygt 18 000. I det närmaste 4 000 ansökte under år 1998 om att få göra civil tjänst. Nära 2 300 fullgjorde sådan civil tjänst – i de flesta fallen inom hälso- och sjukvården eller socialtjänsten.

Något mer än 200 kvinnor ryckte under år 1998 in till grundutbildning. Drygt 150 av dessa skrev efter tre månader under förbindelsen om fortsatt tjänstgöring.

5 Statsmakternas riktlinjer – myndigheternas bedömningar och förslag

5.1 Grunderna i säkerhets- och försvarspolitiken

5.1.1 Utvecklingen i omvärlden

Statsmakterna konstaterade i samband med det försvarspolitiska kontrollstationsbeslutet våren 1999 (prop. 1998/99:74, bet. 1998/99:UFöU1, rskr. 1988/99:222, bet. 1998/99:FöU5, rskr. 1998/99:224) att de säkerhetspolitiska förändringarna varit i stort sett positiva. Den för Sverige grundläggande gynnsamma säkerhetspolitiska utvecklingen under 1990-talet fortsätter, även om osäkerheten när det gäller utvecklingen i Ryssland består. Genom det fördjupade euroatlantiska säkerhetssamarbetet skapas bättre förutsättningar att hantera konflikter som kvarstår i Europa och dess närhet.

De gemensamma insatserna på Balkan fortsätter. Insatser kommer sannolikt att vara nödvändiga under lång tid framöver. Vår säkerhet och välfärd är i hög grad beroende av ett gemensamt ansvarstagande för fred och säkerhet i Europa och av att Sverige bidrar till detta, framgår det vidare av propositionen.

NATO och dess samarbete med partnerländerna spelar en central roll för krishanteringen i Europa. NATO-medlemsskapet för Ungern, Tjeckien och Polen tillmötesgår önskemålen från dessa länder. De överenskommelser som organisationen har träffat med Ryssland om samarbete, den återhållsamhet som NATO visat när det gäller gruppering av militära resurser och det fördjupade samarbetet inom Partnerskap för fred (PFF) har gjort att utvidgningsprocessen bidragit till en positiv säkerhetspolitisk utveckling i Europa.

Det praktiska samarbetet inom olika samhällsområden i Östersjöområdet och de nordiska ländernas ökande säkerhetssamarbete och med främst de baltiska länderna ger ett väsentligt bidrag till säkerheten i regionen.

Det största hotet mot säkerheten i Nordeuropa sammanhänger enligt statsmakternas uttalande våren 1999 med den fortsatta instabiliteten i Ryssland. Osäkerheten kvarstår om Rysslands inrikespolitiska utveckling och de konsekvenser den kan få för relationerna till omvärlden. Den ekonomiska krisen i landet fördjupas. Utrymmet för vidmakthållande eller reformering av den militära kapaciteten i landet är mycket begränsat.

Ett invasionsföretag som syftar till en ockupation av Sverige ter sig inte möjligt att genomföra under de närmaste tio åren, förutsatt att vi har en grundläggande försvarsförmåga. Väpnade angrepp genom framför allt luften, insatser mot begränsade mål i Sverige eller andra typer av avsiktliga hot och påtryckningar är emellertid enligt statsmakternas bedömning möjliga att genomföra även i nuvarande omvärldsläge. Sådana åtgärder skulle kunna aktualiseras i samband med akuta kriser i vårt närområde. Syftet skulle kunna vara att störa det svenska samhällets funktion eller att påverka Sveriges agerande.

De bedömningar som skett efter kontrollstationsbeslutet går i samma riktning. Försvarsberedningen konstaterade i rapporten (Ds 1999:55) *Europas säkerhet – Sveriges försvar* att vår säkerhetspolitik alltmer vävs in i ett brett internationellt samarbete om säkerhet i Europa. Detta breda samarbete är av grundläggande betydelse för de stora förbättringar i vårt säkerhetspolitiska läge som skett sedan det kalla krigets slut.

Ett invasionsföretag som syftar till ockupation av Sverige ter sig inte möjligt att genomföra under de närmaste tio åren, förutsatt att vi har en grundläggande försvarsförmåga. Aktörer som kan tänkas agera mot Sverige och hota vår säkerhet är enligt Försvarsberedningen inte i första hand stormakter med överväldigande militära resurser utan snarare stater eller organisationer och grupper, kanske geografiskt långt från Sverige, som med hot och påtryckningar, våld och skadegörelse kan tänkas vilja påverka oss.

Trots de jämfört med det kalla kriget mer begränsade hoten måste vi fortsätta våra säkerhetspolitiska ansträngningar. Avgörande för Sveriges säkerhet är att det internationella samarbetet fortsätter att utvecklas. Vårt bidrag måste ha hög prioritet. Samtidigt måste vi kunna hantera de hot och risker som kan riktas mot landet även i dagens situation och kunna anpassa våra resurser till

de förändringar som kan komma att ske i omvärlden. Det kräver enligt Förvarsberedningen en helhetssyn på hela skalan av insatser från konfliktförebyggande genom krishantering till försvar mot väpnat angrepp och en gemensam syn på våra insatser för nationell och internationell säkerhet.

Regeringens bedömning hösten 1999

Regeringens konstaterar i sitt förslag till riksdagen hösten 1999 (prop. 1999/2000:30) *Det nya försvaret* att Förvarsberedningens rapport stöder den tidigare under våren 1999 beslutade inriktningen av totalförsvaret. Enligt regeringens bedömning kan Sverige nu skapa ett modernt, flexibelt och rörligt försvar grundat på en allmän totalförsvarsplikt. De förband och system som behövs i framtiden skall kunna användas både för att försvara det egna landet och för internationella insatser.

Regeringen föreslår i propositionen att försvarsresurserna förändras och utformas så att de motsvarar de nya kraven. Förvarsmakten har efter ett omfattande utredningsarbete i olika underlag lagt fram ett förslag till hur resurserna bör utformas för att svara mot de uppgifter och ekonomiska villkor som beslutades i kontrollstationen 1999. Som en följd av detta föreslår regeringen avsevärda förändringar i krigsorganisationens utformning, grundorganisationens storlek, personalbehov och utbildning av totalförsvarspliktiga.

5.1.2 Den svenska säkerhetspolitikens mål

Den svenska säkerhetspolitiken syftar enligt statsmakternas beslut våren 1999 ytterst till att bevara landets fred och självständighet. Vårt säkerhetspolitiska mål är att i alla lägen och i former som vi själva väljer trygga en handlingsfrihet att – som enskild nation och i samverkan – kunna utveckla vårt samhälle.

Nationellt skall vi kunna möta militära hot som direkt berör Sverige. Vi skall också kunna förebygga och hantera situationer som utan att direkt hota landets fred och självständighet ändå skulle kunna innebära snabba och allvarliga försämringar av samhällets normala funktioner.

Om det säkerhetspolitiska läget försämras, skall vår säkerhetspolitik bidra till att begränsa spänningen i omvärlden, särskilt i vårt närområde. Vi skall kunna försvara vårt territorium mot

kränkningar och angreppshandlingar var de än sker och vi skall kunna agera för att tillvarata svenska intressen. Vi skall kunna motstå hot och påtryckningar och möta insatser som riktas mot funktioner och värden i det svenska samhället och som syftar till att påverka vårt agerande och samhällets funktion.

Vi skall också genom den robusthet och förmåga till omställning som byggs in i det fredstida samhället söka förebygga att samhället blir utsatt för svåra påfrestningar i fred. Det skall dessutom finnas en beredskap som gör att vi kan hantera de påfrestningar som ändå uppstår.

Internationellt skall vi enligt statsmakterna i samverkan med andra stater aktivt verka för fred och ökad säkerhet i omvärlden och därmed också för oss själva.

I Europa är vårt mål att varaktigt säkra ett förtroendefullt och nära samarbete mellan alla stater. Sverige skall bidra till gemensamma fredsfrämjande och humanitära insatser både i och utanför Europa. Det är också ett svenskt mål att få till stånd en effektiv och väl fungerande euro-atlantisk krishanteringsförmåga som på begäran av FN eller efter beslut av OSSE kan bidra till att främja samarbete och fredlig konfliktlösning i Europa.

5.1.3 Användningen av totalförsvarsresurserna

Inledning

Totalförsvarets verksamhet – och uppbyggnaden av resurser – skall enligt statsmakterna ske med en helhetssyn på hanteringen av hot och risker inom alla delar av samhället. Strävan skall vara att åstadkomma ett så effektivt utnyttjande som möjligt av de resurser som samhället sammantaget satsar för att trygga sin säkerhet.

Totalförsvarsresurserna skall kunna användas för att

- Försvara landet mot *väpnat angrepp*;
- Hävda vår *territoriella integritet*;
- Bidra till *fred och säkerhet i omvärlden*;
- Stärka samhället *vid svåra påfrestningar i fred*.

Försvar av landet mot väpnat angrepp – hävdande av den territoriella integriteten

Sverige måste enligt statsmakterna ha en sådan beredskap att vi kan möta de mer begränsade väpnade hot som direkt kan beröra oss vid en kris som utvecklas ur det nuvarande omvärldsläget. Beredskapen inom totalförsvaret måste emellertid efter hand kunna höjas vid en krissituation i omvärlden. Åtgärder skall även kunna vidtas i ett längre tidsperspektiv mot förändrade hot. Det som statsmakterna kallar anpassningsfilosofin får en central betydelse i det här sammanhanget.

Sammantaget bör emellertid en relativt sett minskad vikt läggas vid förmågan att möta väpnat angrepp. Statsmakterna utesluter emellertid inte risker för våld eller hot om våld och skadegörelse mot viktiga funktioner och värden i det svenska samhället eller mot svenska intressen i omvärlden. Syftet skulle kunna vara att påverka Sveriges agerande i någon internationell fråga eller i en konflikt där vi är involverade. Omfattande sabotage eller terroraktioner mot viktiga infrastruktursystem kan ingå i en utveckling mot någon form av väpnat angrepp.

På lång sikt går det enligt statsmakterna inte att utesluta att ett invasionshot skulle kunna växa upp igen. Innan ett sådant hot uppstår kommer det säkerhetspolitiska läget att försämrats. Utvecklingen kommer sannolikt att ta lång tid. Försvarspolitiken måste skapa en grund som gör det möjligt för oss att på ett betryggande sätt utveckla den egna försvarsförmågan i takt med hotande förändringar i omvärlden. En grundkapacitet måste finnas så att vi med stor flexibilitet kan möta olika slag av hot.

Fred och säkerhet i omvärlden

Sverige har efter det kalla kriget – inom ramen för det allt bredare internationella säkerhetssamarbetet – fått större möjligheter än tidigare att påverka förhållandena i omvärlden. Medlemskapet i EU spelar en central roll i det sammanhanget. Vi bedriver också ett ökande samarbete med NATO inom ramen för det euroatlantiska partnerskapsrådet, Partnerskap i fred och de fredsfrämjande insatserna på Balkan.

Som statsmakterna framhåller kan vi genom den fredsfrämjande internationella verksamheten direkt påverka säkerhetsläget. Vi medverkar aktivt till en utveckling som minskar risken

för konflikter och krig och som bidrar till varaktigt förtroendefulla och fredliga relationer mellan länder.

Sammantaget under åren har i runt tal 80 000 svenskar deltagit i olika slag av fredsfrämjande verksamhet. Sverige var ett av de första länder som ställde trupp till förfogande åt FN i Bosnien. Sverige deltar också i den NATO-ledda insatsen i Bosnien som syftar till att säkerställa efterlevnaden av Daytonavtalet. Totalförsvarsresurser används sedan flera år för att bistå de baltiska staterna när de bygger upp sina försvar.

Sverige har en betydande kompetens och omfattande resurser inom totalförsvaret. Detta är enligt statsmakterna en tillgång för den beredskap vi bör ha, så att vi kan bidra till det internationella samarbetet för ökad säkerhet med totalförsvarsresurser. De militära och civila insatserna bidrar direkt till att de dagsaktuella hoten mot säkerheten skall kunna hanteras. De svenska förbanden har visat god förmåga i det internationella samarbetet. Personalen får samtidigt handfasta och värdefulla erfarenheter, som har betydelse för vår förmåga att försvara det egna landet mot angrepp.

Svåra påfrestningar på samhället i fred

Det finns hot och risker som följer av den tekniska utvecklingen och det moderna och alltmer komplexa samhällets sårbarhet. Detta kan i viss mån uppvägas av den robusthet som myndigheter och andra försöker bygga in i moderna system och av de stora resurser i övrigt som rätt organiserade kan användas när samhället måste hantera störningar av olika slag.

Statsmakterna pekar på katastrofartade olyckor och andra extraordinära situationer, som kan leda till svåra påfrestningar genom t.ex. allvarliga störningar i infrastrukturen. En av uppgifterna för säkerhetspolitiken bör av det skälet vara att skapa en beredskap för hantering av extraordinära situationer som utan att direkt hota landets fred och självständighet kan innebära svåra påfrestningar på samhället. Detta innebär enligt statsmakterna å andra sidan inte att allt som kan påverka situationen i sådana lägen har säkerhetspolitisk relevans.

Åtgärder mot svåra påfrestningar i fred måste vidtas inom flertalet sektorer av samhället. Enligt statsmakterna skall grundprincipen emellertid vara att varje sektor själv svarar för att kunna hantera det som drabbar sektorn. Genom försvarspolitikens skapas betydande resurser som kan stärka det normala fredssamhällets förmåga i det här sammanhanget. Försvarspolitikens bör utformas

med hänsyn till detta och behovet av resurser beaktas i planeringen, anser statsmakterna.

Om totalförsvarsresurserna skall kunna användas vid svåra påfrestningar bör myndigheterna genomföra en kontinuerlig övnings- och utbildningsverksamhet som syftar till att underlätta deras medverkan. Det är särskilt viktigt att öva hur resurserna på bästa sätt skall underställas de ansvariga myndigheterna i deras reguljära myndighetsutövning.

5.2 Behovet av personal för totalförsvarets olika uppgifter

5.2.1 Anställda, avtalsbundna och pliktpersonal

Inledning

Behovet av personal inom totalförsvaret skall tillgodoses i sådan utsträckning och med sådan personal att de olika verksamheterna fungerar på ett effektivt sätt. En stor del av arbetet i samhället under höjd beredskap kommer att bedrivas enligt samma principer som i fred. Många delar av totalförsvaret kommer att kraftigt utöka sin bemanning. Andra kommer omvänt att minska i omfattning. Kraven på en del verksamheter blir särskilt stora när hela krigsorganisationen eller delar av den skall sättas på fötter. Det gäller framför allt det *militära försvaret*.

Ansvar och uppgifter för de *civila delarna av totalförsvaret* är fördelade mellan statliga myndigheter, kommuner, landsting, kyrkliga samfund, företag och organisationer. De organ som har en uppgift i krig skall förbereda sig i fred, bl.a. genom att bygga upp en krigsorganisation. Ansvaret innebär att avväga behovet av personal med hänsyn till den uppgift krigsorganisationen har, de mål som har satts upp och tillgången på medel. Till detta hör att bedöma i vilken utsträckning försörjningen med personal skall ske med *anställda, avtalsbundna* eller *pliktpersonal*.

Personalförsörjningen avser primärt de uppgifter som myndigheter med ansvar för totalförsvarsuppgifter har inför ett väpnat angrepp eller i lägen när det blir nödvändigt att hävda landets territoriella integritet mot våld och skadegörelse eller hot om sådana åtgärder. Sekundärt kommer den rekryterade personalen emellertid att kunna tas i anspråk även för de andra uppgifter som totalförsvarsresurserna skall kunna användas till. Det handlar om

insatser vid svåra påfrestningar på samhället i fred och fredsfrämjande och humanitära åtgärder utomlands.

Det skall understrykas att medverkan i internationella insatser för pliktpersonalens del endast kommer att kunna ske på frivillig grund. Dessa frågor om personal för insatser vid svåra påfrestningar och åtgärder utomlands behandlar utredningen i annat sammanhang.

Enligt den statistik över den svenska arbetskraften i krig som den förra Pliktutredningen redovisade i betänkandet (SOU 1992:139) *Totalförvarsplikt* bestod 88 % av personalen inom den krigsorganiserade och planlagda delen av det *civila* försvaret av anställda. Pliktpersonalen svarade för 10 % och de frivilliga för resterande 2 %. Inom det militära försvaret var pliktpersonalens andel 85 %, medan de anställda utgjorde 4 % och frivilligpersonalen 10 %.

Anställda

De verksamheter inom totalförsvaret som samhället behöver skall fungera även efter omställningen till krigsförhållanden. De personer som inte tas i anspråk med plikt för det civila eller militära försvaret – och som inte heller har åtagit sig att medverka frivilligt – fortsätter med sina fredstida arbetsuppgifter, om dessa skall utföras även i krig. Detta sker enligt anställningsavtal mellan arbetsgivaren och den enskilde. Föreskrifterna om allmän tjänsteplikt i lagen om totalförvarsplikt ger bl.a. myndigheter och företag möjligheter att behålla anställda som avser att lämna sina arbeten.

Många kommer att få andra uppgifter hos sina arbetsgivare än de har i fred. Det gäller bl.a. åtskilliga av de anställda hos kommunerna. En stor del av dessa kommer att arbeta inom kommunala områden som ökar i omfattning i krig, t.ex. barn- och äldreomsorgen eller den kommunaltekniska verksamheten.

Personal genom avtal och andra frivilliga

Ett starkt intresse är för många det främsta motivet för att medverka som frivilliga i totalförsvaret. En stor del av dessa har tecknat avtal om att tjänstgöra i krig. Många har i fred genom sina frivilligorganisationer fått utbildning och blivit krigsplacerade i en civil eller en militär verksamhet. Andra tillhör de resurser som

arbetsmarknadsmyndigheterna kan använda för att täcka brister när det militära försvaret under höjd beredskap kommer att ta i anspråk den ordinarie personalen.

Försvarsmakten har i sin organisation ett antal frivilliga som utan att tillhöra en frivilligrörelse har ingått avtal med myndigheten om att tjänstgöra som s.k. krigsfrivilliga. Genom samma typ av överenskommelser är personal på frivillig grund under höjd beredskap knuten till vissa civila myndigheters verksamhet.

Ett stort antal frivilliga ställer sig sannolikt till förfogande när behovet uppstår och får de uppgifter som det i det läget kommer att behövas personal till.

Pliktpersonal

Tjänstgöringen med totalförsvarsplikt omfattar, som tidigare framgått, en skyldighet att fullgöra

1. Civilplikt,
2. Värnplikt; eller
3. Allmän tjänsteplikt.

Den *allmänna tjänsteplikten* innebär en skyldighet att tjänstgöra endast under höjd beredskap.

Civilplikten och *värnplikten* utnyttjas framför allt när myndigheter och andra i fred vill skriva in och utbilda personal. Fördelen med att rekrytera i fred är att personalen finns tillgänglig redan vid mobiliseringen. Sett till antalet personer grundar det militära försvaret, som framgått, en mycket stor del av sin personalförsörjning på värnpliktiga.

För huvuddelen av den civila verksamhet som skall bedrivas under höjd beredskap är avsikten däremot att använda den i fred anställda personalen inom myndigheter och andra organ och de frivilliga som dessa eventuellt har träffat överenskommelse med. Genom pliktlagstiftningen har framför allt de myndigheter och andra organ med uppgifter inom civilt försvar som tillkommer eller kraftigt utökas under höjd beredskap möjligheter att trygga försörjningen med personal.

Pliktbestämmelserna kan vidare användas om en myndighet eller ett annat organ vill skriva in personal med de yrkeskunskaper som fordras i verksamheten under höjd beredskap och som skall tjänstgöra i en *annan* verksamhet än där han eller hon är anställd i fred. Det är normalt fråga om personal som längre

fram i livet har skaffat sig de yrkeserfarenheter som behövs inom totalförsvaret. I dessa fall behövs det i detta skede ingen eller bara en begränsad utbildning i totalförsvarsmyndigheternas regi.

5.2.2 Försörjningen med pliktpersonal enligt statsmakternas beslut våren 1999

Statsmakterna beslutade våren 1999 att totalförsvarets personalförsörjning även i fortsättningen i huvudsak skall tryggas genom ett system med plikttjänstgöring. Kraven på förmåga att kunna möta ett väpnat angrepp skall vara dimensionerande för det framtida pliktssystemet.

Inriktningen för den *militära* delen av totalförsvaret skall vara att inte fler totalförsvarspliktiga skrivs in till grundutbildning än som Försvarsmaktens framtida organisation fordrar. För åren 2000 och 2001 skall utbildningsvolymen för det militära försvarets del minskas till omkring 15 000 värnpliktiga per år. Detta är en minskning med ca 3 000 i förhållande till utbildningen under år 1999 och med 10 000 i förhållande till 1996 års totalförsvarsbeslut.

Regeringens bedömning hösten 1999

Regeringen har, som framgår av prop. 1999/2000:30 *Det nya försvaret*, uppdragit åt Försvarsmakten att – i avvaktan på ett slutligt ställningstagande till den framtida värnpliktsvolymen – komplettera underlaget om behovet av totalförsvarspliktiga som gör värnplikt. Antalet bör enligt regeringen inte minska i förhållande de värnpliktiga som under år 1999 gjorde värnplikt, omkring 18 000. Försvarsmakten skall särskilt belysa behovet av rekrytering till hemvärnet och av att utveckla kompetensen inom vissa delar av markstridskrafternas insatsförband. Det senare skall ske särskilt mot bakgrund av behovet att öka den internationella förmågan.

Inom den civila delen av totalförsvaret skall volymen utbildade som tillgodoser kommunernas behov reduceras från ca 3 000 civilpliktiga under år 1999 till omkring 1 500 per år under 2000 och 2001. Utbildningen för de statliga myndigheternas behov skall även i fortsättningen omfatta i runt tal 600 civilpliktiga.

ÖCB har på uppdrag av regeringen bedömt behovet av totalförsvarspliktiga för det civila försvaret efter år 2001. Se vidare *avsnitt 5.2.4*.

Statsmakterna konstaterade vidare i samband med totalförsvarsbeslutet våren 1999 att längden på utbildningen inom framför allt det militära försvaret bör omprövas. Det kan ifrågasättas, betonade regeringen i propositionen, om inte de nuvarande utbildningstiderna överlag kan kortas. För en stor del av de värnpliktiga bör det kunna vara tillräckligt med sex månaders utbildning. För en del befattningar kan det emellertid komma att fordras längre utbildning. Försvarsmakten bör göra en genomgång av samtliga utbildningstider, framhöll regeringen i propositionen.

5.2.3 Försvarsmaktens redovisning till regeringen den 19 maj 1999

Försvarsmakten skulle till den 19 maj 1999 på uppdrag av regeringen redovisa ett förslag till system för utbildning av värnpliktiga som under lång tid förmår att skapa balans i systemet för personalförsörjningen.

Grundläggande principer

Enligt den utredning som Försvarsmakten redovisade med anledning av uppdraget bör Försvarsmakten även i framtiden personalförsörjas av ett system grundat på allmän värnplikt. Försvarsmaktens behov måste styra både det antal värnpliktiga som utbildas och utbildningens längd.

De förband i insatsorganisationen som skall tillgodose höga krav på förmåga – de operativa insatsstyrkorna – bör enligt Försvarsmakten försörjas med värnpliktiga som genomgår grundutbildning för dessa uppgifter. De värnpliktiga som det är fråga om utgör en viktig grund också för rekryteringen av personal för internationell tjänstgöring och för officersyrket. Övriga förband kan personalförsörjas genom successiv överföring från de operativa insatsstyrkorna.

I den modell för bedömning av dimensioneringen av organisationen som Försvarsmakten skisserar är utgångspunkten en årlig värnpliktsvolym som både säkerställer statsmakternas krav på insatser och beredskap och som en grund för Försvarsmaktens kompetensutveckling. Med detta sätt att se på verksamheten styr

de nära behoven, förmågan att genomföra internationella insatser, beredskap, territoriell integritet och kompetensutveckling den årliga produktionen av värnpliktiga före kraven att numerärt fullt ut uppfylla organisationen.

Uppgiften att hävda den territoriella integriteten kommer tillsammans med de internationella uppgifterna i den närmaste framtiden att ha större betydelse för dimensioneringen av utbildnings- och förbandsverksamheten än uppgifterna försvar mot väpnat angrepp och stöd till samhället. Skyddet av den territoriella integriteten innebär att förband skall ha beredskap under hela året. Om organisationen vid behov skall kunna genomföra anpassning genom tillväxt, måste systemet enligt Försvarmakten medge en substantiell ökning av den årliga utbildningen av värnpliktiga.

Det årliga behovet av värnpliktiga skall kunna baseras på en balanserad avvägning av

- ❑ *Tillgängliga medel;*
- ❑ *Krigsorganisationens behov;*
- ❑ *Utbildningskvalitet och långsiktig kompetensutveckling;*
- ❑ *Behovet av insats – nationellt och internationellt;*
- ❑ *Grundorganisationens förutsättningar.*

Behoven i siffror räknat bör enligt Försvarmakten få variera om det är nödvändigt för att åstadkomma utbildningseffektiva volymer. Syftet är att få en minsta volym per förband eller funktion som säkrar kvaliteten i verksamheten.

Den indelning av pliktpersonalen i KB-, PB-, GB-, E och F-värnpliktiga som har tillämpats i många år är ändamålsenlig även i ett framtida system för personalförsörjningen, framhåller Försvarmakten.

Insatsorganisationens behov, m.m.

Insatsorganisationen är ett sammanfattande uttryck för de förband och motsvarande enheter som skall uppfylla krigsorganisationen. Behovet av värnpliktiga för insatsorganisationen har beräknats med ledning av den struktur på krigsorganisationen som angavs i MIL-underlag (underlag till militärledningen) 1999-04-29-30 och de planeringsanvisningar som följde efter detta MIL-underlag.

Det årliga behovet av värnpliktiga för krigsorganisationen fr.o.m. år 2002 har beräknats till 14 340. Särskilda resurser utöver detta med 2 010 värnpliktiga vill Försvarmakten avdela för

bevakning, högvakt, musikkårer och hemvärn. Antalet värnpliktiga sammanlagt per år blir enligt dessa beräkningar 16 350.

Försvarsmakten avser enligt förslaget att upphöra med utbildningen av depåvärnpliktiga, mobiliserings- och förplägnadsvärnpliktiga och värnpliktiga i idrottsplutoner.

Kompetensorganisationens behov

Försvarsmakten överväger att genomföra utbildning av värnpliktiga även mot andra behov än insatsorganisationens. Det skulle kunna gälla även krigsförband som utgår, förutsatt att utbildningen är nödvändig för att möjliggöra anpassning eller tillväxt längre fram. Jägar- och artilleriutbildning på divisionsnivå är två exempel inom armén. För marinen skulle det kunna vara utbildning för rörligt sjömålsartilleri och kustrobotar och för flygvapnet specialister för underrättelsetjänst och teknisk tjänst.

Utbildning vid sidan om insatsorganisationens behov kan enligt Försvarsmakten behöva ske genom grundutbildning av hela förbandsenheter med värnpliktiga och befäl eller – genom kaderutbildning – för endast nyckelfunktioner. Ett annat exempel är begränsad befälsutbildning genom kursverksamhet. Kompetens kan vidare behöva utvecklas för förband som inte kommer att sättas upp i närtid, t.ex. IT-skyddsförband, attackhelikopterförband och nya lednings- och underrättelseförband.

Behov av bevakningsvärnpliktiga

Stöldbegärliga vapen har under senare år flyttats från mobiliseringsförråd till kasernområden. Syftet är att åstadkomma en säkrare förvaring. Hoten mot förbanden har i stället ökat. Till detta kommer ökade krav på eskortering av olika slags militära transporter. Försvarsmakten anser mot den bakgrunden att det nuvarande systemet för utbildning av värnpliktiga i vakt- och eskorttjänst bör utvecklas. Det föreslås ske genom att statusen och kapaciteten på verksamheten höjs och genom förändringar i kravprofiler för de värnpliktiga som skall skrivas in.

Försvarsmakten framhåller i redovisningen att 1 300 värnpliktiga per år bör avdelas för dessa fredstida bevakningsuppgifter. Antalet bör enligt Försvarsmakten fördelas med 50–60 värnpliktiga per förband. Utbildningen bör planeras så att det finns en kontinuerlig beredskap hela året.

Hemvärnets behov

Försvarsmakten bedriver en särskild utbildning för hemvärnets behov. Utbildningen pågår under tre månader och skall möjliggöra placering och fortsatt utbildning inom hemvärdet. Samtliga som skrivs in i utbildningsreserven får ett erbjudande om att genomgå utbildningen. Åtagandet är frivilligt men utbildningen sker enligt pliktlagstiftningens bestämmelser. Verksamheten skulle enligt planeringen för år 1999 omfatta ca 400 värnpliktiga.

Basen för hemvärnets rekrytering kommer att minska när inskrivningen till den militära verksamheten begränsas. Försvarsmakten anser att det nuvarande systemet med frivillig utbildning skall vara kvar. Syftet är att motverka minskningen av den naturliga rekryteringsbasen och att åstadkomma en förnyring av organisationen. De totalförsvarspliktiga som inte skrivs in till utbildning bör liksom hittills få tillfälle att genomgå den särskilda utbildningen för hemvärnets behov.

Volymen bör enligt Försvarsmaktens redovisning i maj 1999 vara ca 300 utbildade per år.

Internationella fredsfrämjande insatser

Försvarsmaktens uppgift att delta i internationell verksamhet är en angelägenhet för hela Försvarsmakten och dess personal. Hela insatsorganisationen bör på sikt utvecklas så att den kan verka i en internationell miljö, framhåller Försvarsmakten i sin redovisning till regeringen. Uttagning av värnpliktiga för utlandstjänst bör emellertid även i fortsättningen ske på frivillig grund.

Enligt statsmakternas ambitionsnivå i kontrollstationsbeslutet kommer det att fordras maximalt 4 000–5 000 yrkesofficerare och värnpliktiga årligen för internationella insatser. Förutsättningen för beräkningen är att insatsstyrkorna roteras med sex månaders intervall. Erfarenheten hittills är enligt Försvarsmakten att omkring 10 % av en åldersklass kan rekryteras. Även om Försvarsmakten föreslår förändringar kommer detta enligt rapporten till regeringen inte att räcka för den redovisade politiska ambitionen. Försvarsmakten anser att utlandsstyrkan bör bestå av sammanlagt 1 000–1 500 officerare, civilt anställda och värnpliktiga. Detta fordrar enligt rapporten en årlig rekrytering på 2 000–3 000 personer.

Grundutbildning får för närvarande enligt lagen om totalförsvarsplikt endast ske mot en krigsbefattning. Utbildning för

olika slag av internationella uppgifter inom ramen för grundutbildningen kan därmed endast genomföras med den enskildes godkännande. Försvarsmakten anser att bestämmelserna bör ändras så att en grundläggande soldatutbildning och förbandsutbildning kan genomföras mot internationella utbildningsmål.

Andra åtgärder som har förutsättningar att öka rekryteringen till den internationella verksamheten är höjda ersättningar och ett system för kontrakt om medverkan i utlandstjänst efter grundutbildningen. Försvarsmakten anser att ersättningsbeloppen bör höjas med upp till 50 %.

Kontraktсанställda värnpliktiga

Den kontraktсанställning som Försvarsmakten föreslår omfattar beredskap för tjänstgöring och påverkar inte värnpliktsvolymen i grundorganisationen. Med kontraktсанställda menas personal som genom ett avtal åtar sig att vara tillgängliga för medverkan i insatser.

De kontraktсанställda är i första hand avsedda för utlandsstyrkan. Systemet innebär att den värnpliktige förbinder sig att under t.ex. en tvåårsperiod delta i en eller två svenska insatser utomlands. Under beredskapsperioderna mellan insatserna genomgår den kontraktсанställde en viss utbildning.

Visstidsanställning av soldater

Den framtida militära verksamheten ställer enligt Försvarsmakten förändrade krav på personalen. Kraven på kompetens bedöms komma att öka för officerare, civilanställda och värnpliktiga. Framför allt kombinationen av högteknologisk materiel och kraven på uppträdande i förband gör att kraven på den enskildes förmåga ökar. Beredskapskraven fordrar kompetens på en hög nivå under längre tid.

En del kategorier av värnpliktiga bör enligt Försvarsmaktens mening utbildas under betydligt längre tid än som för närvarande sker. Med en planering som syftar till att allt färre skall skrivas in till grundutbildning är det emellertid inte rimligt att öka de längsta utbildningstiderna utöver de 15 månader som nu är gränsen uppåt. Försvarsmakten anser i stället att ett system med visstidsanställda soldater bör övervägas.

Redovisningen till regeringen innehåller flera exempel på kategorier som skulle kunna omfattas av regler om visstidsanställning.

En visstidsanställd soldat skall som regel först fullgöra sin värnplikt. Han skriver sedan ett avtal med Försvarsmakten om fortsatt tjänstgöring. Huvudregeln bör vara att avtalet skall gälla direkt efter avslutad grundutbildning. Direktrekrytering skall enligt förslaget kunna ske till militära verksamheter som helt saknar en bas av värnpliktiga.

Försvarsmakten bedömer behovet till omkring 1 000 visstidsanställda soldater. Antalet bör fastställas efter en försöksperiod. Systemet bör införas stegvis och varje steg följas av en utvärdering.

5.2.4 ÖCB:s redovisning av personalbehovet efter år 2001

ÖCB har på uppdrag av regeringen utrett det kommunala och statliga behovet av civilpliktiga efter år 2001. Som framgår av redovisningen (*Regeringsuppdrag avseende totalförsvarsplikt inom den civila delen av totalförsvaret, BehovCU02, 2000-02-24*) har ÖCB inhämtat underlag från kommuner, landsting och statliga funktionsansvariga myndigheter om behovet av civilpliktiga som tas i anspråk med civilplikt med grundutbildning längre än 60 dagar. Underlaget visar att det fortfarande är svårt att uppskatta behovet av förstärkningspersonal inom olika verksamheter.

Syftet med utredningsarbetet har varit att

- ❑ Analysera vilka behov av personalförstärkning som föreligger i förhållande till omvärldsutveckling och hotbildsförändringar;
- ❑ Tydliggöra krav på förmåga som den civilpliktige skall uppnå efter genomförd utbildning med utgångspunkt i krigsorganisationens behov;
- ❑ För den enskilde civilpliktige säkerställa en god utbildning med uppfattad kvalitet och ett tydligt meritvärde.

Den övergripande dimensioneringsgrunden har varit dels den förstärkning av civilpliktiga med lång grundutbildning som det civila försvaret bedöms behöva – och har möjligheter att hantera – för att klara sina uppgifter under höjd beredskap, dels förut-

sättningarna för Pliktverket och de utbildningsansvariga myndigheterna att klara denna inskrivning och utbildning. Behovet av förstärkningspersonal vid olyckor i fred, svåra påfrestningar m.m. har inte varit styrande. Om ett sådant behov föreligger, skall det tillgodoses på annat sätt än genom ianspråktagande enligt gällande pliktbestämmelser. Under det tid som de civilpliktiga genomgår grundutbildning bör de emellertid på ett tydligare sätt än i dag kunna utgöra en del av grundförmågan. Formerna för detta bör säkerställas, anser ÖCB.

De personella resurser som tillskapas genom mönstring och inskrivning till grundutbildning med civilplikt före en anpassningsperiod på fem år bör enligt redovisningen till regeringen ligga på minsta möjliga nivå som fordras för att de bemanningsansvariga skall nå upp till krigsorganisationens behov efter en anpassning.

Beräkningen av behovet för olika krigsorganisationer bör utgå från möjligheten att omdisponera och detaljinrikta under en anpassningsperiod. Intill dess bör resurserna enligt ÖCB i ökad utsträckning vara nationellt gripbara genom krigsplacering i kompetensorganisationer. För kommunernas del innebär det att de grundutbildade inte får en krigsplacering i den egna organisationen. Kommunernas ansvar enligt ansvarsprincipen kvarstår emellertid. Kommuner och andra bemanningsansvariga bör i samråd med en central eller regional statlig myndighet komma överens om detaljerna i verkställigheten.

Resultatet av ÖCB:s bedömningar av utbildningsbehovet redovisas i *tabell 5.1*. Behovet av civilpliktiga som genomgår lång grundutbildning kommer efter år 2001 att vara 900 personer per år. Antalet avser utbildning fram till en anpassning. Under en anpassningsperiod ökar utbildningsbehovet med 600 till 1 000 civilpliktiga per år.

Det beräknade behovet före anpassningsperioden är en minskning med 1 150 utbildade eller nära 60 % jämfört med den nuvarande utbildningsverksamheten.

Tabell 5.1. Behov av civilpliktiga med lång grundutbildning efter år 2001.

Befattning	Behov enligt 1996 års totalförsvarsbeslut	Bedömt behov efter år 2001	Nuvarande utbildningsvolym per år	Bedömd utbildningsvolym per år efter 2001	Tillkommande behov under en femårig anpassning	Övrigt
Räddningsman	15 000	7 200	700	500	2 200	Förändrad utbildning. Ökad NBC-inriktning. Förändrad praktiktjänstgöring.
Beredskapsman	ca 10 000	–	800	–	–	Befattningen utgår. Behov hos kommuner och landsting tillgodoses på annat sätt än genom utbildning med civilplikt.
Flygplatsbrandman	2 100	1 500	390	300	–	Breddad utbildning. Utbildningstiden minskar från 306 till 189 dagar. Särskilda utbildningsflygplatser.
Banverksreparatör	900	600	16	–	600	Grundutbildning under anpassning
Linjereparatör	2 100	800	80	60	200	Förändrad inriktning. Utveckling av utbildningsmål teknisk utveckling och "lagbaskompetens".
Driftbiträde	1 400	..	40	40	..	Förändrad praktiktjänstgöring. Behov och förmåga bör utredas ytterligare.
Ställverksreparatör	200	–	24	–	–	Nuvarande befattning utgår. Behov och förmåga bör utredas ytterligare
Summa	31 700	10 100	2 050	900	3 000	

Källa: ÖCB

5.3 Behovet av utbildning för de olika slagen av pliktpersonal

5.3.1 Försvarsmakten

Allmänna principer

Utbildningen av värnpliktiga är själva grunden i Försvarsmaktens personalförsörjningssystem. De i framtiden ökade kraven fordrar enligt Försvarsmakten en utveckling av utbildningen – för både anställda och värnpliktiga.

Försvarsmakten föreslår en modell för utbildning av värnpliktiga som omfattar alla stegen i den värnpliktiges tjänstgöring – från inskrivningen till dess han inte längre tas i anspråk med värnplikt. Den föreslagna utbildningsmodellen syftar till att tillgodose behoven inom alla områden där meniga och värnpliktiga befäl kan tjänstgöra – i grundorganisationen eller för internationella fredsfrämjande insatser på frivillig grund.

Det nya utbildningssystemet skall vara gemensamt för hela Försvarsmakten men kunna varieras med hänsyn till de krav på förändringar av tyngdpunkten i utbildningens volymer, utbildningsmål och ambitionsnivåer som kommer att föreligga. Det bör vara flexibelt men samtidigt ha relativt fasta ramar grundade på generella principer som inte rubbas alltför ofta.

Utbildningsmodellens huvudkomponenter

En utbildningsmodell som inte är volymberoende bör enligt Försvarsmaktens förslag bestå av följande huvudkomponenter:

- ❑ Ett rekryterings- och urvalssystem, som är *enklare och mer flexibelt* i olika avseenden än dagens;
- ❑ Grundutbildning för *nationella och internationella uppgifter*, som bygger på skyldigheten att fullgöra plikttjänst;
- ❑ *Fortsättningsutbildning* för i första hand nationella uppgifter, som också bygger på skyldigheten att fullgöra plikttjänst;
- ❑ *Övrig tjänstgöring* på olika befattningar för nationella eller internationella uppgifter som bygger på kontrakt eller avtal mellan Försvarsmakten och den enskilde.

Grundutbildningen skall enligt förslaget bestå av tre delar, som genomförs sammanhängande i en följd:

1. Ett *grundläggande block* på ca tre månader med tyngdpunkt på soldatförmåga och i förekommande fall sjömanskap;
2. Ett *mellanblock* på två–fyra månader med tyngdpunkt på befattningsutbildning;
3. Ett *avslutande block* på två–tre månader med tyngdpunkt på förbandsutbildning eller beredskapstjänst.

Utbildningen i de tre delarna kommer att ske sammanhängande i en följd.

Alla befälsuttagna skall enligt förslaget genomgå en s.k. förstegsutbildning enligt de principer som Försvarsmakten för närvarande tillämpar.

Utbildningstider

Försvarsmakten anser att utbildningstiderna i princip bör vara desamma som i det nuvarande utbildningssystemet. Utbildningstidernas längd kommer emellertid att prövas inom myndigheten.

Utbildningstiden kan komma att öka för en del särskilt krävande befattningar i tekniskt komplexa system men i stället minska för andra befattningar.

Flexibilitet

Flexibilitet går att åstadkomma på många sätt i den nya utbildningsmodellen, anser Försvarsmakten. Det kan vara fråga om att förändra grundutbildningens utbildningstider, utbildningsvolymer, utbildningsinriktning och utbildningsmål eller fortsättningsutbildningen. Det blir på det sättet möjligt att tillgodose även sena beslut om ändrad ambition och inriktning av verksamheten.

En orsak kan vara att ekonomin förändras i förhållande till den långsiktiga planeringen. En annan orsak kan vara nya eller förändrade internationella åtaganden som gör det nödvändigt att öka eller minska det internationella inslaget i utbildningen. Dagens regelsystem tillåter knappast stora förändringar i dessa avseenden, framhåller Försvarsmakten.

Det bör vidare vara möjligt att byta inriktning mellan de olika blocken i grundutbildningen. Syftet kan vara att tillgodose enskil-

da personers önskan att genomgå utbildning för internationella insatser eller att ta hänsyn till deras fallenhet för olika befattningar. Det är först i det grundläggande blocket som den enskilde har förutsättningar att få en bild av vad militär verksamhet innebär och vad t.ex. en utbildning för internationella insatser skulle fordra.

Anpassning

Den förmåga Försvarsmakten skall ha för att kunna genomföra omedelbara insatser är avgörande för det årliga behovet av grundutbildning och grundutbildade. Ett beslut om att Försvarsmakten inom t.ex. ett år skall växa till en angiven ny nivå fordrar ytterligare utbildning – s.k. anpassning. Även ett beslut om att anpassa verksamheten inom fem år kommer att kräva utbildning i närtid, anser Försvarsmakten.

Ett sätt att personalförsörja dessa s.k. tillväxtförband är att överföra värnpliktiga från förbanden i insatsorganisationen. Kraven på beredskap, förbandsduglighet och genomsnittsålder för personalen påverkar antalet värnpliktiga och utbildningssystemet. Under ett anpassningsskede bör förbandens förmåga utvecklas genom en *fortsättningsutbildning*. Systemet kräver både någon form av sådan utbildning och att överföringen till tillväxtförbanden är tillräcklig.

Avgörande för förmågan till anpassning är bl.a. tillgången på officerare, utbildningsplatser, materiel och övningsterräng. För ett förband som skall vara insatsberett inom fem år måste huvuddelen av resurserna vara gripbara redan första året i ett anpassningsskede.

Internationella insatser

En utveckling av den internationella fredsfrämjande verksamheten förutsätter enligt Försvarsmakten att utbildningen för insatserna på ett helt annat sätt än för närvarande är integrerade i den ordinarie militära utbildningen. Synergieffekter bör kunna uppnås om inslag av internationell utbildning finns redan i den ordinarie grundutbildningen. Det kan vara fråga om språk, terminologi, metodik och organisation. Avvägningen mellan de olika slagen av utbildning utformas enligt Försvarsmakten lämpligen genom en försöksverksamhet.

Syftet med ett nytt utbildningssystem bör vara att personal vid alla utbildningsförband ges förmåga att genomföra begränsade internationella uppgifter inom sina verksamhetsområden. Det kan vara t.ex. att organisera och utbilda en enhet, som skall kunna delta i PFF-verksamheten. Planeringen bör också göra det möjligt att samla och förbereda de värnpliktiga som anmält sig frivilligt för utlandstjänst längre fram i livet.

Den s.k. missionsutbildningen – som syftar till att förbereda mer kvalificerade förband upp till bataljons storlek på medverkan i fredsframtvingande internationella operationer – bör läggas på ett av utbildningsförbanden, anser Försvarmakten.

Försvarmakten anser vidare att det tillfälligt eller permanent bör vara möjligt att styra fördelningen av personal – att öka utbildningen av värnpliktiga för sådana förband – som är i särskilt hög grad efterfrågade internationellt sett. Omskolning skall kunna ske för värnpliktiga som har genomgått annan utbildning men som vill komma i fråga för utlandstjänst. En tilläggsutbildning under tre till fem månader skulle enligt Försvarmaktens bedömning snabbt öka tillgången på personal för utlandsstyrkan.

5.3.2 Civila myndigheter

ÖCB framhåller i sin rapport till regeringen med anledning av det i avsnitt 5.2.4 redovisade uppdraget att den kompetens och duglighet som skall uppnås efter genomförd grundutbildning skall beskrivas i mål. Ansvar för detta ligger på den bemannings- och utbildningsansvariga organen gemensamt. Genom att målbeskriva skapas en förståelse och helhetssyn hos alla, inklusive den civilpliktige.

En bredare kompetens och användbarhet bör allmänt sett eftersträvas. Det bör ske genom en effektivisering av utbildningen och en utveckling av pedagogiken. NBC- och sjukvårdskompetens är exempel på utbildningsmoment som i ökad omfattning bör ingå i alla utbildningar, anser ÖCB. Utbildningen bör också tydligare än i dag ge förståelse för och kunskap om totalförsvaret. En tydlig meritvärdering skall följa av utbildningen.

Enligt ÖCB bör dessa åtgärder kunna genomföras utan att utbildningstiden utökas. En allmän översyn av de olika utbildningarnas längd i förhållande till behov av förmåga och kompetens bör ändå genomföras, framgår det av rapporten till regeringen.